

НИВА

місячник посвячений церковним і суспільним справам.

Ч. 4.

Львів, за квітень 1923.

Рік XVIII.

Виходить раз на місяць в обемі двох і пів аркушів друку.

Адрес редакції і адміністрації: Львів, ул. Корняків ч. 1.

Еп. О. Боцян.

Перед ювілеєм св. священомученика Йосафата.

(ТРЕТЯ ЧАСТЬ).

4. *Історичні пам'ятки* (далі). До важних історичних пам'яток по св. Йосафаті належать ікони й образи Його. Вони є ознакою поширення Його культу, доказом живості Його ідеї, та живої пам'яті про нього. В виду великої популярності Святого на Білій Русі, в Литві, Польщі й Україні багато було ікон Його по монастирях, церквах і костелах. При нищенню унії нівчено безпощадно й ці пам'ятки. Та все таки деякі з них лишилися до нині, хоч по музеях, та по костелах. І так в часі війни бачили ми образи св. Йосафата в костелі в Володимирі Волинському, в Ліді та Новгородку. Тай і в нас, у Галичині, є чимало ікон і образів Святого, головнo по василіянських монастирях. Дуже важна це річ для ювілейного свята, зібрати й описати, по змозі всі ікони й образи Святого, а з важніших та лучших зладити, як не виставу, то хоч альбум. На жаль, досі нема ще зладженої іконографії св. Йосафата. Роботи тієї піднявся ще перед літами проф. д-р. В. Шурат і зібрав до неї чимало доброго матеріалу, головнo з книжкових образців і штихів. Та це тільки частина. Церковних ікон, і то старших, є без сумніву дуже багато, навіть у нашій Галичині. Та треба їх тільки зібрати, — а до того треба збірної і плянoвої праці. Так де є старші ікони Святого, просимо дати знати про це проф. Шуратови, або (доки ще нема ювілейного комітету) редакції „Ниви“. Вистарчить на разі опис, або світлянка. Ввесь терен поза Галичиною, о скільки він доступний, треба буде обіхати, та зібрати й описати все те, що найдеться. Це важне є не тільки з історичного та наукового боку, але й з практичного. Лиш тією дорогою дасться вирішити це важне питання, котра то з портретових груп віддає найвірніше черти лица Святого, це зн., котрі ікони святого є автентичні, а котрі ідеальні?

ЛБ АН УРСР

Ж. №

Колиб були лишилися ці ікони, які були над гробом Святого в полоцькій катедрі, та й ота срібна статуя на його труні, хоч у копіях, то нині не булоб цього питання. Колиж їх не має, треба глядіти за іншими найстаршими іконами, які походять з Полоцька, Витебська чи Вильні. Із них доси знані є три. Одна походить із єзуїтського костела в Полоцьку, а знаходиться тепер у Зебжидовицькім кляшторі, краківської дієцезії. Найбільший біограф св. Йосафата, Венедиктинський авва А. Гепен оповідає¹⁾, що один з Єзуїтів, великий почитатель Святого, втікаючи перед Москалями, забрав зі собою, як дорогу памятку, цю ікону і врятував її для потомности. Опис її дано в „Ниві“ з 1910 р. (Р. VII, ст. 342), а копія її, засвідчена проф. Станиславом Тарнавським у 1869 р., знаходиться в Національному Музеєві у Львові (№ 11718). З неї намалював ікону Святого пок. артист М. Сосенко, власність місійного Інституту ім. св. Йосафата, яку репродукує тов. „Достава“. Характеристична черта цього портрету є ця, що лице Святого повне, подовгасте. Портрет цього типу зроблено було в нас підчас канонізації 1867 р.

Друга ікона Святого знаходиться в бібліотеці б. литовських архієпископів у Вильні. Репродуковали її: А. Сапунов у Витебській Старині²⁾, о. Калинка й о. Урбан у своїх біографіях Святого (про які буде річ пізніше). Святий у мантиї й клобуці, в лівій руці жезло, з правої звисає вервиця. Великі, характеристичні у Святого, очі, лице подовгасте, худе, зморене постами й подвигами. Треба розслідити, чи це не є найвірнійший портрет Святого...

Третя ікона, яка має походити з Витебська, знаходиться в Національному Музеєві у Львові. Овальна, Святитель у яснім омофорі без мітри. Характеристичні великі очі й лице дуже подовгасте. Цей тип виражено в деяких штихах. Але знову, штихи й найстарші образці представляють инакший вираз лица. — Та про це буде спеціальна студія проф. др-а В. Щурата. Ще інший тип лица виразив арт. маляр варшавський Сімлер на славнім образі намальованім для м. Білої радивилівської 1861 р., який представляє хвилю мученицької смерті Святого. (Образ цей вивезли Москалі, після здавлення польського повстання, до Румянцівського музею в Москві). Святий має ніжні черти, лице повне, ніс малий острій, велика повна борода. Подібне лице має Святий на іконі в Підгорецькім монастиреві, з половини XIX в

¹⁾ D. Alphonse Guépin, Un apotre de l' union des èglises au XVII-e siecle. I. Iosaphat et èglise grecoslave en Pologne et en Russie. Tome I. Paris et Poitiers 1897 pag. 366—7. Note D. Portrait et iconographie de s. Iosaphath.

²⁾ Витебская Старина т. V. Матеріали для исторіи полоцкой епархії, ч. I, Витебськ 1888 ст. LXXIV.

Більше ідеальні ніж індивідуальні черти лиця має ікона Святого з римської канонізації 1867 р. (відбита в книжочці про бучацький місійний Союз ім. св. свящмч. Йосафата і в календарі „Місіонаря“ на р. 1923 ст. 69) і ця гарна ікона, котру намалювала бл. п. мати Екск. Митрополита, Софія з гр. Фредрів гр. Шептицька. Лице віком старше, чоло високе вистаюче, очі прислонені звисаючими повіками — настрій лиця молитовний, дуже піднеслий. (Репродуковано в календарі „Місіонаря“ на ст. 34 і в віденських образцях о. Жана Вас.). Можливе, що повніша реєстрація ікон Святого викаже ще інші типи лиця св. Священомученика і тоді тільки при допомозі дуже ніжної аналізи й критики дасться вирішити, котрий тип лиця єсть тільки ідеальний, а котрий по правді індивідуальний Святого.

При згадці про ікони Святого годі промовчати цього важного історичного свідoctва на те, що й образи св. йосафата мають чудотворну силу. Добрий знавець руської церковної історії, генерал закону василіянського Ігнатій Кульчинський оповідає в книжці *Specimen ecclesiae ruthenicae*¹⁾, як то московський патріярха Никон (1652 — 1681) через образець св. Йосафата навернувся на католицьку віру. „Він то відвідуючи в тюрмі польських полонених, відобраз в одного з них молитовник. Як найшов у ньому паперовий образець бл. Йосафата Мученика, кинув його на землю, пототав ногами й накинувся на Блаженого великою лайкою. Нараз ткнув його параліж і він упав на землю, мов неживий. Занесли його в палату, де він визнав свій гріх і казав принести собі подоптаний образець. Коли священники зачали правити перед ним молебн а й сам патріярха зі слезами благав блаженого Мученика, зараз подужчав, мов би ніколи нічого не зазнав. Все тее записано між чудами Блаженого при ч. 149 по записанним зізнанням свідків, що були при цьому: о. Валтазара Суского Домініканця й Василя Лускини, литовського шляхтича. Никон став иншим чоловіком, визнавав душею святу унію й, щоби не приставати зі схизматиками, сидів у монастиреві віддаленім від столиці, що звався Єрусалим... Алексій Михайлович великим коштом спровадив зі сходу патріярхів: александрійського Паїсія й антіохенського Макарія, котрі Никона, що відкликався до римського Папи, скинули з патріяршого престола й визначили йому місце вигнання в монастирі Пафнутія над рікою Волгою, де він ставий у привязанню до римської Церкви помер“.

З хвилюю беатифікації св. Йосафата й поставлення його ікон на престолах зачались правити в його честь служби, молебні, акафисти і співати йому пісні. Дня 16.

¹⁾ Вид. почаївське 1759 ст. 233, вид. париське 1859 ст. 131.

травня 1643 видав папа Урбан VIII декрет беатифікаційний: *In sede principis* і дозволив правити дня 12. падолиста, в честь Блаженого Йосафата, службу священомученика з общини. Колиж замоський собор порішив святкувати празник „блаженого священомученика Йосафата“, митрополит Атаназій Шептицький видав 1738 р. „Вослѣдованіе праздника блаженнаго священомученика Йосафата, совершаемое въ 16 день мѣсяца Сентября“¹⁾ разом зі службою Найсвятійшого Таїнства Евхаристії і Состраданія пресвятої Богородиці і приказав „пречестним отцям Протопресвитерам і честним Пресвитерам, шоби всі ті празники людям до пастирства їх належачим, по церквах своїх оголошували й цілий день святити наказували, самі же ці празники в поданий спосіб конечно відправляли“.

Хто був творцем тієї Служби Йосафатови, не знати; по деяким признакам мови (Дзвина, „мышца сокруши Богородица ради“) мож догадуватись, що був це Білорусин, очевидно Василянин (часте величання чернецьких подвигів), дуже можливо з Полоцька (Полоцькій предсѣдатель, Полоцькій первосѣдатель — хоч це не дуже певний доказ).

Служба ця зложена по взору з общини (священномученикові), всюди славить особисті черти Святого. Й завдяки цьому вона має характер наскрізь індивідуальний. Як кондак, так і стихири хвалитні дають коротенький образець життя його в чернецтві, єпископстві і мучеництві. Стихири вечірні славлять його як мученика й доброго пастиря, літійні як ревного вчителя єдності церковної. Сідалні утрени віддають честь ангельському життю в чернецтві й чистим жертвам у священстві. Канон має більше славословний характер. Шеста пісня починається історичним описом: „Нерозумні звадливі люде вкинули твої святі мощі в глибінь ріки Двини, але з неба показався стовп (світла) і вказав на них, неушкоджених. Уняти (людіє соединенны) знайшли тебе, добули з радістю й дякували Богу, що показав ознаки й чуда“. Восьма пісня зазначає, що велика похвала Святому в тім, що Божим духом віщим знав наперед свої муки й смерть, а як один з великих богословів дав на віки належне свідоцтво й мир уніяцькій церкві (правильнымъ извѣствомъ и миромъ запечатлѣвъ еси ю во вѣки).

Служба ця в почаївській Минеї 1771 р. має вже напись „Святаго священномученика Йосафата архієпископа полоцькаго“ (Септемврія 16 день лист. 104 об.) і місцями поправ-

¹⁾ В книзі: Вослѣдованія праздника пресвятой Тайны Евхаристии, Состраданія преспятія Богородицы и блаженнаго священномученика Йосафата от святого Собора Замойскаго преподаннымъ. Типомъ издашася въ монастырѣ Уневскомъ Чину святаго Василия Великаго... Въ лѣто от Воплощенія Бога Слова 1738 ст. 35—48. Ця книга друкувалася іще в Уневі 1745, в Почаєві 174, 1762 і др.

лений текст. Крім неї єсть іще дві службі св. Йосафатові: одна, яку уложив василіянський авва з Гроттаферрати Николай Контієрі, біограф і неструджений пропагатор канонізації Святого. Вона уложена для виключного вжитку архимандрії Гроттаферратської з нагоди перенесення до неї мощей Святого у святочні тридні після канонізації, в осені 1867 р.) Другу службу Перенесенню мощей Святого уложив старенький наш „Дідусь“, о. пралат Ісидор Дольницький, і вона знаходиться вже в жовківських ОО. Василіян.

Крім нічно-днєвної служби св. Священомученикови згадує ще історія про молебні й акафисти, які правились в його честь. За молебень згадує заповіт митрополита Антонія Селяви з дня 4. травня 1651 р.²⁾ Який був його текст, не знати, та й не знати, чи він іще тепер найдеться де в полоцькій архіві дух. консисторії або в котрій білоруській бібліотеці монастирській. А про акафист Святому є вістка в „Реляції о. Івана Олешевського ігумена василіянського монастиря в Витебську про замордування полоцьких Василіян“³⁾ 1703 р. Вона каже, що в хвилі прибуття царя Петра I до Полоцької катедри св. Софії, правили Василіяне після вечірні акафист Святому (*litane o Wł. Jozafacie śpiewające z chłopięty końszyn*). Дуже цінний цей акафист видано друком 1763 р. з латинським перекладом і піснею. Рідкий (може й одинокий) примірник цього видання знаходився в василіянській бібліотеці у Львові, та десь видно запропастився. Звістку про нього уділив нам ласкаво проф. Щурат і маємо надію, що як не ОО. Василіяне, то проф. Щурат знову там його віднайде. З цього акафисту відай взято ікос до служби св. Йосафатові. Дивна річ, що в почаївським виданню акафистів з 1809 р. (Акафісти различни) цього акафисту нема. Другий, новий акафист Святому уложив бл. п. о. Олександр Дикий, ще як богословець. О. пралат Дольницький доповнив і поправив цей акафист, переклав на церковно-славянську мову і видав у Жовкві п. н. „Акафістъ Св. Священномученику Йосафату“ (1901 р. ст. XVIII, 12) — вийшло чомусь без церковної апробати). Кондаки, як звичайно,⁴⁾ більше хвалитного характеру, а ікоси оповідають (1—6) життя Святого, (7—9) муки його, (10) чуда, (11) навернення Смотрицького і (12) могуче заступництво св. Священномученика в небі за свою католицьку церкву. До акафисту додана молитва за св. зєдинення церков (ст. XVIII).

Крім цих служб і молитв наших єсть еще латинська служба св. Йосафатові (додана до римського брев'яра

¹⁾ Guépin-Kalinka, *Żywot św. Jozafata* ст. 425.

²⁾ Гл. „Ніва“ 1922 ч. 11—12 стор. 391.

³⁾ E. Likowski, *Uzjeje kościoła unickiego na Litwie i Rusi w XVIII i XIX w.* Додаток 2; стор. 470 пор. ст. 14

і мшалу після беатифікації Святого), польська літанія і польські молитви. Латинську службу видано для народу в польським перекладі дуже вчасно. Вона вийшла в книжечці п. т.: „Nabożny afekt do Błogosławionego Jozaphata Męczennika Arcybiskupa Połockiego, Patrona Wielkiego Xięstwa Litewskiego oraz Promotora Jedności świętej z kościołem Rzymskim w Ruskich krajach. Przełożone z łacińskiego officium na polskie z pozwoleniem Zwierzchności duchownej w Wilnie. Drukarnia S. Troycy WW. OO. Bazylianów R. 1672. (Дальші видання: Вильня 1705. Сунпрасль 1743 і 1746).

Видання прикрашене образцем св. Йосафата: тонір у голові, над головою ангел держить вінець. Стор. 3—16 Godzinki o błog. Jozafacie: антифони й гимни на утренью, час перший, третій, шестий, девятий, вечірня й повечеря, ст. 15 молитва, ст. 16 поручення. Стор. 17—21 літанія о бл. мученикови Йосафатови; ст. 25—30 пісні, а ст. 30—46 Summariusz żywota y męczeństwa Przebłogosławionego Jozafata, Arcybiskupa Połockiego. Новіше видання набоженства до св. Йосафата є в кн.: Nabożeństwo do błogosławionego Jozafata Męczennika Arcybiskupa Połockiego, Patrona Unii świętej z kościołem rzymsko-katolickim, którego święte zwłoki za staraniem książąt Radziwiłłów sprowadzone do miasta Białej podlaskiej w kościele XX. Bazylianów spoczywają. Dzieło poprawne i odnowione. 1858 Kraków, Karol Budweiser. (Перше видання вийшло відай 1838). В першій частині цієї книжечки є життєпис Святого на підставі василіянських джерел, а в другій набоженство й молитви. При них є згадка про відпуст, який тривав від 16 (28) вересня до 2 (14) листопада.

Те саме набоженство є відбите в кн.: Żywot Błogosławionego Jozafata Kuncewicza, Arcybiskupa Połockiego, obrządku rusko-unickiego przez Domicjana Mieczkowskiego. 1865 Kraków. Nakładem księgarni i wydawnictwa dzieł katolickich W. Wielogłowskiego i W. Jaworskiego, czcionicami Karola Budweisera. Godzinki o świętym Jozafacie є на ст. 69—76, літанія ст. 77—80, молитва ст. 82—84. Крім молитов є тут ще й дві пісні: ст. 80—83 „Posłuchajcie, co zrobiła ludzi najzłośliwszych siła“ і ст. 84—90 Pieśń księdza Tymoteusza Szczurowskiego o świętym Jozafacie: „Świętych cnót zbiorze“. Одна тільки літанія та молитва є в кн.: X. R. F. Pamiętka kanonizacyi św. Jozafata Kuncewicza, Patrona Polski, Litwy i Rusi, Arcybiskupa Połockiego i Biskupa Witebskiego, obrządku rusko-unickiego za jedność z św. kościołem rzymskim przez schyzmatyków dnia 12. listopada 1623 r. w Witebsku umęczonego. (Wydanie drugie) 1866 Tarnów, A. Rusinowski. Літанія й молитва є на ст. 18—23, а ст. 4. пісня: „Witaj Biskupie“. Службу Божу Святому з римського мшалу видав у польським перекладі о. Іван Урбан Єз. в кн.:

„Święty Józafat Kuncewicz Biskup i Męczennik“ (перше видання Краків 1906 ст. 266–69. *Msza święta na uroczystość świętego Józafata biskupa i męczennika*. Друге видання Краків 1922 ст. 263–265. У першому виданню є 2 пісні. „Świętych snóti zbiorze“ і „Witaj Biskupie“, в другим тільки одна: „Witaj Biskupie“).

При службах і молитвах друкувались і пісні в честь Святого. Вони теж молитви, о висшій ступені виконання, а мають ще особливе значіння, що вони є доказом популярности Святого в народі. І наш український нарід має теж пісні в честь св. Йосафата. Найстарша пісня друкована є в почаївському Богогласнику (перше видання 1790 р. Часть III. Пѣсни благоговѣйныя праздникомъ нарочитыхъ святыхъ чрезъ годъ приключающимся приличныя) ч. 145. Пѣснь а. Блаженному Священномученику Іосафату Архієпископу Полоцкому и Вѣтебскому. Твореніє инока Чину СВВ.: „Злату трубу, словесъ губу“. Пісня починається словословем Святого (1 сторінка), співає про мучеництво його (2 стр.), наругу над тілом і віднайдення його (3 стр.) та про очі його мученицької жертви (4 стр.). Важна й інтересна є пята строфка для приблизного означення часу й місця походження пісні. Вона описує радість Полоцька, як він достав назад предорогий скарб: нетлінні мощі — і так кінчить: „Любовными сердцы и ми Бисеръ приймѣмо, Воззовѣмо: Предизбранне, Богозванне Іосафате“.

Коли й хто приймав у себе, як Полоцьк, св. Йосафата? На це дає відповідь історія мощей Святого. Коли митрополита Коляда вертав з утечі з мощами його 1667 р., дня 25. вересня прибув у великій тріумфі до Вильні. „Серед співу пісень уложених в честь св. Йосафата, гуку пушок, відгомону дзвонів всіх церквей дістався Мученик зєдинення приукрашеними улицями перед церков св. Тройці... Через 15 днів спочивало тіло св. Йосафата в його улюбленій церкві... Присутність св. мощий, неустанні богослуження, науки голошені в честь св. Йосафата стягали тисячі вірних з найдалших сторін“¹⁾. Як що це візвання: „й ми бисер приймімо“ має яке історичне значіння, то воно відноситься до тієї хвили.

Так і годиться, щоби одна з принагідних пісень, яка має загальне значіння, лишалась в народі для потомности. Таким чином можна догадуватись, що пісня: „Злату трубу“ зложена в Вильні 1667 року. Дальші дві пісні в Богосласнику польські. Ч. 146 Pieśń 2. Błogosławionemu Józafatowi Męczennikowi. Dzieło Zakonnika Bazyliana. „Nowa jutrzeńko w zachodzie wschodząca, Na Ruskim niebie światu jaśniejąca,

1) О. Є. Козаневичъ, Жите св. священомученика Йосафата Кунцевича Ч. св. В. В., Архієпископа Полоцкого. Жовква 1902 ст. 273.

Witay Jozafacie". Витає Святого (відай при тій самій нагоді) і величає його життя, муку й славу словами писаними в душі шкільного клясицизму — знак, що пісня зложена для шкільної молоді. Можливе, що вона писана ще вчасніше, 1625 р. в часі величавої стрічи й похорону Святого в Полоцьку, колито молодь шкільна співала йому похоронні й похвальні пісні¹⁾. Третя пісня Богогласника ч. 147. Pieśń 3. Historyczna o zabicu Błogosł. Jozafata Męczeńska: „Posłuchaycie co zrobiła Wściekłych odszczepieńców siła: W Witebsku w niedz'elę rano Biskupa zamordowano". Вона досить подрібно описує приготування й хвилю мученицької трагедії. Стиль легкий, і тому була дуже популярна між нашим народом на Підляшшу і в Холмщині. Як попередно при Мечковским згадано, слова: wściekłych odszczepieńców замінено на: ludzi najzłośliwszych. Інтересно знати, чи співаник Дмитра Левковського, дрогобицького дяка, п. т. „Начало св. Богомъ. Пѣсней на праздники господскія, богородичны и святыхъ, списанные 1777", який має знаходитись у капітульній бібліотеці в Перемишлі, має теж яку пісню св. Йосафатові? А що між нашим народом були старі пісні в честь Святого, ніде не записані, це сконстатував проф. Щурат про село Пониковицю в Брідському повіті. На жаль, із такої пісні єсть тільки початок. Новітню пісню в честь св. Священномученика, догматично-благального характеру, „До Йосафата нині" видали ОО. Василяне в своїм співаніку²⁾.

До пісней в честь св. Йосафата належать і панегірики, поетичні твори присвячені славі Святого. Хоч їх і не співалось у церкві, але за те деклямовано при святочних обходах та читано по домах і так вони поширяли честь і славу Мученика. Слава Богу, єсть таких гимнів чимало. Найстарші появились уже п'ятого року після славної смерті Святого, рівночасно в Львові і в Вильні.

Ві Львові видав 1628 р., у Шеліри, Wal Alex Slachtowicz, *Triumph duchowny o. Jozafata Kuncewicz, Episkopa Witepskiego życiem duchownym y śmiercią męczeńską oświecony* — невеличкий поемат, у якому автор величає життя й смерть Мученика.

Більший від попереднього є панегірик, чи радше збірка панегіриків, яка появилася того самого року в Вильні: *Iosaphatidos, sive de nece Iosaphat Kuncewicz Archiepiscopi Polocen. ritus graeci pro Unione et s. Sede Apostolica Romana Witebsci a schismaticis cesi. Libri tres. Illustrissimo ac Reverendissimo Dno D. Antonio Sancta-Crucio, Dei et Apostolicae Sedis gratia Archiepiscopo Seleucia et eiusdem S. Sedis ad*

¹⁾ Козаневич, Житє св. свщмч. Йосафата ст. 231 і 232.

²⁾ Церковний співаник, Жовква 1910 ст. 98—99. Церковні пісні. Вид. 4. Жовква 1920 ст. 220—1.

Serenissimum Sigismundum III Poloniae Sveciae Regem Nuncio Apostolico a F. Iosaphat Isakowicz Ordinis D. Basilii Magni dedicati Anno MDCXXVIII ст. 95, 8^о. Автором її є Николай Кміциц Єз.¹⁾ У першій частині в трьох книгах, писаних легким гексаметром, співає він про мученицьку смерть і славу Святого (ст. 9—70; *Argumentum libri I, II, III* ст. 71—83), а в другій частині (ст. 85—95) подані *Coronis sive Epigrammata. De singularibus quarundam virtutum exemplis Iosaphat Cuncseviti*.

Через 20 літ пізніше, вже після беатифікації написав берестейський воєвода Мельхіор Савицький поемат: *Primitiae honorum B. Iosaphato Kunczewicz, Archiep Polocens.* (Вільня 1649), а незабаром потім польський шляхтич, слухач філософії в єзуїтській римській колегії, Стефан Ліневський видав два панегірики: а) *Rosa Kuncseviana in Beato Iosaphato Kunczewicz, Archiepiscopo Polocensi et Witepscensi ac Mscislaviensi Episcopo in odium fidei a schismate interempto; purpura martyrii decorata et publica Panegyri ad Romanos SS. Sergii et Baechi Aras RR. PP. Basilianorum exposita per Stephanum Liniewski nobilem polonum Anno a florido Virginis Porta MDCLI Romae Typis haeredium Ludovici Grignani.* стор. 16. Св. Йосафат, як литовський шляхтич, мав герб білої рожі. Тому й автор каже (на ст. 2) за Ісидором: *Nil pulchrius rosa sanguine purpurata*. Сам панегірик є від ст. 5—16 і кінчиться патріотичною фразою: *Polonia in diplomate Pontific Porta christianitatis vocatur*. Другий панегірик: б) *Crucis Kuncsevianae tam in vita et in morte Divi Iosaphati Martyris exhibitae, quam eius post mortem eidem a fidelibus erectae. Breviori Panegyri ad Romanos eiusdem Beati tras in ecclesia Nationis Ruthenae RR. PP. Basilianorum Representatae per Ioannem Stephanum Liniewski nobilem polonum in Collegio Romano Soc. Jesu metaphysic. auditorem. Anno a Christo nato MDCLII mense novembri die 12 Romae typis haeredium Corbelletii.* стор. 12 4^о. На ст. 2 є одна про те, як св. Йосафат через хрести заслужив собі небо, нам на приклад. Сам панегірик є від ст. 5—11.

При славній життєписі Святого написаній через холмського і белзького єпископа, Василянина Якова Сушу, п. т. *Cursus vitae et certamen martyrii B. Iosaphat Kuncseviti, Archiepiscopi Polocen Episcopi Witepscen. et Mscilavien. Ord. D. Basilii Magni*, виданій у Римі 1665 р. є при кінці на ст. 137—151 додана похвальна пісня й поетична життєпись, писані очевидно по латині. Два роки опісля, при нагоді повороту мощей Святого з утечі через Вільню до Полоцька написав Єзуїт Валентин Бялович і видав безіменно: „*Epiticion dum*

¹⁾ М. Wiszniewski, *Historia literatury polskiej* т. VIII. Краків 1851 ст. 347. — пор. „Нива“ 1923, ст. 57.

sacrum Corpus B. Iosaphati Archiepiscopi et Martyris Vilnam ab exilio invehetur (Вильня 1667). Поетично писану історію життя й мучеництва Святого видав як переклад з латинської мови Домініканин Й. Малиновський п. т.: „Korona złota nad głową zranioną B. M. Jozafata Kuncewicza, Archiep. Połock. Z. S. B. W. drogiemi kamieniami cudów co przedniejszych y dobrodziejstw Boskich sadzona. A od jednego kapłana zakonu Kaznodziejskiego prowinciei Ruskiej z łacińskiego języka na polski objaśniona y do druku podana w Wilnie w druk. Sw. Trojce WW. OO. Bazylianów 1673, 4° 12 арк. За поетичною життєписю слідує опис 186 чудів, які стались силою св. Йосафата.

На цьому творові спиняється поетична історія Святого на 200 літ. Після такої довгої перерви появляється в календарі „Місіонаря“ з 1904 р. (Річник IV ст. 109—112) поемат бл. п. о. Олександра Дикого „Послідня молитва св. йосафата“. Річ писана легко, гарно, з високим душевним настроєм.

Всі ці служби, молитви, пісні й поеми розкинені по різних місцях. Годилося воно, лучші речі перекласти на українське й видати разом на ювілейний рік. Одні як тексти для народніх молитов, другі для музичних композицій і для деклямацій на ювілейних концертах, академіях і інших святочних обходах.

(Далі буде).

Примітка Редакції. На днях одержала наша Редакція фотографічну знімку образу св. Йосафата, який знаходиться в парох. костелі в Гродні. Виконання образу артистичне, але ризи святителя (який у руці держить отворену книжку і жезл) „златинщені“ мітра ніби латинської форми, жезл і стихар (короткий); зате святий має омофорі ніби мантию, (яку однак можна уважати й за латинську капу).

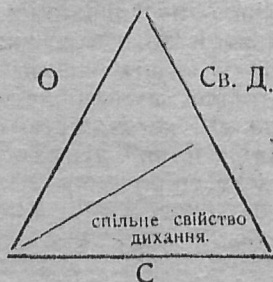
о. Др. Йосиф Сліпий.

Фотій і Filioque.

IV.

Друге розуміння датується від св. Августина. Його геніальний ум вніс у в'яснення тої догми щось нового. Як висше сказано, він виходить у своїй теорії не від особи Бога Отця, але від Божої природи, як чогось одного, не думаючи о тім, що се Отець, Син і Св. Дух. Спільна натура Божа, оскільки є вона в першій особі — є незродженою, в Сині є зродженою, а в Св. Дусі уділена вона диханням любови.

В графічнім представленні дається вона зобразити як трикутник, де замкнене поле означає спільну природу, а бо-

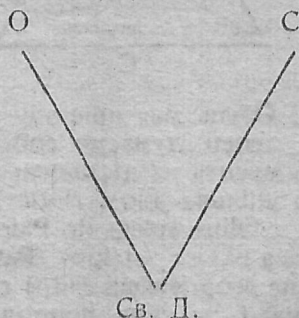
ки — особи Божі. Отець має природу Божу від себе і родить Сина. Коли тепер думаємо собі, що Божу природу дістає Св. Дух, то мусить її діставити і від Отця і від Сина, бо вона вже є спільна двом гіпостазам, коли походить третя особа Божа, „*Filius autem de Patre natus est et Spiritus de Patre principaliter et ipso (Patre) sine ullo temporis intervallo dante (hanc proprietatem Filio) communiter de utroque procedit*“¹⁾. Спільна і та сама природа, оскільки вона є в Отцю і Сині уділяється Св. Духови, але то, що вона в Отця є незродженою, а в Сина зродженою, на саме дихання (спірацію) зовсім не впливає. Св. Августин, через те, що більшу увагу звертає на спільну Божу натуру, тим самим видвинув наперед спільний момент у диханню Св. Духа. Коли ще додамо до того, що латинське *procedere* — має ширше значіння як *ekporeuesthai*, бо можна його ужити і на походження Сина і Духа від Отця (*Filius procedit ex Patre, Spiritus S. procedit ex Patre*), а також на означення походження Св. Духа і від Отця і від Сина, подібно як грецьке *protenai*, „*ex Patre Filioque*“ стає зовсім samozрозумілим і konieczним.

Знання августинського вияснення зачало поширюватись і на Сході (св. Кирило Александр.), але через культурне відчуження Орієнту від Окциденту спинилося воно небагом на довгі віки. Формулка *dia tou uiou* зачала переважати, а від сього століття вона стала виключною на Сході, як знова на Заході приймалося „*ab utroque*“.

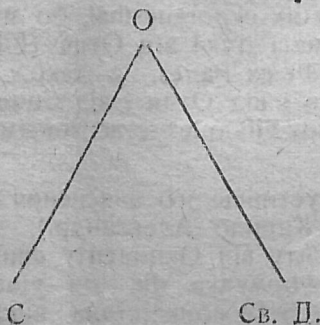
З тим відчуженням затемнювалося і обопільне зрозуміння самої річі. Західні теологи гіршилися грецькою термінологією „*per Filium*“, бо думали, що Син є тільки якимсь посереднім прирядом (*instrumentum*) при диханню Св. Духа. Греки знова чуючи від путників, купців, захожих монахів, що на Заході розповсюдилось *ex Patre Filioque*, дивувалися дуже, а передовсім коли чули то в своїм переводі *ekporeuetai ek patros kai uiou*. Сеж значить приймати два незалежні принципи в спірованню!

¹⁾ Da trin. 15, c. 26, 47. MSL 42, 1095.

Ту трудність підхопив і використав Фотій. Підперши її позірними розумовими доказами, видвигнув її як найсильніший аргумент у диспуті з Латинянами. Цілий сук закиду лежить у тім, що патріарх змінив латинський трикутник на кут, а через се й зникла наглядність спільної сили дихання в Пресв. Тройці. За се новий діяграм дуже зручно підсував два незалежні початки спірвання.

Супроти того мнимого латинського діяграму Фотій поставив свій, де тільки Отець є початком і Сина і Св. Духа. Се була ціла „новість“, прибрана очевидно відірваними аксіомами св. Отців — на око дуже правдоподібна, що захопила вскорі весь Схід.

Дарма, що вже св. Августин застерігався проти такого закиду кілька століть тому назад: „*Ne duo constituamus principia sine principio, quod falsissimum et absurdissimum est et non catholicae fidei, sed quorundam haereticorum errori proprium*“¹⁾.

Принцип спірвання підчеркував *doctor gratiae*, є якраз обом особам спільний і той самий. *Omnia quaecunque habet Pater, mea sunt* (Іо 16, 12) — а за тим і активна спірація. Тому під ніяким усьвіям, говорить він далі, не можуть

¹⁾ De fide et symb. 9, 19, MSL. 46 116.

походити з дихання Божої любови два Духи, а тільки один: *Non enim duo sunt Spiritus Si, tamquam singuli singulorum, unus Patris, alter Filii, sed unus potius Patris et Filii*"¹⁾.

Але що ж? Августин під той час на Сході був не знайомий, а на Заході не знайшовся знова ніхто такий, хто вмів би був зручно відбити вістря Фотієвого меча. Византійський патріярх чувся паном ситуації на літературнім полі. Своїми творами він не лиш опанував уми сучасників, але вплинув на хід думок слідуючих віків. Фотієві діла жадібно читали на Сході духовні і світські, а його аргументацію пережували довго ще потім внуки і правнуки. Ще на соборі Фльорентійським признавався Доротей, єпископ з Мітилени, що він від своєї молодости завзято виступав проти латинського Filioque, думаючи, що через се треба прийняти два початки походжень у Пресв. Тройці: *„Ego a puero Latinos oppugnans omne cum illis certamen tum scriptis tum verbis instituebam et refragabar eis, quod assererent duas in Sancta Trinitate causas”*²⁾.

Ніщо отже дивного, що той закид так застряг був у грецьких головах, що вони сейчас при перших уніоністичних пертрактаціях зажадали догматизовання канону, де заперечується два незалежні початки в Пр. Тройці: *„Fideli ac devota professione fateamur, quod Spiritus S. aeternaliter ex Patre et Filio non tamquam ex duobus principiis, sed tamquam ex uno principio, non duabus spirationibus, sed unica spiratione procedit”*³⁾. Але тому, що ліонський собор не полишив сильнішого сліду на Сході, та сама справа виринула знова да саро в Фльоренції. Західні Отці мусіли в друге відпекуватися від підношеного закиду: *„Quoniam Graeci calumniantur nos affirmantes duo principia (archas) duasque causas (aiias) poni a nobis in Sancta et consubstantiali Trinitate, dicimus in scripto ita.”*⁴⁾

Се свідчить вповні про той величезний вплив, який здобули собі були Фотієві фоліянти на широкім Орієнті.

V.

Цілій квестії про походження св. Духа присвячено на фльорентійським соборі пильнійшу увагу. Оборони Фотія і його діяграму піднявся завзятий Марко Ефеський. Проти нього виступив знаменитий грецький теолог Бессаріон, пізнійший римський кардинал. Він положив величезні заслуги около вирівнювання догматичних різниць при зєдиненню церков. Він також завдав собі багато труда, щоб дати розв'язку в трінітарній науці, того — в сути річі — не порозуміли, яке зайшло між Східною і Західною церквою.

¹⁾ *ibid.*

²⁾ *Ha duin* — *Acta Conc.* т. 9, ст. 398.

³⁾ *Denzinger* — *Ench.* п. 460.

⁴⁾ *Harduin* т. 9, 379.

Порівнюючи обі формулки, грецьку і латинську, каже Бессаріон, що одна і друга виражає в дійсности ту саму правду, лиш додає свої відтіни. Коли я тверджу, що якийсь чин походить від двох осіб, то нічого не говорю о порядку, в яким обі особи впливають на акцію, лише приписую дане діло як безпосередню їм власність. Колиж знова кажу *ti ek toude dia toude einai* — слово *dia* поясняє, в яким порядку два співробітники впливали на чин. Про рівність і тотожність ділаючої сили воно просто не говорить. З другої сторони, так ек, як і *dia* означають без сумніву якусь причиновість. А що в Пресв. Тройці нема і не може бути иншої причиновости згл. залежности, як тільки і то виключно в походженню осіб, тому й ек і *dia* означає в Пр. Тройці *principium originis*. Проте Св. Дух походить і від Отця і від Сина¹⁾.

Щойно на фльорентійським соборі обі школи, латинська і грецька, стрінулися око в око, і завдяки Бессаріанови трудність проявилася. Сам висше згадуваний Доротей з Мітилені признався, що йому на соборі отворилися очи.

„Nunc autem celebrata synodo et dogmate examinato, aliter se habere sentiam nunc reperi, ac putabam. Dicunt enim Latini. . . . Spirat e go Pater et Filius Spiritum S. per unam spirativam seu productivam potentiam. Examinatis itaque diligenter Sanctis, comperi omnes consona dicere; quamquam Occidentales apertius, quam Orientales loquuntur. Orientales enim effundi, emitti, egredi, manere, scaturire, profluere, et id genus alia: sunt etiam qui dicunt per Filium procedere. Occidentales autem expresse planeque asserunt, Spiritum S. etiam a Filio procedere atque ab uno principio produci. Quos et ego sequens meam pronuntio sententiam, *oti ekporeuetai to pneuma to agion ek patros kai yiou os apo mias arches*“²⁾.

І дійсно спір над Філіоке треба вважати в головній мірі за покінчений у Фльоренції. Се, що відтак ще зроблено, то лиш дальші заключення з поставлених там преміс.

Так розприслися ті тами, в яких будову вложив був царгородський патріярх стільки мозольного і титанічного труду.

¹⁾ De process. Sp. Si M&G 161, 397. Oratio de union. eccl. c. 5. lib. 559.

²⁾ Harduin t. 9, 393.

О. Д-р Гавриїл Костельник.

Плюси й мінуси в поезії Івана Франка.

(Дальше.)

III.

„Мойсей“

Не знаю, чи є ще на світі якийсь поетичний твір, на якому критики і звичайні люди, зведені критикою, так не пізналися би, як на поемі „Мойсей“ Франка. Розходиться тут о дві річі: о артистичну вартість та о релігійну ідеологію. Критики завелися більше на першій з тих двох річий; звичайні люди на другій. Звичайні люди (бодай багато з них) є в тій добрій вірі, що в „Мойсею“ Франко вірить у Бога (але критики бачать, що воно не так). А критики знов однозгідно під небеса вихваляють артистичну вартість „Мойсея“.

Ось як висказується В. Верниволя (в передмові, яку ми вже згадували):

„Мойсей“ найвище слово, що він (Франко) дав у поезії, найвища і найкраща з мистецького боку річ, яка появилася в нас від смерті Шевченка, яка без сорому може стати побіч найкращих перлин усього письменства.“

А Яким Ярема (в своїй критичній студії про „Мойсея“) висловлюється:

„Мойсей“ як поема стоїть одинокою в нашій літературі. Вона мусить здобути собі у ній своє первостепенне місце. З огляду на глибоку вселюдську проблему, на тонкість у переведенню психологічної аналізи з огляду на живість поетичного малювання годиться зачислити її до тих творів, на яких можуть образуватися покоління.“

Антін Крушельницький: „найсильніша і найкраща із поем Франка „Мойсей“.

Воно щось на річі мусить бути, коли люди, котрі прецінь розуміються на літературних творах, так висказуються. А однак... воно не так, як вони кажуть. Звели їх по зори. Ось ті позори: 1) в „Мойсею“ Франко показується на зеніті своєї поетичної творчості; 2) порушує „глибоку вселюдську проблему“ (як висказується Я Ярема), чого передше — бодай до тої степені — не порушував; 3) вступ до „Мойсея“ — „Народе мій, замучений, розбитий“ — дійсно гарна річ (здається, найгарніший вірш Франка); 4) є досить місце у „Мойсею“, які тхнуть чистою поезією; 5) дикція гладка, легка.

А однак фанатичний раціоналізм та убогий матеріалізм Франка піде так страшно не пімстився на авторови,

як саме в „Мойсею.“ Раціоналізм Франка — наче той черв деревину — сточив „Мойсея“ так, що він тріскає, ломиться від першого подуву вітру.

*

*

*

Що Франкови вдався так гарний і сильний вступ до „Мойсея“, а сама поема „Мойсей“ не вдалася, в тому для нас уже не повинно бути нічого незрозумілого. Для уложення того вступу вистарчала дискурзивна вдача Франка (треба однак тут вчислити також те, що Франко через ціле життя віддавався національним темам), а для поеми „Мойсей“ конечною була інтуїційна вдача.

Вступ „Народе мій, замучений“ оброблює абстрактну тему. Все, що в ньому міститься, сотки разів було вже порушене і виявлене в різних патріотичних промовах, в різних статтях по газетах і т. д. Треба було тільки зібрати в гармонійну єдність усі ті розкидані думки, додати їм більшої поетичної закраски, втягнути їх в уніформ гладкого стиха. І Франко се зробив. Якщо добре приглянемося іншим найкращим національно-патріотичним віршам Франка, то в них знайдемо те саме. Коли і є якісь конкретні образи, довкола котрих кубляться абстрактні думки, то вони майже завжди запозичені („На ріках вавилонських“, „Лисиці брешуть“...). Не потреба отже для уложення таких віршів інвенційної сили, вистарчить контракційна (стягаюча) сила.

Зовсім инакший характер мають національно-патріотичні вірші Шевченка. Шевченко се дійсний геній, глибокий інтуїтивний талан. Він бере живі, конкретні образи із світа, і на канві тих образів викінчує свої абстрактні думки — від інтуїції доходить до дискурзивности. Як примір може послужити його „Кавказ“: „За горами гори хмарами повиті — Засіяні горем, кровію політі...“ Сходиться тут до найменших конкретних подробиць („і чурек і сакля“) — однак усе те освічене наче з безкрайого неба: з загального становища. Ось се властива, геніям питома, поезія. Вона й не може бути инакша. Конкретних образів, яко середовища (канви), невідклично домагається плястика, поетична інтуїція.

*

*

*

В цілому „Мойсею“ знаходимо безнастанне, а різнолінійне ломання. Се вислід фатального, вузькоглядного раціоналізму, як також переваги дискурзивної вдачі, а браку інтуїції в поета. Передовсім що до формальної сторони. В „Мойсею“ Франко здає собі рахунок зі своєї довголітньої витревалої національної діяльності (писав він се в 1905 р., отже як мав 49 літ). Знаючи характер вдачі Франка, можемо вже з гори заключити, що в поемі го-

ловним товчком буде „наука“, боротьба між раціями, які вже для автора доступні. Світогляд і характер „Мойсея“, його думки й почування — се в дійсности думки й почування Франка: „Мойсей“ се таки сам Франко. Виходить з того, що характер поеми повинен би бути ліричний.

Алеж Франко задумав висказати свої думки й чуття на історичному тлі, щоби їх разом і змалювати (плястично представити). Для сеї ціли вибрав він собі біблійного Мойсея з цілим тим середовищем, в якому Мойсей виступав (ізраїльський нарід, блукання по пустині, вороги Мойсея і т. и.). Приходилося отже Франкови малювати сей багатий історичний музей. Отже поема мала би бути епічна. І ось стрічаємо в поемі перший злім: вона виїшла ні се, ні те.

Відбився сей злім також на метричній формі стиха. Поема складається з чотирострічкових строф, де правильно чергується чотиростоповий і трехстоповий стих. Се форма відповідна для легкої лірики. Але для так поважних думок, які хвилюються в поемі, вона завузька, задрібна, і в тій функції видається вона (вже оку) дитинною. Тим менше надається вона для епічної сторони поеми — повага історичного Мойсея виходить через те так зломана, як колиб хто Мойсея намалював у нинішньому європейському одінню.

Поети-генії своєю інтуїцією, цілим серцем і душею вживаються у своїх героїв та в їх обставини і саме та інтуїція каже їм, що їх герої можуть і сміють відчувати й говорити і як поступати. А Франко не тільки що не відзначався даром інтуїції, але ще до того був фанатичним пропагатором вузького раціоналізму й всюди вважав на се: аби — борони Боже — не ввійшло щось у поему, що противилося би засадам раціоналізму.

Ось се зломало всі постаті історичних осіб, які в поемі виступають (Мойсея, його ворогів, ізраїльський нарід), а в наслідок того й цілого „Мойсея“ Франка.

*

*

*

Пригляньмося річи ближше. Передовсім треба зовсім різько віділити біблійного Мойсея від „Мойсея“ Франка. Про „Мойсея“ Франка вільно нам лише те знати, що в поемі про нього сказано. Не вільно нам запозичати собі даних з біблії, бо біблійний Мойсей зовсім інший характер, зовсім інша людина.

Хтож сей „Мойсей“, герой Франка?

Він проводир ізраїльського народу.

Сорок літ проблукавши Мойсей
По арабській пустині,
Наблизився з народом своїм
О межу к Палестині.

(І. розділ, 1. сторона).

Він старець, „дідусь слабосилий“:

Се Мойсей, позабутий пророк,
Се дідусь слабосилий,
Що без роду, без стад і жінок
Сам стоїть край могили.

(II, 2).

Та тепер його голос зімлів
І погасло вітхіння,
І не слухає вже його слів
Молоде покоління.

(II, 7).

Однак — чи не дивне? — сей „дідусь слабосилий“, у котрого „голос зімлів“, коли так поетови треба, говорить наче грім:

Але ось підняв голос Мойсей
У розпалі гнівному,
Покотились слова по степу
Наче розкоти грому.

(IX, 1).

Та менче з тим! Є ще куди гірші недогляди, неприродности в поемі. Сей „Мойсей“ вивів свій народ з Єгипту, де вправді народ „гнувся в ярмі“, але „наїдавшись ласо“ (XIX, 19), а завів його в пустиню —

... мов глупу отару,
Фараону на втіху в піски,
Нам на горе і кару.

(VIII, 10).

І 40 літ блукається він з народом по пустині. Дійсно, мусіла бути якась кольосальна причина, що сей нарід ще не розніс свого провідника,

Скільки люда в пустині лягло!
Ті піски і ті скали
Сотням тисяч Ізраїля синів
Домовиною стали!

(VIII, 11).*

Кров і смерть тягне до крові й смерті. Лише якісь кольосальні діла, і то такі, що разураз повторялися, могли були охоронити Мойсея, проти котрого юрба ізза свого нещастя разураз ворохобилася. В біблійного Мойсея ся сторона зовсім ясна. Він був посол божий, і на доказ сього разураз творив чуда, а своїх ворогів страшенно карав. А „Мойсей“ Франка? Він незділавани одного однісінького нето чуда, **але навіть діла**. В поемі загалом ніякої акції. І тому епічна її сторона мертва. В поемі виступають тільки збори, на котрих викладає „Мойсей“ свої переконання, а його вороги знов свої. Ціла штука

„Мойсея“ — се діалектика. І штука і сила. Він говорить і говорить, як треба, то й казки оповідає (V). Тай загалом:

„Майстер він говорити казки
Миляну пускати баньку“

(VII, 11).

Або він своїми устами говорить (тим заповнені розділи: IV, V, VI, IX, XII), або якийсь голос у ньому говорить (тим заповнені розділи: XIII, XIV, XVI, XVII, XVIII і XIX); або говорять його вороги (II, VII Авірон, VIII Датан), або „Мойсей“ і діти (XI). Всіх розділів є XX.

Ясно, що сама діалектика не може панувати там, де самі трупи падають! Франко старається надати такий характер своєму героєви, щоб його всі страшенно боялися. Ось перше знамя для такого постраху:

Хоч літа його гнуть у каблук
Із турботами в парі,
Та в очах його все щось горить
Мов дві блискавки в хмарі.

Хоч волосся все біле як сніг
У старечій оздобі,
То стоять ще горді жмутки
Як два роги на лобі.

(III, 14—15).

Розуміється, се тільки природна якась маєстатична щіха „Мойсея“, але в ній юрба має бачити щось страшного, щось надприродного. А се видається для раціоналістичного атеїзму чимсь дуже простим, атже юрба забобонна, атже вона вірить у Бога тільки завдяки таким самим „привидженням...“

Се, що Франко тут говорить, має бути натуралістичною парафразою ось якого місця з біблії: „І бачили Арон і всі сини Ізраїля Мойсея, а ось світилася шкіра його лица (коли зійшов з Сиіаю), і боялися приступити до нього... І клав Мойсей заслону на лице своє, поки не пішов, щоб говорити з ним (з Господом)“ [II. Мойс. XXXIV, 30—35].

Друге знамя в Мойсея для постраху юрби: „Мойсей“ добре визнається на раціоналістичних штучках, навчився він того в єгипетській школі:

Признавайсь: не на тее ти вчивсь
У єгипетській школі,
Щоб дорісши кайдани кувать
Нашій чести і волі?

(VIII, 2).

В чому ж ті штучки полягають? „Мойсей“ просвічений раціоналіст (він жеж знає, що ніякого Єгови нема), сміло вступає там, де інші ізза забобонности не важаються вступити.

Та давно вже не ходить ніхто
До намета святого,
Його жах стереже день і ніч,
Мов собака порога.

Але камінь великий лежить
Край намета до сходу:
З того каменя звичай велить
Промовлять до народу.

На той камінь зіходить Мойсей —
І жахнулися люди — (III, 16—18).

„Мойсей“, аби його авторитет був як найбільший,
свої слова подає за слова Єгови:

Не мої, не тих глиняних уст,
А самого Єгови. (IV, 4).

Ніякого іншого знаку він не в силі подати на доказ
сього, крім своєї діалектики! — отже лише те, чим вою-
ють також його вороги, а не менше вміло. Ось знова злім!
(Далі буде.)

О. Іван Рудович.

Основники св. Юра, львівської катедри.

Польські письменники чванливо підносять жертвенність польської шляхти на наші церковно-народні цілі в давній Польщі. Та в супереч сему історія виказала, що наша церква саме тоді втратила багато свого добра в хосен лат. костелів і шляхти, та що крім кількох виїмків всі оповідання про жертвенність панів для нас — се неправдиві казки. Такою тенденційною і свідомою неправдою є твердження, кольпортоване навіть в наукових польських публікаціях, а повторене в сегорічній *Slow-i polsk-im* д. Станіславом Купчинським, що св.-юрську катедру у Львові збудувала Катерина з Потоцьких Косаковська за польські гроші. Супроти того підносимо загально знаний факт, що св. Юра збудували митрополити Атанасій і Лев Шептицькі, а середники потрібні на се жертвували оба митрополити і наше духовенство. Історію будови сеї церкви розкажемо вірно на основі жерельних актів, які зберігаються в Національнім Музею і є приступні для тих, що шукають історичної правди.

Від тринадцятого віку належала до св.-юрського монастиря ціла св.-юрська гора і поля, що простягалися аж за Білогорще і Рісну руську. Мурована церква, збудована в п'ятнадцятім віці після пляну архітекта Dole і монастир стояли майже на тім самім місці, на яким опісля збудовано катедру, митрополичу палату і будинки для крилошан і св.-юрського душпастирського духовенства.

Львівські єпископи жили в св.-юрським монастири від основания сего єпископства 1539. р. Мали тут окрему дерев'яну палатку, а користувались монастирською церквою, яка від тоді уважалась львівською катедрою.

В сімнайцятім віці св.-юрський монастир і катедра дуже зuboжили. Татари часто набігали на Галичину, а дійшовши під Львів, кілька разів спліндували монастир та пограбили церков. Місто загарбувало монастирські поля і прилучувало їх до своїх дібр, шляхта виманювала від монастиря найкрасші землі під містом, будувала на них палатки для себе, та творила з них юридики, за які не платила містови ніяких податків.

Руїницьку господарку в св.-юрським монастирі перепинив єпископ Йосиф Шумлянський (1667—1708). Переніс він до катедри чудотворний образ Божої Матери з Преображенського монастиря в Теребовлі 1673 р., збудував при катедрі каплицю для Божої Матери, поручив оо. Василям беречи образ і відправляти богослуження в каплиці, установив два відпусти в катедрі: на св. Юра і на свято Покрова Преч. Діви, та вистарався (1679 р.) у короля Івана Собіського о привілей на дві ярмарки під св. Юром: на св. Юра на весні і на Покров Преч. Діви в осени.

Шумлянський прийняв потайки унію 1681 р.*) разом з унівським архимандритом Варлаамом Шептицьким. Проти унії заявила православна шляхта, частина духовенства і львівські міщани—члени Ставропігії. Тоді зачав єпископ гуртувати коло св. Юра приклонників унії, оснував печатню в монастирі і велів монахи Йосифови Городецькому уладити її і випечатати книжку „Метрики“. А спонукали його подбати о власну друкарню такі причини: „найпервѣй для умноженія книгъ ку Помноженю Хвалы Божои служачихъ. По второе для поправы и оздобы церкви св. Вел. Муч. Хва. Гіоргія катедральной, и для выживленя при тойже Церквѣ св. зостаючихъ Законниковъ, Священниковъ, Дяконовъ, Монаховъ, гдижъ жадной иншой до тои Церкви нѣмашь маестности“.

Для катедри надбав Шумлянський багато гарних риз а записав їй цінні хрести і сучавську мітру, яку забрав був король Собіський з митрополичого собора в Сучаві, а опісля дарував єпископови. Монастиреви дарував частъ своєї юридики „Чолганщина“, купив юридику Балабанівщину, а в завіщанню записав 6000 золотих польських**). Його наслідник Варлаам Шептицький (1709—1715) ледви міг зачати найпотрібніші консерваційні роботи коло катедри, бо весь час його короткого пастирювання заняли важніші справи для єпархії, а саме: реформа василіянських монастирів, канонічна візита камінецької єпархії і закріплення унії на Поділля, процес о єпископські добра та заключення угоди (конкордії) з львівським польським архієпископом Скарбком.

*) Др. И. Шараневичъ. Іосифъ Шумлянський, рускій єпископ львівскій.

**) Науковий збірник 1868, стор. 87—104.

Катедрі записав він 12.000 зол. пол. і застеріг собі, що його тіло мають поховати в крипті під церквою. Св.-юрському монастиреви дарував свою часть юридики „Чолганщина“ і доходи з неї мали уживатись на удержання монастирської школи, а саме філософічних і богословських студій для новиків.

В р. 1713 став коадютором старого єпископа його братанич Атанасій Антін Шептицький, унівський архимандрит, що по смерті Варлаама й вступив на львівський владичий престіл (1715 р.). Негайно взявся він до діла і спинив розвал старенької катедри. Та 1729. р. вибрали його єпископи київським митрополитом; Львів став осередком нашої католицької церкви і осідком центральної духовної управи на єпархії: київську, камінецьку, галицьку, львівську і офіціалат брацлавський.

Монастирська стара церковця, з п'ятнадцятого віку, була бідна, за мала на катедру і для тисячів прочан, що приходили що року на відпусту. В сорокових роках вісімнадцятого віку ще й зачала валитись. Митрополит, людина побожна й високо освічена, єрарх меткий і багатий, що удержував зносини з найвиднішими і впливовими людьми в державі, соромився довше коморувати в василіянській, невеличкій церкві. І рішився збудувати катедру, що була би зовнішнім висловом його глибоких релігійних почувань і почеси для Божої Матері, яка вже своєю зовнішньою величністю гідно репрезентувала би наш обряд перед чужими і своїми, що часто з всякими ділами навідувались до нього, яка могла би зрівнятися з величавими храмами золотoverхого Києва і з львівськими костелами, вивінуваними щедро шляхтою, а здвигненими безплатною, важкою працею поневоленого панщизняного люду.

Плян на нову катедру зладив талановитий інженер-архітект де-Вітте (de Witte), Француз у польській службі, що тоді наладжував у Львові занедбані і поруйновані укріплення, а опісля був командантом Камінця Подільського. Запроектував її в стилю Людовика XV. — „рококо“, що саме тоді загально приймався на Заході і виперав бароковий стиль. При виконанні не збережено чистоти стилю, бо й сам архітект схилився більше до барока, зовні щедро прикрасив храм орнаментом, чисто декоративного характеру, який у деяких партіях навіть не вяжесь органічно з будовою.

Основою церкви є хрест і вона збудована у виді хреста, а в чотирох кутах хреста є каплиці. Головна вісь прямує від сходу на захід.

Мистець-архітект дуже справно вихіснував гарне положення терену. Церков зробив осередком, а навкруги неї розмістив симетрично будинки, ним запроектовані, і ті, які вже стояли на св.-юрській горі. Новий монастир оо. Василіян

збудований 1738 р. межував з катедрою від північної сторони. Зовсім схожий на нього будинок запроектував де-Вітте на протилежній полудневій стороні, який вибудував опісля митрополит Лев Шептицький на приміщення єпархіяльної духовної семінарії.

За церквою, на західній стороні станула дзвінниця, в якій висить до сьогодні старий, мельодійний дзвін св. Юрія, одинока пам'ятка у Львові з княжих часів. Ізза положення терену і архітектонічних вимогів мусів де-Вітте не числитися з вимогами нашого обряду і дати вхід до катедрі і головну фасаду від сходу. По сходах, збудованих над каплицею св. Онуфрія, входить до церкви. Просторий майдан простягався перед церквою, а серед нього стояла стара єпископська палата саме напроти входових церковних дверей. На тім самім місці і після пляну де-Віттого змурував митрополит Лев Шептицький палату в роках 1761 і 1762., в якій доси живуть львівські митрополити.

Стару церков зачали розбирати в осені 1743 р., скінчили розбірку на весні 1744 р., і таки негайно стали робити кам'яну підмурівку і ладити пригоже місце під нову катедру. Літописець св.-юрського монастиря відмічає, що митрополит взявся до діла з одушевленням, не жалувал вкладів, на Боже і народне діло ужив майна, надбаного із своїх просторих господарств у Перемишлянщині і Рогатинщині та з промислових заводів: медоситні і броварів. Здійснення своєї мрії сторожив з таким захопленням, що рідко виїздив навіть до рідні і приятелів — Чарториських, Сінявських — лиш на весну сидів в Уневі і тут скликав офіціалів і деканів на єпархіяльні собори.

Цегольні під св. Юром і в Кожичах достарчали потрібної цегли, камінь возили зі Знесіння, а тесовий з Поляни і Демні, мідяну бляху на покриття даху замовив у купців з Гданська.

Два роки будували самі мурі, а в осені 1746 р. вкрили їх провізоричною кришею. Атанасій не бачив кінця свого діла; вмер 11. грудня 1746 р. Похорон і святочний сорокоуст відбувся вже в новій катедрі. Його тіло похоронили в гробниці під св.-юрською церквою.

Та докінчення катедрі було обезпечене; митрополит записав у своїм завіщанні 116.820 золотих польських на ту ціль, які зложив у кн. Чарториського і заіпотекував на селі Городиславичі*).

Часову управу єпархії обняв перемиський єпископ Онуфрій Шумлянський, а вакансія продовжилась півтретя року.

*) Via Aeternitatis przez bramę śmierci otwarta... we Lwowie 1747. 19. stycznia. Ks. Waleryan Gruszczyński, Definitór i Przecór Konwentu Karmelitów w Bolszowcu.

І тоді не занехали роботи при катедрі, всеж таки не йшла вона так скоро і справно, як попереду; не доставало фондів, на всі видатки в році було всего 8177 зол. пол. 12 грошів відсоток від Атанасієвого запису.

В маю 1749 р. став львівським єпископом Лев Шептицький, архимандрит милецького монастиря, і близька рідня Атаназія. Він третій з тої родини сидів на владичім престолі у Львові. В першу чергу бажав він довершити рівночасно дві справи, дуже важні для єпархії: скінчити катедру і оснувати духовну семинарію. Зі звітів офіціалів про настрій і матеріяльні відносини духовенства переконався, що обі справи переведе справно і легко, втягнувши все духовенство до тої акції і обезпечивши собі його матеріяльну і моральну піддержку:

На 15. мая 1750 р. скликав перший собор офіціалів і деканів до Перегиньська. За згодою представників духовенства призначив на семинарію весь капітал, записаний його попередником катедрі. За половину того капіталу мав збудувати новий будинок для духовної семинарії коло св.-юрської катедри, а другу половину мав визичити на певну гіпотeku і відсотками удержувати кандидатів духовного стану (питомців), катедральне духовенство і службу при катедрі себто єпископський причет, бо черці св.-юрського монастиря часто відмовлялись від послуг єпископови. На жадання членів собору звільнив єпископ парохіяльне духовенство від датків на семинарію, які мусіли платити що року всі католицькі парохі на ту ціль на основі рішення тридентського собору. (Засідання XXIII. відд. 18).

Катедру мав кінчити єпископ лиш відсотками від легату. Щоби робота скорше скінчилася, а отворення семинарії не відкладалось на далеку мету, обов'язалося духовенство що року давати жертви на катедру, доки церков не буде зовсім скінчена зовні*). Сі жертви не були важким тягарем для духовенства: пересічно випадало на кожного пароха по 20 битих шістаків річно; біднійші, на менших парохіях, давали по кілька, а багатші по кількадесять шістаків. З тої збірки було річно до 15.000 зол. п., а за перших десять літ, а саме від 1750 до 1760 р., жертвувало духовенство на катедру 147.383 золотих польських. Складку духовенства з трох єпар-

*) Wyrażnie to statutum in Sacro Concilio Tridentino, in unaquaque Dyecesi Seminaria były erecta propter erudiendas personas ad statum spiritualem aspi antes, na które obligowane są Parochie quotannis certam quotam moderatam contribuere. Więc co w Synodzie Zamoyskim jest insinuatam my usiłując koniecznie erygere w naszej Dyeczyi necessarium ejusmodi Seminarium ex propenso ku Duchownym amore, widząc ich ubóstwo, aby in perpetuo ad solvendam talem quantitatem pro seminario nie byli obligowani, a mając Legacyi na Sumę złt. Polskich 116.820 przez ś. p. Antecessora Naszego na reedyfikację demoliowaney przez niego Cerkwi katedralney Lwowskiej pod tytułem Świętego Jerzego Męczenika, umyśliwszy z prowizyi od

хій: львівської, галицької і камінецької за трийцять літ (1750 до 1780 р.) обчислено на суму 372.510 золотих польських.

В Національнім Музею у Львові є десять оригінальних книг, в яких подрібно вписано всі доходи і розходи на будову катедрі і всіх інших святоюрських будинків за час від 1749 до 1779 р. Князі Чарторийські заплатили за той час 278.022 зол. пол. 8 грошів відсотків від Атанасієвого запису, а дочисливши до них 372 510 зол. пол. жертв духовенства, одержимо повну суму доходів за трийцять літ 650.532 золотих польських.

Видатки на катедру і всі будинки точно обчислені по рік 1774. і виносили 1,100.000 зл. пол., а за весь час пастирювання митрополита Льва Шептицького видано на будову майже півтора мільона зол. пол. вчислюючи в ту суму й вартість матеріялів, жертвованих митрополитом.

Львина часть видатків на будову впала таки на єпископа: давав він і гроші і потрібний матеріял із своїх маєтків та з дібр своєї рідні. А кілька зусиль мусів він вложити, щоби піддержати жертвенність духовенства, побороти всі перепони, які ставили йому чужі і свої, а зокрема оо. Василіяни, які мусіли косо дивитись, що єпископ розбудовуєсь на монастирській землі, кілька умової праці і знання потрібно було, щоби цілість вийшла гармонійна і дійсно гарна!

Жертвенність парохів і єпископа спонукала офіціялів і деканів, що вони з власної понуки обов'язались на соборі в Крилосі 1754 р. складати що року такі жертви: Львівський офіціял 10 червоних золотих польських, барський 6, галицький 4, камінецький 4, бережанський 2, а капелян галицької катедрі також 2 червоні зол. пол. Крім того офіцяли офіціяли і декани давати річно по одному шістакови за кожного підвласного їм пароха*).

teyże Sumy fabrykę namienioney katedry kontynuować, a pozostałe Sumy Partem na fundacyę Seminarij Dyecezanj, że zaś ta prowizya na prędkie murów konczenie non sufficit, przeto into consilio z P. XX Officyałami, Dziekanami postanawiamy, aby każdy Paroch corocznie około Festu Bożego Narodzenia po tylo Szostaków na przyrzęczoney Cerkwi fabrykę dopuły ab extra nie zakonczy się corocznie dawał, posifa złotych według Dyspozycyi meritu proventus Stołowego płaci. Jeżeliby też kto z dobrej swojej woli co ofiarował to osobno adnotowane i w całości oddane być powinno, a potom za takowych benefaktorow duefta proporcione Suffragia odprawiane będą. (Konstitutie diecezalne — себто ухвали єпархіяльних соборів від 1738 до 1760 р. Рукопис в Національнім Музею у Львові).

*) Kollektę na fabrykę katedry Lwowskiej na fundacyę kanonow Świętych Konstytucyą Synodalną 1750 uchwaloną, aby jak najprędzey też fabryka ab extra Zakonczona bydz mogła, Nayprzew. Officiałowie PP. Dziekanie chcąc subvenire oneri, który na Parochow włożony jest pewnym additamentem do teyże kollektj z strony swojej, to jest ratione Officiorum Lwowski czerwonych złt. 10, Barski sześć, Halicki cztery, Kamiński cztery,

Засоби, збирані єпископом, були за малі на скоре викінчення катедри зовні та на впорядкування і відповідне уладження її внутрі; робота йшла пиняво, протягалась на літа. Признає се єпископ у своїм звіті про стан єпархій: львівської, галицької і камінецької, висланим до Риму 29. липня 1761 р., ось так: „На довершення будови львівської катедри лишив мій попередник суму 116.820 зл. пол., які ще за життя загіпотекував на селі Городиславичі, власности світлого князя Чарторийського, воеводи руського. Ту суму призначив я на єпархіяльну семинарію, а на роботу коло катедри вихіснову лиш відсотки від тої суми, аж доки зовсім не скінчу церкви. Духовенство дає жертви на катедру, щоби я міг її скорше скінчити. Як скінчу церков, негайно зачну будувати семинарію“.

Та щоби не стрічався з докором, мов би то він нічого не жертвував на свою катедру, а весь тягар вкладав на духовенство, згадує Шептицький про будову єпископської палати: „Коло катедри була стара, деревяна єпископська палата. Зі старости вже валилася і тому при Божій помочи будую нову, з твердого матеріалу, більшу і вигіднійшу. Половина мурів вже готова — вже й криша є на ній, а другу половину надіюсь скінчити слідуячого року (1762)¹⁾“.

І знов минуло десять літ, заки всім єпископ скінчити катедру і розбудову своєї св.-юрської оселі, вирівняти горби навкруги палати, розвести сад і цвітник та окружити всі будинки муром²⁾. Над віздовою брамою, прикрашеною єпископськими відзнаками і гербом Шептицьких, виписали рік 1770, бо в тім році надіявся єпископ звершити своє діло. та обманувся він; ще лишилось так багато додаткової роботи, що скінчили її аж по його смерті (1828 р.), а розмалювали катедру за його наслідників Білянського і Михайла Левицького³⁾.

Brzeżański dwa, x. Zawadowski kapellan y wikary katedry Halickiey idem. Osobno zaś ratione Dziekanow tak Officiatowie iako y Dziekani każdy według liczby Parochow dysparymentem sobie poddanych za każdego Parocha po szostaku iednym takowy addytament dobrowolnie uchwai, aby tym sposobem przez pręsze złożenie sumy na zakaczenie pomienioney Fabryki determinowaney byli liberati ab onere płacenia kolekty Parochowie ad proportionem wiele który Złoty Stółowego wedle dispartimentu тіло szostaków bitych ad rationem kolekty zwanej Kadydratykem nie na inszy czas tylo ne termin Kongregacyi addytamentem PP. Dziekani comportować bez żadney exkuzy tenebuntur. — (Konstitutie diecezalne. В Національнім Музею у Львові).

¹⁾ Состояніє Єпархій и Церквей Єпископії Львовскої, Галицької и Каменца Подольского описано 1761 года, и в донесеніи до Римской Куріи подано Преосв. Львомъ Шептицкимъ. Зоря Галицкая яко Альбум на год 1860. стр. 251 — 269. Перевід зладив Яків Головацький з латинського оригіналу, що переховується в Національнім Музею.

²⁾ Rachunki z J. P. Starzawskim za R. 1770, 1771 y 24 marca 1772: в Національнім Музею.

³⁾ Церков і монастир св. Юра у Львові. І Р. Діло за р 1901.

За єпископа Білянського малював катедру талановитий маляр, Українець, Лука Долинський, родом з Білої Церкви на Україні, що вчився в Малярській школі у Відні. З щирим релігійним захопленням, вкладаючи багато праці розмалював мистець святилище і пресвітерію; Тайна Вечера, св. о. Миколай, погруддя Ісуса і Божої Матері, апостоли і пророки — се його образи¹⁾.

Цісар Йосиф II. був у Львові 1785 р. і оглядав св.-юрську катедру, яка своїм гарним положенням на горбі поміж садами, городами і гайками, новим стилем та дбайливим викінченням приманювала всіх, що любили природу і мистецтво²⁾. Образи Долинського подобалися цісареві і він дарував йому цінний золотий перстень „на спомин“.

Французькі війни і загальне зубожіння, переслідування нашої церковної єрархії за те, що відмовлялась від участі в заворушеннях проти Австрії, заходи о матеріяльне забезпечення духовенства перепинили прикрашення церкви на кількадесят літ. Зовсім викінчили її аж в двадцяти роках 19. віку, за митрополита Левицького.

„Богословія“.

Вже не будемо змушені самі про себе зі стидом говорити, а чужинці не зможуть уже з погордою про нас висловлюватися, що — „Нива“ є одиноким релігійним часописом у нас, Українців-католиків... Як ми заповідали в попереднім числі „Ниви“, на днях появилася „Богословія“ науковий богословський тримісячник. Якщо справа добре піде, то здійсниться те, що було і є нашою найбільшою потребою на релігійному полі. Ось як Редакція „Богословії“ висказує свою ціль: „недостача своєї й незвичайно утруднений доступ до заграничної літератури грозять байдужністю до теології, нидінням богословського знання в нас.

Саме ці моменти — піднести й зосередити наукову богословську творчість, виховати нові сили, розбудити більше зацікавлення богословськими науками й передовсім наукою піддержати та скріпити уніоністичну акцію на Сході — змусили ОО. Професорів наших Духовних Семінарій, приступити до видавання сього наукового часопису.

„Богословія“ ставить собі тому за завдання подавати строго наукові й реферуючі розвідки з цілого обсягу тео-

¹⁾ J. Lwowski. Ruch Rusinów w Galicyi, стор. 27 до 39. i Słownik malarzów polskich Edwarda Rostawieckiego. T. I. стор. 151 i 152.

²⁾ Briefe über den itzigen Zustand von Galizien. Автор: Franz Ratter.

льогії. Особливша увага буде присвячена теології Східної Церкви. Оглядами й оцінками книжок порушуванням біжучих теологічних питань, переглядом заграничних видавництв та місячників і відомостями з наукового богословського світа буде редакція старатися познакомлювати П. Т. Читачів з найновішими здобутками богословського знання“.

Така загальна ціль — директива.

А яке її здійснення в ч. I „Богословія“? Зовнішню свою стороною (артистична вінета на окладинці, гарний папір, старанний добір черенок) сей часопис без сумніву перевищує все, що в нас було в тому роді. А змістом? Можна спорити про се: чи в наших обставинах се корисне для нас і для самого часопису, що деякі статті печатаються по латині, як також про те: чи статті, які появляються в часописові, мають бути написані в строго науковім тоні — значить: можна спорити про спеціальности редакційної програми, але не про саму програму і не про її виконання. Мимо своєї строгої науковости часопис може зацікавити кожного, хто любить поважну книжку. Се вже заслуга Редакції, яка поміщує в ньому те, що на часі, що нас живо обходить.

Вкоротці: новий часопис такий, що могли би нам його позавидувати й щасливіші народи, аніж ми є. Тим однак не хочемо сказати, що часопис є в кожній своїй точці без закиду (сеж була би дитинна наївність так твердити). Мова й ортографія в часопису подекуди не є без закиду. Але се стане зовсім зрозуміле, коли возьмемо під увагу, що нині в нас як що до мови, так що до ортографії хаос, та що головний редактор часопису, о. д-р Й. Сліпий, через ряд літ перебував за границею на спеціальних студіях, і ще не мав часу винайти ся в хаосі, з якого вже твориться лад і певний напрям. Одначе ми сього певні, що ті дрібні ущербки в найблизшій будучности будуть зліквідовані.

О. д-р Й. Сліпий вже в тім першім числі дав доказ своєї назвичайної запобігучости, витревалості волі, знання та фахової ерудиції. І можемо мати певну надію, що під його проводом „Богословія“ розвинеться як найкрасше і сповнить ціль, яку собі визначила. Хай Господь буде в помочи! К.

† О. Іван Алексевич.

Дня 8. квітня 1923 р. умер у Львові крилошанин о. Іван Алексевич, катехит виділової школи ім. Кордецького і референт шкільних справ у Митр. Консисторії. Покійний, уроджений в 1874 р., був сином пароха з Чернихова, дек. тернопільського. Гімназійні студії укінчив в Золочеві, а богословські у Львові. Рукоположення одержав з рук митр.

Юліяна Куїловського в 1899 р., і був призначений на заступника катехита в гімназії в Золочеві. Одначе шкільні влади уважали його за молодим на сю посаду, і покійний, вскорі повдовівши, лишився в катехитичнім заводі при мійських школах у Львові. На сім становиску відзначився великою посвятою і пожертвованням в праці для повіреної йому молоді. Любив школу і працю в ній, а оглянувшись в духовних потребах учеників, став видавати молитвеники, в яких збирав усе те, що уважав потрібним для dorостаючої молоді в ділі освячування її. А взявся він до своєї праці тому, що головним змістом його життя була молитва. Він був чоловіком молитви. Те довело його до уладження у себе домашньої каплиці, і одержання дозволу у Ап. Престола служити Службу Божу у ній також і другим священикам, щоби бути йому на Службі Божій і тоді, коли його здоров'я стало недомагати, бо його недуга почалася уже тому 11 літ. Іменованій референтом шкільних діл, став гідним наслідником своїх попередників, о. Торонського і о. Білинського. Він не жахався в тій праці ніякого труду і все особисто являвся в Шкільній Раді у поодиноких референтів, бо Митр. Ординаріят не мав уже в шкільній магістратурі свого делегата. Сю трудну задачу сповняв покійний все гідно і незвичайно точно. На сім становиску приглянувся покійний катехитичній справі в середніх школах, і його бажанням було ввести підручники до науки релігії зладжені на нових методах. Одною з найкрасших метод уважав він науку релігії на основі літургії, бо його ідеєю було привязати молодого ученика до нашого обряду і церковного року. Уже на смертній постелі діждався видання „Малого Катехизму на основі церковного року“ і „Малої Літургії“ для народних шкіл. „Слава Богу“, говорив покійний, „тепер праця в сільських і мійських школах піде лекше і успішніше“. А хотів покійний сю працю катехита поставити на гідній її висоті і переписувався з Ексц. Митрополитом в ціли назначення окремих головних ординаріятських візитаторів для шкіл в поодиноких протопресвітератах. Преосв. Митрополит, вибираючись в Америку, переслав йому з Риму іменування на папського шамбеляна, а опісля з Бразилії, іменував його соборним крилошанином львівської капітули. Інсталюваний на крилошанина в день св. Михайла 1922 р. занедужав в кілька днів опісля, і уже не піднісся з сеї недуги, так вельми тяжкої, яка скінчилася кількатижневним конанням. В хоробі незвичайно терпеливий і відданий на Божу волю дякував сердечно кожному, хто його посітив, і знаходив силу і потіху для себа в св. Тайнах та у відслуханню Служби Божої. Попращавшись зі всіми і поблагословивши рідню і лікарів за їх, як казав „ангельську доброту“, умер на саме Воскресення, дійсно після слів св. Івана Золотоустого „doxa to Theo, panton heneken“.

Львівські священики стратили в покійнім незвичайно ніжного і чутливого товариша, що умів своїм поведенням привязати до себе кожного, хто з ним частійше стрічався. І понесуться щирі молитви за його душу при заупокійних Службах Божих всіх тих, що належать до „Літургічного Союзу“, який покійний, рік тому, сам відновив, не причуваючи, що він буде першим помершим в тім Союзі.

Нехай Господь Бог, до котрого покійний о. Іван так сердечно вів діти, буде милосерний для нього, щоби смерть його була для нього „представленіє отъ печальнѣйшихъ на полезнѣйшая и сладостнѣйшая и на упокоеніє и радость“.

о. Л.

Зі світа.

Австрія. Незвичайно замітною річю є шілковита мовчанка англійської преси про дуже цікавий факт, що теперішній голова австрійського правительства і відомий ратівник свого краю з над берега крайної руїни є священиком. Успіх праці о. Сайпля є нині майже запевнений, однак найбільшою трудностю для нього було пробудити своїх земляків, щоб вони стали до боротьби з тяжкими умовами! В протягу кількох тижнів він урядив більше як 400 публичних зборів і знаний з того, що цілу ніч перебуває в парляменті, оставляючи його лиш рано, щоб відправити Службу Божу, а в пів години по 8-ій вертає до своїх урядових обовязків.

Італія. Рим. Дня 19. III. ц. р. прийняв папа на послухання студентів висшої школи, званої „Academia S. Thomae“. Після привітної адреси кардинала Біслетія, забрав слово св. отець і в довшій промові говорив про велич і значіння св. Томи Аквінатського. „Св. Тома — сказав Папа — вмів кидати своє ясне проміння всюди і розливати його понад усім безмежним полем сотворіння і знання, буття і правди, зосередовлюючи його в двох суммах: в Summa theol. і Summa c. Gentiles, з котрих одна показує нам зі землі небо, а друга розкриває землю в світлі неба... Не дивно отже, що св. Церква прийняла се світло, що ним осяяла і розяснила ним свою безсмертну науку; не дивно, що папи йшли на випередки в похвалах св. Томи і поручали його як взір, учителя, опікуна і покровителя всіх шкіл...“ Вкінці заявив папа зібраним, що на слідуєчий рік хоче відсвяткувати річницю канонізації св. Томи і то як найвеличавійше. Між присутними був також Mgr. Talamo, колишній екзамінатор Пія XI на академії св. Томи, який підписав його докторську диплому.

*

*

*

Асистент ватиканської бібліотеки, К. Каралевський, виголосив недавно в папським Інституті для сх. обрядів відчит про Петра Аркудія, на який загостив майже цілий славянський світ міста Риму. Можна надіятися, що достойний прелегент оголосить його друком і так станеться він цінним вкладом у ювілейну літературу про св. Йосафата, з котрим Аркудій стояв у близьких зносинах.

* * *

Дня 4. марта ц. р. мав проф. Г. Бенедетті в тімже Інституті виклад на тему східних обрядів за часів папи Климента XI.

* * *

В Римі назначено вже дні, в яких відбудуться беатифікаційні торжества трох слуг божих. І так: 29. IV. ц. р. проголоситься блаженною Пр. Тереса від Дитятка Ісус, Кармелітанка, 6. V. Пр. Михайл Garicoits, який основав згромадження священників Пресв. Серця Ісусового; знаних під назвою Bethagat, а дня 13. V. відбудеться беатифікація кард. Роберта Беллярміна, єзуїта, великого богослова.

Канада. В днях 28. II. та 1. і 2. III. ц. р. відбувся в Вінніпегу Всенародний Зїзд, у якому взяли участь священство і делегати греко-катол. громад і інституцій Канади. Ціллю зїзду була красша організація церковного і національного життя Українців розкинутих на широких просторах Канади. На зїзді повзято різні і всесторонні резолюції, які подає „Канад. Українець“ у 10. ч. з д. 7. III. Між ними находимо точку, якою зїзд уповажнює ексекутиву Нач. Управи доповнити її склад 5 членами „вибраними з рядів нашого славного і патріотичного монашого духовенства, т. є Всч. оо. Василіян і Редемптористів“. Це рішення найкрасше показує, що нема там ніякої „давної і загально звісної боротьби“ між чорним і білим духовенством, про що так легковірно виразився „емігрант“ у своїй дописі до перемиського „Укр. Голосу“ (ч. 9. з д. 4. III. ц. р.). Так теж інформували нас найбільш достовірні свідки. — Очевидно, хто пильно слідить життя наших заокеанних братів, мусить тішитися і радіти, коли бачить, що там на еміграції еднаються всі і закріплюють дружно руки до великої праці, якої основою і завершенням має бути католицька свідомість і кат. ділання. Нехай Бог благословить благородній ініціативі, а її духовного керівника, Преосв. Н. Будку, нехай наділить свіжою ревністю, щоб повернувши щасливо між своїх вірних, проводив їм на дальші многі літа!

Росія. Вже не від нині большевицька влада значить своє пановання кровію і мордом. Завершенням сього нелюд-

ського терору є останній процес і судейський присуд на архієп. Цепляка і товаришів, між якими знаходиться греко-кат. ексарх Федоров. Один з них, о. пралат Будкевіч, поніс уже 31. III. смерть, а інші караються тюрмою. А патріярха Тихона тепер судять. Ніщо не помогли протести державних урядів Європи і Америки, — більшовія цинічно зігнувала інтервенції культурних народів, упоравшись із невинними після свого бажання. Та нехай лютиться далі більшовицький шал, нехай тріюмфує диявольська злоба, бо це доба його пановання! „Як уже пораховані — каже слушно „Kath. Kirchenztg.“ (Nr. 15 з ц. р.) — дні Леніна, так і пораховані дні його спільників і трабантів; обтяжені прокломом свого нещасного народу і цілого культурного світа, зйдуть вони зі світової арени, а їх останнє слово буде ствердженням цької заяви, яку події вимогли на вмираючій Юліані Відступнику: Галилеянине, Ти побідив!

Румунія. В новіших часах кат. Церква зазнала переслідування в таких державах, як: Японія, Хіни, Португалія, Франція, Мексик. До них прилучилася тепер ще й Румунія. На днях донесла преса, що румунський уряд видав закон, яким проганяє зі своїх границь всі чини і законні згромадження, за виїмком греко-католицьких Василіян. Хоч проти безбожного розпорядку голосували послы національних меншостей і Жида, однак більшість заявила за законом і Сенат затвердив рішення. Так отже великі простори дієцезій Арад, Великий Варадин, Люгош, Темешвар, Карльсбург, Фогараш і Касанад остали без католицьких монахів і монахинь, а численні школи всяких типів і відтінків, многі шпиталі, захисти і приюти без учителів і совісних доглядачів та опікунів. Віденський „Reichspost“ і італійський „Il Popolo“ зазначають, що цим розпорядком кабінет Братіяну хоче започаткувати в Румунії правдивий Kulturkampf і легким коштом загарбати церковне майно.

Крім цього згаданий орган „popolari“ в „Il Popolo“ з д. 11. IV. Nr. 5., звідомлює, що дня 24. III ц. р. православний архієпископ М. Балая остро заатакував у Сенаті католицьку Церкву і папського нунція Мармалжія, жадаючи звинення нунціатури, тому що „годі зрозуміти, як може зовсім не католицька нація удержувати зносини з папою римським“. Рівночасно Сенат ухвалив, за згодою уряду, признати православну церкву церквою пануючою королівства Румунії. А треба знати, що нинішня Румунія, попри своїх православних підданих, має понад 5 мільонів католиків.

Сполучені Держави. Дивоглядний закон, ухвалений провінцією Оріген, який зносить усі католицькі і приватні школи, має бути скасований найвисшим Союзним Судом.

Американська конституція зборонює, щоб яка провінція видавала закони вкорочуючі права населення, і провінція Оріген буде мати тяжку задачу доказати: чи католицькі школи загрожують її державному добру?

Туреччина. „*Corriere d' Italia*“ з д. 3. IV. ц. р. (Nr. 79) звідомлює, що Ап. Престол назначив свого нового відпоручника до Константинополя, в особі Преосв. Ернеста Філіппія, який до недавня займав це місце в столиці Мексику. Як знаємо, в січні ц. р. революційний уряд Обрегона прогнав його з цієї країни, про що писали ми в останнім випуску „*Ниви*“.

Філіппіни. Американські католики занепокоєні фактом, що Філіппінам, із 8 мільонами католиків, грозить небезпека, як лиш не зробиться чогось у тім напрямі, то протягом одної або двох генерацій край стане протестантським. Є там у Манілі одна католицька парохіяльна школа, ведена бельгійською монахиною. Протестантські організації подають всюди за низькою оплатою або і даром средства виховання під власним їх наглядом і опановують прилюдні школи, університети з системою УМСА, приюти та союзи з виразним наміром притягання на протестантизм. Одначе рік тому Єзуїти отворили великий ліцей, а Ассумпціоністки від довшого ряду літ ведуть велику дівочу школу в Манілі.

Швейцарія. Кантон Сан Галлен зніс *placet*, силою котрого треба було позволення уряду на обсаду єпископів і для інших церковних заряджень. Кантон Сольотурн одинокий задержує на дальше той пережиток антикатолицьких практик.

Японія. Як кожда культурна держава, так і Японія має своє посольство при Ватикані. Очевидно, що удержання посольства потягає за собою чималі видатки, і тому кожний уряд видає на сю ціль значні суми з державної каси. Недавно японські буддисти розвинули по цілім імперстві вчорашню і нагальну акцію, щоби звинувити ватиканське посольство і тим способом сминувти великих видатків. Одначе міністер закордонних справ зайшов їм дорогу і втихомирив збаламучених горожан, пояснивши окремим письмом значіння і konieczність такого представництва при Апост. престолі, котрий досі остає великою силою в цілім світі.

Нові книжки.

„**Богословія**“. Науковий тримісячник. Видає Редакційний Комітет, Львів, ч. 1, стр. 96. Ціна сего 1. числа 9000

мп. Зміст: Від Редакції (вступна стаття). *Dr Jos. Slipyj: De amore mutuo et reflexo in processione Spiritus Si explicanda*. О. д-р А. Ішак Уніонні і автокефальні змагання на українських землях від Данила до Ізидора. О. Г. Костельник. Теорія Айнштайна. — Огляди й оцінки. — Вибранні питання. — Всячина. — Хроніка. — Укр. Наук, Богосл. Товариство. — Книжки й часописи.

Studion. № 1. лютий 1923, 8°, стор. 32. — До цього ряду видавництв про Схід і східну Церкву, прилучився на днях ще один орган. Є ним наведений двомісячник, присвячений Церквам, найчисленнішого з поміж східних, візантійського обряду. Ціль його намічена в програмовій статті, яку редакція подала в двох мовах: італійській та французькій. Читаємо тут таке: Орган не є чисто, научним, ні теж простим викладником популярної думки. Його ціль передусім практична і то під двома оглядами: Найперше, він хоче зблизити до себе різні Церкви, які заховують візантійський обряд, щоби вони взаємно себе знали в усім, що торкається їх релігійно-церковного та духового життя. Відтак, має бути (інформаційним) лучником для всіх, котрі чимраз більше на Заході починають цікавитися східними Церквами. Як бачимо, перша ціль досить загальна і мало що відбігає від завдань інших органів і можна слушно сумніватися, чи вдасться йому досягнути бажаний вислід, от хочби і тому, що найбільшій групі візантійського обряду, Українцям, орган остане чужим, будьто через мовні труднощі, будьто через чужу, тільки вивчену ідеологію. Стане отже орган служити другій цілі, але чи вона заслугує на це, щоб аж основувати сьогодні так коштовне видавництво? На зміст першого випуску складається статейка К. Каралевського, начального редактора і мож сказати душі видавництва, про це, що треба розуміти під візантійським обрядом, далі йде початок статті Митр. А. Шептицького про післанництво монашества в квестії зєдинення Церков. Відтак находимо статтю Г. Бенедеттія, доклад еп. Е. Шапталя, звіт І. Машія, одну рецензію де Местера, відділ запитів і відповідей, новинка, вкінці огляд преси. Видання „Студіона“ симпатичне і старанне і має апробату св. конгр. для Східних Церков — Адрес Редакції: 12, Via Vespasiano (31), а для замовлень: Libreria Pontif. Fid. Pustet, Piazza 5, Luigi dei Francesi, 33, Roma (20) Річна передплата виносить 10 L.

Замітне це, що двомісячник започаткований підчас побуту нашого Митрополита в Римі, що остає під покровом св. Теодора Студита і стремить до угрунтовання набожності в душі літургії. Можна отже догадуватися, яке відношення має орган до Митр. А. Шептицького і якщо воно реальне та закріплене на будучність, так не сумніваюся, що воно також і тревале. Тоді надійшла вже година, в якій

починають здійснюватися його широкозакроєні пляни, котрі снував він уже в василіянській келії Добромиля, Львова і Кристинополя. Й, Скр.

М. Мешлер. Божественний Спаситель. Нарис життя присвячений студ. молодіжці. Переклав о. И. Котович ЧСВВ. Жовква 1922, 8°, стор. 392.

Надійшов час, у яким і наша духовна література збогатилася нарисом життя цієї особи, котра є зворотною осею всесвітньої історії й ідеалом усіх ідеалів, єдиним шляхом, правдою і життям. Маємо вже напечатану і віддану у розпродаж книжку про життя Божественного Спасителя, написану вправною і критичною рукою о. М. Мешлера. Цінна праця, що правда, присвячена студентській молоді, однак не помилявся би цей, хто зі самого заголовного листка осуджував би, що вона присвячена тільки самій молодшій верстві людської суспільності. Як особа Христа Господа, так і його зразкове життя належить до всіх і всі люди черпають з нього науку, взір, ласку і святість. Нема сумніву, що між людьми священики належать до тих вибранців, котрим і Христос ближший і вони Христу. Тому сказав би я, що й це життя Божественного Спасителя належить на першій місці до священиків. Хтож, як не священик, має знати наскрізь і досконало особу свого Пана, котрому служить й якого заступає? І от має він у Мешлера зображеного свого вічного Пана, як Він живе вже перед воплощенням, на лоні Бога, в обітницях, прообразах і пророцтвах. Має по мистецьки начеркнені тзв. Месіянські часи, коли то упавше людство кріпить себе і потішається приходом Месії, а благодійними мольбами своїх праведників приспішує повноту времен. Має відтак начеркнену його людську статтю, від Різдва аж до смерті, а також і після смерті, на знак його вічного панства і царювання. Хтож, як не священик, повинен докладно знати життя, науку, слова, діла Того, котрого безнастанно проповідує? Якраз Мешлер узглядає те все, вибираючи множество евангельського матеріалу в легку форму оповідання і вносячи в нього цілий научний апарат найновішої екзегези, археології, історії й інших наук. Проповідник знайде тут майже готові начерки проповідей із ясним поділом, річевим розвиненням, практичним пристосованням. Катехит має взірцеві теми до екзорти, принагідних промов, має, що найважливіше, живий взір і ідеал для тих, котрі більше, як усі інші, його потребують і за ним банують.

Провідник душ має відтворені найніжніші відрухи Серця Божого Первовзору і відчуті найтайніші жадання Господа Ісуса, які Він ставить кожній душі й окремим своїм вибранцям, щоби попровадити їх на вершини аскези, а навіть до геройської святости. Кандидат духовного стану знаходить багатий матеріал на час, коли його душа хвилю-

ється, між вибором доброго і ліпшого у службі цього, що кличе його на завідателя тайн Божих. Одним словом священик може бути певний, що в Мешлеровій книжці найде всьо потрібне йому при справованню своїх священичих обов'язків. Цілість твору робить миле вражіння, а питома Мешлерови ясність стилю і природність в представленню робить його навіть приманливим і чаруючим.

Не треба додавати, що така книжка повинна статися доконечним підручником кожного інтелігента, а передусім священика, котрий і сам старається Христа знати любити, наслідувати, і других цього навчає.

Й. Скрутень ЧСВВ.

О. Лужницький Леонід. Малий катехизм християнсько-католицької релігії. Ціна 4.500 мп., у Львові 1913. Накладом Видавництва шкільних книжок.

Підручник сей замітний тим, що автор упорядкував научний матеріал після свят у церковнім році. Майже у всіх катехизмах придержувались досі розкладу матеріалу, який був у катехизмі, виданім на приказ тридентського собору, а саме Богом обявлені правди пояснювали в такій черзі: найперше ішов виклад правд віри, опісля правд моральности, а в кінець подавалась наука про середники Божої ласки і спасіння. Схематично висловлювалося се так, що катехизм був поділений після трох Божих чеснот: віри, надії і любови.

Вилім у дотеперішній системі зробили німецькі катехити: віденські і монахійські, видаючи книжочки до науки релігії в третій класі народних шкіл, в яких лучать науку біблійної історії з наукою катехизму. О. Лужницький опер свій виклад катехизму на літургичній базі; пояснення правд віри і моралі наважує до історії і значіння 36 дібраних ним свят. Ся метода нагадує нам Катихизис в разказах. Живие уроки по закону Божію. С. Успенського, виданий 1914 р. в Москві, в друкарні Товариства И. Д. Ситина.

о. І. Рудович.

Catalogus O. S. Basilii M. области св. Спасителя на 1923 р. Жовква 1923, 8^о, сторін 44.

Є це шематизм василіянського чина, який цього року присвячений славній пам'яті св. свящ. Йосафата з нагоди 300 літної річниці його мученицької смерті. Довідуємось з нього, що чин має тепер 15 монастирів у Галичині, 1 на Прикарпатській Україні, 2 дома в Бразилії, 3 в Канаді, 1 в Злучених Державах і 1 в Римі. Загальне число членів побільшилось о 30 більше як у минулому році так, що всіх монахів є 252. Замітне це, що між членами зустрічаємо показньє число чужинців, як також значну скількість вихо-

ванків чи сиріт (97 душ). — Шематизм виданий старанно і без заміту.

„Поступ“. Ч. 3—4. Роля жінки. — Молодечий, кат. Інтернаціонал (докінчення. — *Й. Скрутен*). — Одиниця і суспільність (*Д. Головацький*). — Невідрадна доля (*С. Мердін*). — Поезії й оповідання. — Зі студ. життя. — Бібліографія. — Рух. — спортовий вісник. — Ціна 1.30) мп.

Наш Приятель ч. 3—4.

Благовѣстник ч. 7 і 7.

Проф. І. Огієнко: **Наглядна таблиця українського правопису.** Для школи й самонавчання. Жовква, 1923 р.

Уваги на рецензію учебника для молодіжи серед шкіл п. з. „Літургіка гр. кат. Церкви“ (Нива 1923. ч. 2 стор. 74). 1. Учебник літургіки о. Л. Лужницького появився якраз у тім часі, коли зривається зі старою системою подавати ученикови лише се, що він має вивчитися на память, а дається йому також т. зв. літургічну читанку, яка краще надається до сього, щоби ученик пізнав обряд. Наука про зовнішню і внутрішню будову церкви, про ризи, посудини і книги, се літургічний буквар, який лишається в павяті ученика і народньої школи. Правдива наука обряду є в науці богослужень і свят. Тому не можна у сім „букварі“, себто у вступі, подавати широкої науки про стилі. Ученик пізнає їх при науці історії та науці живих мов з читанок, і має до сього великі стінні образи в кожній середній школі. Катехитови є час дорогий. Щоби він тратив його (всього в приближенню 60 шк. годин в році) на науку „ріжниць у поодиноких стилях“, до сього не намовить практичного катехига навіть пост Гоєне. Нема часу на студії праці Щербаківського, бо катехиг відійде від своєї мети. Можна оцінювати підручник літургіки з ріжного боку і мати різні свої бажання відносно будівляного мистецтва, малярства, музики і т. ін., та бажати як найскоршої появи українського Thalhofera в області літургіки, скажім у кождім напрямі, але не можна оцінювати шкільного учебника під иншим кутом, як лише під кутом педагогіки і методики. Тоді вийдуть питання, як пояснено в учебнику дотичне місце богослуження, які уступи ужито з церковних книг яко взірців, і т. д. Коли рецензент має се на оці, так замітить у новій книжці і нові пояснення текстів і обрядів, нові переклади (прим. празничних антифонів) з їх змістом і символікою, нові змісти церковних чтеній, і коли є практичним катехитом, відгадає ціль автора, що літургіка має бути в навчанню учеників сею областю, на якій має опісля розвинутиися загальна і основна

наука віри у висших клясах. Так вибрані місця з церковних книг мають догматичне значіння і будуть знаним приміром до науки догматики (пр. стор. 149). Богато місць буде міг катехит вихіснувати в навчанню ученика любови до народу (пр. стор. 172.) Вся праця катехита має за ціль побожне життя ученика, а не щоби з нього зробити богослова чи дяка.

2. З тої причини опускається в учебнику менші обряди, як кадження, хочби навіть... при страстних евангеліях. Методика каже давати найперше загальні пояснення (стор. 45), а ходом лекції додавати подрібні, як вони для молодіжи потрібні.

3. Рецензент вважає непотрібним уступ: „молення за пануючу власть“, бо є „розпорядок ординаріату його на утрєні опускати“. Та ординаріят не може змінити обряду і нове видання часослова мусить і тепер містити в собі сей уступ, що історично має своє прегарне пояснення відносно суспільного виховання в Христовій Церкві. Учебника не видається на місці, але на довгі літа, а розпорядки змінюються скоро.

4. Про оглашених сказано в рецензії, що на стор. 74 не є висловлена правда: „Се не вірно. І нині є оглашені, се почасти одна з причин задержання сеї історичної, хоч нині не всюди реальної ектенії“. Відріжнати ектенії історичні і реальні — се невірно, і неохрещених, що готовляться до св. хрещення, називати нині оглашеними — се також не вірно. А вірно є се, що є на стор. 74., що оглашених нині в церкві нема, і ніяка-рецензія не покличе до життя сеї старинної церковної інституції. Історик Dr A. Weiss пише в своїй *Historia ecclesiastica* (T. I. p. 431. § 78) от що: „*Hi vocabantur in Ecclesia graeca photizomenoi, et per 40 dies instructione in doctrina christiana theoretica, asceti seu exercitiis practicis et actibus liturgicis ad baptismum accipiendum praeparabantur. Cum hac instructione theoretica conjungebantur etiam oratio, jejunium, vigiliae, abstinentia... Instructio de sacramentis propter disciplinam arcani demum post baptismum, per sic dictas catecheses mystagogicas, tradita est. In Oriente — etiam oratio Dominica demum post baptismum tradita et exposita est. Inde a saec. V. catechumeni paullatim intercidit. Tunc enim pluri ad religionem christianam transierunt, et dogma de peccato originali et necessitate baptismi in litibus Pelagianis evidentius propositum etiam baptismus parvulorum magis promovit*“. Дуже гарна розправа про оглашених є в *Kirchenlexikon-i* (Hergenröther Kaulen) 1891. том 7. стор. 3833. „*Katechumenat heisst eine Institution in der alten Kirche... selbstredend konnte aber schon mit diesem Tauftermin (d. h. Kindertaufe) das Katechumenat nicht mehr bestehen... im grossen Ganzen ist die griechische Kirche auf diesem Standpunkt stehen geblieben... Im Abendlande ging die allgemeine Einführung der Kindertaufe noch*

schneller vor sich, wozu die pelagianischen Streitigkeiten viel beitrugen. Dennoch hat man gerade im Abendlande die Oberstufe des Katechumenats, das Photizomenat, am längsten beibehalten, indem die betreffenden Acte an Kindern vorgenommen wurde (um d. J. 1286). Seitdem ist auch dieses letzte Rest des alten Katechumenates *aus der Geschichte verschwunden*".

Можна закінчити словами рецензента: „не мило вражають ці помічені похибки“ в рецензії, і то не друкарські, а річеві. „Значно краще їх помітити перед випуском їх до друку, особливо коли се“... рецензія.

Ось се я мав сказати — не так в обороні автора Літургії, як в обороні самої річі. Катехит.

Появи духів у Бродах. (Протоколи Комісії). Зібрав і вступне слово написав: о. Д-р Г. Костельник, Львів 1923. Стр. 67. Ціна 4.000 мп. Адміністрація „Ниви“ вислала сю незвичайно інтересну брошуру всім предплатникам „Ниви“, долучаючи до посилки також чек на переслання належитості. Книжечка вийшла два рази більша, ніж можна було сподіватися, і тому в попереднім числі „Ниви“ її приблизна подана ціна була за низька (2000 мп.). В Редакції „Ниви“ можна її дістати по 3000 мп., однак без ніякого рабату й без поштової пересилки. Инакше стоїть брошурка 4000 мп. Ми вважали за відповідне вислати сю брошуру всім предплатникам „Ниви“ не тільки з огляду на велике загальне заінтересовання, але також з огляду на се, що в „Ниви“ будутьечатися статті о. Костельника 1) „Що мені розяснили брідські таємні явища“? та 2) „Св. Письмо а появи духів“. А для зрозуміння тих статей потрібно знати факти брідських явищ. Звертаємо увагу, що чистий зиск з розпродажі тої брошури призначений на добродійні ціли.

Просимо всіх П. Т. предплатників негайно присилати належитість (4000 мп.) за одержану брошурку, бо видатки виносили grubі міліони.

Всячина.

Український Релігійний Комітет у Відні. Вже в попереднім числі „Ниви“ була згадка про існування у Відні т. зв. „Українського Релігійного Комітету“. Тепер хочемо подати докладніші вісти про його ціль і завдання.

Ціллю сего Комітету є підмога релігійного життя на Україні для скріплення віри і обичаїв з тим, щоби довести до зєдинення відлучених Українців з католицькою Церквою*).

*) Statuten des Ukrainischen Religionskomitees in Wien.

Почетним президентом того комітету є наш Митрополит граф Андрій Шептицький, а дійсвующим є граф Августин Галлен, Венедиктинець, котрий заразом є душею і мотором цілої акції. — Між почетними та дійсними членами Комітету находимо імена дуже визначних достойників і мужів католицького світа*)

Для переведення так гарної і великої мети на зібранню дня 18. лютого 1922 р. порішено ужити слідующих серед них:

1) Запр. вадити на віденськім університеті осібні виклади в цілі запізнавання так священників, як і світських людей з положенням на Україні, і так приготовляти загал до католицької пропаганди на Україні.

І так зараз в слідуочім шкільнім році 1922/1923 го-лошено на віденськім університеті під проводом Професора Д-р Ганса Іберсбергера слідуочі виклади:

a) Red. Nimczuk: „Praktischer Kurs der ukrainischen Sprache“.

b) Dr. Hrycaj: „Ukrainische Literaturgeschichte im XIX. Jhdt seit Kotlarewskyj“.

c) Prof. Dr. Ueberberger: „Die orientalische Kirche in der Kiower, Moskauer und Petersburger Periode“.

d) Privatdocent Dr. Bleichsteiner: „Geschichte des ukrainischen Volkes“.

e) Dr. Turyn: „Geschichte und Entwicklung des ukrainischen nationalen Gedankes“.

f) Dr. Daskaluk: „Die wirtschaftlichen Grundlagen der Ukraine“.

g) Dr. Kulaczowskyj: „Entwicklung der ukrainischen Volkssprache zur Schriftsprache“.

i) Dr. Rudnitzkyj: „Geographie der Ukraine“.

j) Dr. ZALOZEZKYJ: „Vorträge über ukrainische Kunst“.

2) Основання брацтва на взір давних українських брацтв, так би сказати певного рода релігійне згромадження для української Церкви

3) Засновання Видавничого Товариства враз з печатнею для видавання католицьких книжок як: катихізмів, молитвенників, св Письма та вибраних творів гарного письменства.

4) Видавання католицького місячника для пропаговання уністичних стремлінь.

5) Негайне навязання зносин з людьми, що вже працюють на Україні і деінде, щоби заохотити до заклочення унії української Церкви з Церквою католицькою.

*) Імен не подаємо, бо в § 4. статутів є застереження, що „das jährlich erscheinende Verzeichnis der Ehrenmitglieder und Förderer des Komites ist nur für den internen Gebrauch bestimmt“.

6) Якщо збереться відповідні фонди, відкрити у Відні Семінар для підготування місіонарів для України. До сего часу підпомагати кандидатів, що вдадуться сій праці, по змозі й іншими способами.

Се подаємо до відома, щоби загаль нашого духовенства заінтересувався вже так широко поведеною акцією і найвищий час, щоби тут у нас у Галичині основано подібне товариство з місійним уніоністичним характером, яке відтак могло би ввійти в звязь так з Українським Релігійним Комітетом у Відні, як і з іншими товариствами, котрих уже оогато повстало на Заході, а котрі мають подібну ціль.

о. Т. Г.

Вісти з Америки. На днях Редакція „Ниви“ одержала письмо з Америки від визначного нашого тамошного священика. В тому листі є цінні для нас вістки і тому хочемо подати їх до відома II. Т. читачам „Ниви“. Текст листу (з якого пробивається гумор і іронія) лишаємо без зміни.

„Філядельфія, Па. 22. III. 1913.

Про незалежну „козацьку“ церков не варта много розписуватися, бо вона вже „боками носить“. Се дальший тяг бл. п. Серафимщини в Канаді, в тім хиба ріжниця, що в Канаді викроплював дяків Серафим по кілканайцять долярів штука на штуку, а в Злучених Державах кропив апостат Дзубай, бувший греко-катол. священик з Угорщини, якого російський владику висвятив на єпископа „ін парт.бус інфіделіум“. До нього зголошувалося все „пєярство“, а він за доляри кропив без розбору, бо не мав з чого жити. Старого кацапа Обушкевича також разом з Дзубаєм зробили були „біскупом“, але той хитрун скоро визнався в ситуації і вернув до свого, хоч яко простий „фантериста“, тай до нині дихає. Тепер, коли управу православної єпархії по архиепископі Александрі переняв митрополит Плятон, до Дзубай висвятив собі до помочи на єпископа Адама Филиповського, Галичанина, і зі своїми викропленнями розпочав борбу з Плятоном. А Плятон суспендував і Дзубая і Филиповського.

Адміністратором „козацької“ церкви вибрали собі наші галицькі дячки, а тепер „священики“, буковинського попа д-ра Копачука, тай, заложили були свій орган „Дніпро“. Розуміється само собою, що та незалежна, українська, козацька церков не могла взяти за владку православного російського владику, длятого кооптували собі, а властиво на якийсь час позичили собі якогось сирійського Германуса, і вже він кропить дяків. До тої церкви належить сама голота. Галицькі радикали і крикуни, котрі в ніщо не вірять, centa не дасть, бо кождий з них сам з хреста зняв би, а кождий рихтується на „куратора“, аби „тацу“ рахувати. Зви

чайно „погаркається“ наш парохіянин зі священником, або викинуть його з парохії за шубравство, тоді він записується до „української“ церкви. В кількох місцевостях мають свої церкви, куплені з довгом так великим, що його і за сто літ не виплатять, а решта винаймає першу ліпшу „галю“, і там правлять своє набоженство. Всі ті куплені церкви нині-завтра банки пустять за довги „на бубен“, і вже по козацькій церкві. Їх „ксьондзи“ бють бриндзю, як має бути, адміністратор Копачук волочить як циган і старається вирвати, у кого може, якого доляра, орган „Дніпро“ вже перестав виходити; деякі викроплені повертали на свої дяківські посади, одним словом, біда з козацькою церквою. Ми кобисьмо дістали єпископа, то ту наш нарід ліпше буде стояти в вірі, як у старім краю. Не думайте собі, що наші люди в Америці, се ті давні заголюкані, нетямущі, темні Івани. Се вже вироблені, розполітизовані, навіть досить карні народні патріоти і вічеві беідники, а навіть „провідники народні“. Більша частина з них люди добрі і свідомі Українці. А були би ще ліпші, якби не „шубравства“ деяких наших отців духовних, котрими багато наших згіршилося і відпало від віри. Ту треба єпископа зі „жезлом“, але тим жезлом мусить парити, щоби аж дранте летіло. Кількох нагнати, а всі зараз возьмуться до праці і будуть як цукорок. За тих 6 літ наша Церков дуже много потерпіла.

Як у краю настане спокій, не кажу: своя держава, бо тої нема чого сподіватися, але най би лиш трохи успокоїлося і пішло до лучшого, то наші люди масово будуть вертати до старого краю“.

Свято о. Ал. Духновича в місяці квітні обходили наші закарпатські браття з нагоди 120-тих роковин уродження найбільшого свого поета. О. Ал. Духнович був автором гимну Підкарпатських Українців „Я Русин був, єсьм і буду.“ Преосв. Няради, апост. адміністратор Пряшівської єпархії, видав з тої нагоди урядовий, тепло написаний заклик до священників і вірних, щоби всі взяли участь в обходженню сього національного свята. Розпорядив: 1) щоби 24. IV. всі душпастирі відправили св. Службу Божу й панахиду за бл. п. о. Ал. Духновича, і зясували народови значіння того свята, 2) щоби всі шкільні діти того дня були вільні від науки і взяли участь у святочнім богослуженню, а вчителі мають їм зясувати значіння свята, 3) щоби всі парохіяльні канцелярії та школи набули собі портрет народнього поета. Тяжка праця Преосв. на тих окраїнах земель українського народу, бо мусить бути не лиш єпископом, але й тим, що будить народ з довговічного сну. А найсумнійше се, що помочи там на місці не має він ні від кого. Без пересади можна сказати, що він там с а м — сам, що працює для народу в

здоровім дусі. А тих, що ставлять йому колоди під ноги, аж загато. Галицькі, московські та й місцеві „руссіє“ (які з мадяронів поробилися „руссими“) безнастанно паплюжать його по газетах, денунціюють у властей, застрашуючи їх „українством“ сього визначного єпископа. В наслідок того вже й деякі словацькі та чеські газети нападають на нього — мовляв: він тут Україну будує, й колись Україна упізнеться о ті землі... Ціла та акція противників не є й без гумористики: місцеві „мадярони русские“ ходять у козацьких шапках та шараварах, фотографуються в тих строях у тім святім переконанню, що се „руський-московський“ народний стрій... І ці люди, немовлята в славянських справах, люди, для яких ще до 1919 р. Budapest був а та ѿ, тепер хочуть децидувати в так важній справі, як національне виховання українського народу! Природний закон такий, що немовлята мають мовчати і слухати, а навчати й децидувати мають батьки. — Великий Владико, нехай тобі Бог допомає в Твоїм спасеннім ділі!

К.

Найдений гріб фараона Tut-Ankh-Amon. Недалеко історичного міста Теб (сьогодня Люксор) у Єгипті відкрили в місяці падолисті 1922 два Англіїці, Lord Carnarvon і D. Howard Carter, гріб Фараона Tut-Ankh-Amon'a, сина Akhenaton'a, що панував у XIV. ст. перед Христом і походив із останніх королів XVIII-ої династії. Досі відкрито — як подають „Biblica“ 4(1923), 126, чотири келії, а в них велике багатство цінної і різнородної королівської обстанови. Сподіються також (віднайти сам саркофаг і забальсамоване тіло фараона, одначе по причині великих упалів винахідники мусіли наразі відложити дальші пошукування на пізніше.

Польське Товариство Місійне зачне незабаром видавати місячник „Jutrzenka“, присвячений місійній праці на близькім Сході. Подаючи се до відома „Misje katol.“ (XLII, 89) додають: „Буде се перший у Польщі часопис, котрий виключно займеться сею на пів місійною областю, котра нас Поляків так живо обходить.“

Членам Літургійного Союзу до відома Провидіння так хотіло, що перший з членів Літург. Союзу помер якраз той, хто був властивим основником того Союзу, — Впреп. крилошанин о. Іван Алексєвич. Члени Союзу після статута зобов'язані відправити св. Службу Божу за упокій помершого і з а р а з прислати по 10.000 мп. на руки секретаря о. Біленького (Львів, ул. Здрова 12), а ціла сума буде віддана матери покійного.

Загальні Збори Катехитів відбудуться в дні 21. мая с. р. (II. день латинск. Зелених Свят) у Львові в дух. семінарі о год. 9. перед пол. Проситься о численну участь!

Священниці вдови і сироти заложили перед кількома місяцями в Станиславові торговельно-промислову Спілку „Основа“, котра на початок занялась шиттям білля і вже дає заняття і удержання 5 особам з священничих родин. Спілка приймає до шиття домашнє і церковнє білля, вишивки, гафти, напору фелонів і т. п. Дотеперішня робота під добрим проводом єсть дуже гарна і всіх вдовозила. — Однак до піднесення і розширення спілки треба капіталів. Кождий священник, кожда жена чи донька священника повинна як найскорше приступити до кооперативи зі згляду на низьку валюту з більшим числом уділів (оден уділ 1.000 Мп., вписове 100 Мп.) Ні одної особи з священничої родини не повинно хибувати в Спілці. В теперішнім часі 20.000 і більше вложити на уділ до кооперативи не тяжко, тим більше, що уділ зістає власністю члена, по нім вдови чи сироти, і дає дивіденду, а в розвою дає безпеку на будуче. При дальшій розвою „Основа“ буде могла дати заняття і кількадесять особам, а з доходів запомогти старших і немічних. Просимо як найскорше зголошуватися в члени і присилати уділи а також капітали на щадницю, давати роботи всякого шиття і цілих виправ до „Основи“ в Станиславові, вул. Голуховського ч. 7 а особи, котрі хотіли би мати заняття — подальше мешкаючі можуть дістати роботи-вишивки до дому — най зголошуються до „Основи“. — Зараз може кооператива скорше помочи і забезпечити на будуче чим дотеперішні фонди а при добрій волі і помочи Всч. Духовенства і священничих родин зможе кооператива справді як найскорше дійти до заложення приюту і безпеки життя вдів і сиріт.

КРАВЕЦЬКА ФІРМА ТЕОДОРА ГОЛІЯНА

Львів, вул. Куркова ч. 25.

виповняє всякі кравецькі роботи для Всч. Духовенства, як реверенди, папістики, загортки, футра і т. д. **як найскорше і найдешевше.**

НИВА

місячник посвячений церковним і суспільним справам.

Ч. 5.

Львів, за май 1923.

Рік XVIII.

Виходить раз на місяць в обемі двох і пів аркушів друку.

Адрес редакції і адміністрації: Львів, ул. Корняктів ч. 1.

Наша грошева криза.

Відколи по світовій війні відновилось видавання „Ниви“, через цілий той час ми ще не були в так прикрім матеріальнім положенню, як тепер. Се число (5) видане майже в цілости на довг, а до місяця випадало би видати подвійне число на місяці червень і липень. Наклад одного числа тепер стоїть около 2 міліони мп. Отже до місяця мусимо набирати 6 міл. мп. на покриттє чисел 5, 6, 7. Се значить, що до місяця бодай 300 наших предплатників повинні нам прислати по 20.000 мп. А якщо так не станеться, то зайде примусова перерва в видаванню нашого часопису: Редакція видасть слідуюче число аж тоді, як буде в можности покрити видатки.

Причини сеї нашої грошевої кризи є дві: одна по стороні Редакції, друга по стороні Предплатників. — Редакція старається, щоби наш часопис був як найтанщий, і укладає ціну часопису, розкладаючи кошта рівномірно на всіх предплатників. Але — на жаль — предплатники діляться на точних (а се нині значить: на таких, що платять за себе й за других) і на неточних (с. зн. на таких, що платять фікційно). Приміром: хто нам нині заплатить 4000 мп. за річник з 1922 р., сей властиво платить тільки за два числа, а десять чисел одержав задармо... І який з того вихід? Терплять на сьому точні предплатники. Редакція примушена щораз підвисшувати передплату, і ті, що вже властиво зложили повну предплату, знова присилають доповнення до підвисшеної предплати. Чи Редакція має в той спосіб удержувати „Ниву“? Коли так, то усталимо висоту предплати відповідно до числа точних предплатників, а тоді ціна буде подвійна. А неточним предплатникам хіба перестати би нам висилати часопис — але тоді на нас гніваються: „Чи я вже не варт стільки довіря, що я заплачу всьо?“ — Щож нам відповісти? — Маємо довіря до кожного, але не маємо гроши й! А саме довіре в грошевих справах нині, в безкредитових часах, „Ниви“ не рушить з місця!

ЛБ АН УРСР

Ж. М.

Апелюємо отже до всіх наших предплатників доброї волі: Присилайте зараз усі передплату, бо Редакція в грошовій кризі! Якщо ви не рушитесь з місця, то й „Нива“ не рушиться з місця, на якому застрягла!

Редакція.

О. Д-р Йосафат Маркевич ЧСВВ.

Преса.

Немає сьогодні освіченої людини, яка не розумілаби значіння печатаного слова. Політичні партії і економічні союзи, релігійні товариства і державні уряди — всі стараються мати, забезпечити і поширити свою пресу. Для її створення та забезпечення видають великанські грошові суми, поносять численні жертви, вживають найбільш навіть сенсаційних способів.

Ці старання, вклади, праця й жертви стають тим більші, відколи новочасні комунікаційні орудники: залізниці, літаки, телеграф і телефон у немногих годинах, або мінутах переносять печатане слово, чи його зміст у найдальші закутки землі. Всякі державні, партійні, релігійні, чи інші організації намагаються заволодіти умами, щоби заволодіти ділами і так скермувати збірні діла мас до наміреної мети.

Зусилля для здобуття гегемонії в пресі зростають найбільше в останніх десятках літ, коли то цивілізоване людство стало що раз то виразнійше ділитися на два табори: християнський-католицький і атеїстичний. Цей поділ душ, то характеристичне знамя внутрішньої цивілізації теперішніх часів. Під двома противними прапорами стають дві собі ворожі армії; одна й друга як найважнішого оружжя вживає печатаного слова, а загальна тепер умілість читання не полишає майже ні одної одиниці поза впливом котрогось із двох таборів.

Вже ці, загально відомі факти, показують, як глибоким є переконання про важність преси.

Це значіння преси (— тут розумію під словом „Преса“ всяке печатане, періодичне й неперіодичне слово —) стає тим яснійше перед очі, як приглянутися її діланню. Візьмім під увагу тільки християнську пресу і її душпастирський вплив, не згадуючи вже про це, що печатаному слову є спільним зі словом виголошеним, а саме, що воно вчить, розяснює, освічує, освідомляє, підносить на душі, розгріває волю, — його вплив для душпастирських цілій має ще окреме значіння.

Печатане слово (журнал, книжка) доходить далше, як виголошене. Не спинять його ні ріки, ні моря, ні

кордони, ні багнети; воно дістанеться й до бідної гірської хатини і до найдальшого закутка краю. Занесе його туди в цілості якась добродійна, або тільки цікава людина, а як не занесе його в цілості, то занесе його ідеї, його зміст і його ініціативу. Крім цього печатане слово доходить таким, чи іншим способом і до тих людей, що свідомо оминають нагоду почути слово виголошене. Навіть байдужні, „ліберальні“, відчужені від Церкви і священника одиниці, або їм ворожі, дістануть до руки зичливе християнське слово, перечитають з цікавості, чи з інших мотивів, а це слово ніколи не позістане без додатнього успіху, а нераз розжене темноту ума, упередження, пересуди і стопить лід, яким зв'язане серце. Не є рідкими випадки, що вже одна християнська книжка, яка дісталася до рук байдужих і грішних християн, стала початком їхньої цілковитої душевної зміни і християнської досконалості.

Попри те, печатане слово доволі часто глибше ділає на душу. Очевидно не тому, що його сила більша, як сила живого слова, але тому, що для печатаного слова приноситься більше уваги, що його можна повторити, вдруге прочитуючи не досить ясні місця, що приходить до читання книжки без упереджень, які нераз мається до особи проповідника, а ще й з інших причин.

Дальше — коли висказане слово, навіть вельми вдачне та доцільне, скоро проминає і тільки спомини й вражіння, вже неповні, полишає в душі, то печатане слово зістає ув'язнене на папері і воно є в силі наново ділати на ту саму, чи на іншу душу. Може ділати наново і того самого тижня і за місяць і по літах. І дійсно так буває. Тутешні львівські християнські редакції дістають листи, в яких сільські передплатники щиро заявляють, що одно й те саме число журналу прочитують кілька, а навіть і десять разів. Що тим способом вплив журналу утревалюється, це ясне. Таким чином печатане слово стає постійним, домашнім; тихим дорадником, приятелем, учителем. І ніхто не є в силі опертися впливови лектури одного напрямку, коли плекає її довший час. Вона мусить по якимсь часі перемінити душу, ублагороднити її, як у нашім випадку, або зіпсувати. Це загальний, неоспірний досвід і на нім оперта так горячкова пресова акція обох великих таборів.

А додатного, ублагороднюючого християнського впливу, отже й християнської преси нам потреба.

Переживаємо велику і всесвітню і національну катастрофу, отже й зачинаємо нову велику добу. Всім ясна річ — це голосить світові також програмова енцикліка найвисшого Архипастиря — що найглибшою причиною сучасної світової катастрофи, якої розвитку й кінця годі предвидіти — є свідоме чи несвідоме покинення основ Христа, а будовання на основах натуралістичних, капіталістичних, отже

егоїстичних. Якщо хочемо уникнути нової катастрофи, то конечно будувати на основах, покладених Христом. Інакше йдемо до дальшої руїни. Pax Christi in regno Christi (це програма Архипастиря) означає, що мир, отже добробут, щастя осягнемо тільки тоді, коли це буде мир Христовий, (не гандлярсько-капіталістичний), отже коли Христос заволодіє умами, серцями, ділами, а не гандлярі з Парижа, Лондону, Вашингтону чи Женеви.

Між тим, не тоді Христос володіє, як маси є охрещені і признаються, що про Христа чули і дещо для Нього роблять, — але тоді, коли ті маси, а особливо їхні керманічі знають Христа і його засади й основи, коли Христом одушевлені, коли Христову програму намагаються переводити в ціле життя, отже й у житті позанедільне і приватне і політичне.

А щоби до цього конечного степеня здобути Христови уми й серця християн, то необхідним є попри інші звичайні чинники, вжити так могутнього, далекосягаючого, постійного чинника, яким є християнське печатане слово. Тут ніколи не буде замного зроблено. Замало ще всюди по світі зроблено, як ходить о успіхи. Пануючою пресою на світі, є преса антихристиянська і вона многократно перевищує пресу християнську і вона кермує умами керманічів і умами демократичних мас. В противнім випадку, малиби ми в кількох майже днях ініцій лад у світі, а теперішнім керманічам гандлярам, яких пресу (деякі щоденники в 2,500.000 накладу денно!) читають хрещені люди, — скоро випавби скиптр із юдових рук. Є це правдивий трагізм, що $\frac{1}{3}$ цілого людства (500 мільонів) є християни, а звиш 300 мільонів є католиками, з одним видимим керманічем, — а та великанська суспільність і організація є так несвідомою своєї імпонуючої сили і дозволяє над собою панувати і свої справи рішати кільком десяткам, чи соткам Ротшільдів, Вольфів, чи Морганів. Деж тут свідомість і послідовність? Це справдішна несвідомо маса. І саме о тую великанську масу борються оба табори на життя й смерть: табор антихристів, щоби й тую дрібку християнства, що в тих масах заціплена, знищити, — другий, щоби це християнство зробити огнем горючим і його великанську, божеську силу вжити до владнання всього (не тільки приватного) життя. Отже потреба християнської преси в цілім сучаснім світі велика і проблем такої преси ще проблемом нерозв'язаним нігде.

Та беручи під увагу тільки нашу бідну країну в сучасний момент, то ця потреба впадає в очі більше, як прим. перед війною. Душі заворушені війною, злиднями, неволею, переслідуванням, невладаними відносинами й усякими кривдами потребують і світла і поради і піднесення на душі і збільшеної енергії до боротьби з лихоліттям і видержно-

сти. Цей духовий бальсам, що лічитиме й силу вливати в хорі та втомлені душі, подати мусить правдиво християнська преса: чи журнал, чи книжка. Що християнською пресою не є така, що лише проти християнства не виступає, а позатим обертається в вузкім крузі натуралізму з його холодом і мертвеччиною, — про це хіба не потреба згадувати. Таким чином першим нашим старанням, як мова про пресу, повинна бути християнська преса та її як найбільше поширення і забезпечення. Мусимо згадати і забезпечення, бо при падаючій постійно валюті, кожне видавництво мусить боротись о існування. Безвартніючий гріш і зростаючі цифри відстрашують многих від набування книжки й журналу і так цей могутний духовий і душпастирський чинник мусить упадати.

Та це знова не сміє бути. Гадаю, що для думаючої людини досить рацій подано. Для остороги ще один-другий голос, який кидає ярке світло на пресову справу, її вагу та потребу.

Один голос, то з антихристиянського табору, а саме голос програмової промови жидівського діяча (поміщений Джоном Readklom у часописі „Contemporain“ 7/1886). Жидівський промовець завзиває свою суспільність, щоби заволоділа золотом світа (банкми, торгівлею і т. д.), називаючи золото першою могутністю світа, а відтак каже: „Коли золото є першою могутністю світа, то другою є не-заперечно пр е с а. Но щож може друга без першої? Як ми не можемо довершити цього, о чім була висше бесіда¹⁾ без помочі преси, то треба, щоби наші²⁾ обняли провід над усіми щоденними часописями всіх країв... (так) станемо панами прилюдної опінії і здобудемо власть над масами в наші руки. Поступаючи в цей спосіб крок за кроком по цій дорозі з витревалістю, що є великою нашою чеснотою, ми заженемо в кут християн і зведемо їхній вплив до зера. Ми диктувати будемо світови це, в що він має вірити, це, що він має почитати, як і це, що він має зневажати... Коли станемо раз неограниченими панами преси, то зможемо змінити поняття про честь, про чесноту, про правоту характеру... Будемо могли викоренити переконання і віру в усьо, що наші вороги християни до сього часу почитали“...

Доволі вимовні слова і свідома програма — і на жаль велично вже зреалізована. Пропорція християнської (католицької) преси до преси антихристиянської є ледви, як:

¹⁾ Це є: осягнути володіння над світом. — Підчеркнених слів промова є наші.

²⁾ Це є: Жиди.

10 до 90.¹⁾ І не міліони, але міліярди²⁾ примірників річно розносять новочасні поганські ідеї в несвідомі охрещені маси. Не дивниця, що всі свідомі діячі християни докладають усяких зусиль, щоби спинити залив новочасного поганства. На першім місці Христові Намісники, зокремаж Лев XIII, Пій X. Венедикт XV. і Пій XI. звивають при всяких нагодах до найінтензивнішої пресової акції. Не дивним напроти всього видається голос практичного Пія X.: „Дарма, що будуватимете церкви, закладати школи, устроювати місії — всі ваші зусилля підуть намарно, коли рівночасно не матимете відповідної преси, як оружа до оборони й до наступу“³⁾. Хто так, як цей Архипастир зрозумів потреби людства, цей знає, що для його ратунку необхідним.

Висновки з повисших уваг не трудно зробити, та про це доведеться мені сказати иншим разом.

¹⁾ „Das Neue Reich 1921, стор. 101.

²⁾ Висота накладу деяких щоденників: „Neues Wiener Tagblatt“ (1914) 88.500 — 90.000 примірників. „Neue Freie Presse“ (1914) 70.000. „Kronenzeitung“ (1914) 220.000. „Petit Parisien“ 2,500 000 (1), „Journal“ 1,400.000. „Petit Journal“ 1,050 000. „Daily Mirror“ 900.000. „Daily Mail“ 800.000. „Sunday Pictorial“ 2,500 000. „Corriere Della Sera“ 400 000. „Giornale d' Italia“ 300 000. „The New York World“ 400.000. — Та це лиш кілька щоденників. У цих, як і инших є редакторами, або власниками жида. (Цифри взято з фахового твору: Eberle. „Grossmacht Presse“ (Wien 1920. стор. 215—230).

³⁾ Наведене в „Neues Reich“ ч. 1 (1921) стор. 15.

Й. Скрутьє ЧСВВ.

Без маски!

Заходи польських кругів біля місійної акції на широкій області близького нам Сходу, про які згадував я на иншій місці¹⁾, не устали, але ще значно скріпились і пішли наперед. Згадаю тут лише про два нові і свіжі кроки. Перший, це колеґію Єзуїтів у Люблині, яка має повстати побіч існуючого вже кат. університету, і має містити в собі богословську школу для законної молоді, а може навіть і конвікт для світських питомців, котрі бажалиби відбутися свої студії на люблінськійм університеті. Майбутня колеґія прозветься „Bobolanum“. Другий, це започаткування нового видавництва, якого завданням є ширити місійну ідею в польськійм народі. Орган називається „Jutrzenka“ і виходить відцвітя ц. р. в Варшаві (ul. Mazowiecka 11. т. 31.), що місяця.

¹⁾ Гл. „Нива“ XVII. 62, 99; 165, 215.

Очевидно, далекі ми від сього, щоб ворожо ставитися до такого діла, яким є місійна праця. Зовсім щиро самі повторимо тут слова, які висказав, із певного рода жалем, о. І. Урбан²⁾ на своє оправдання: „Якщо поруч нас стануть на Господній ниві інші, руководжені чистим наміром ширення слави Божої, то без огляду на їх народність будемо тішитися з овочів їхньої праці. А Росія і Україна так довгі і широкі, що для всіх знайдеться місце“.

Тож теоретично беручи річ, не робимо і не можемо робити ніяких замігів ні Полякам ні жадним іншим наміченим працівникам. Скажу більше. Я переконаний, що до праці на Сході мусить станути разом Схід і Захід, як це так ясно давно вже зазначував В. Ваннутеллі³⁾, і як це розуміє Митр. А. Шептицький, піонір славянської Унії⁴⁾. Колиж одначе возьмемо справу так, як вона представляється на ділі, коли розглянути її в світлі традиційної методи апостоловання, коли запізналося з історичною незрілістю і непридатністю якоїсь нації до так відповідальної місії, то хоч не хоч муситься тоді піднести голос перестороги. Якжеж мимо сього якась нація безцеремонно вмовляє в себе і в других своє історичне післанництво, свою вибраність до місії на сході, коли на улицях, здовж і вшир реклямує свої щирі і католицькі наміри, а в нутрі хитро мудро пропагує не Христову, але державну і національну політику, так тоді не можемо вдоволитися самою пересторогою, але з цілою рішучістю мусимо кликнути: скинути маску і залишити обман та облуду! На сю тему подаю отсих кілька думок.

1. Поляки по так довгих спробах, після так частих і гострих досвідів не порозуміли, що якраз вони не мають жадного довіря у тих, до яких вибираються з місійною працею. Ні Росіяни, ні Українці, ні Білорусини, ні Литовці не симпатизують із ними ні трошечка. За мало сього. Всі вони їх не люблять, не терплять, всі ставляться до них навіть дуже ворожо. Цей момент не є хвилиний, але постійний та традиційний, історичний. Цих почувань не пірвуть жадні пристосовання Поляків до звичаїв і обичаїв апостоловання; цих антагонізмів не вирвуть зі серця навіть такі обеднуючі чинники, якими є державна і політична єдність, одне вірування чи обряд.

(Тут автор статті представляє, якою є „польська“ психіка супроти Росіян, Литовців і Білорусинів. На жаль, ці місця за його згодою мусимо пропустити, з огляду на цензуру. З черги представлена таяж душа, але тільки супроти самих Українців. — Прим Ред.)

²⁾ Misje Kat. XLI. 119,

³⁾ P. Vannutelli O. P. La missione dei latini in Oriente. Roma 1894.9.

⁴⁾ Гл. Die kath. Missionen L. 89; „Укр. Голос“ (Перемишль) 1922. ч. 36; Studion I. 10.

Одначе Поляки нераз уже перечили і ще перечать, що у них нема жадного упередження до нас, а тим більше якоїсь спеціальної „польської“ душі супроти нас, Українців. По їх думці наше „уроженіє“ доводить до сього, що ніби то вони, Поляки, не можуть йти до нас із апостольською місією. Та на жаль, не наше „уроженіє“, ні теж наш „гайдамацький дух“ відбирає їм змогу апостолату між Українцями, але таки їх справжня, „польська“ душа винна сьому. Якою є ця їх душа, нехай про це розкажуть слідуєчі стрічки.

Маю під рукою довгий лист, у яким польський парох К., воєвідства люблинського, докладно змалював польську душу свою і — з певністю — не одного зі своїх братів, Подаю слова його листу без зміни, пропускаючи те, що сюди не відноситься. Дата 22. II. 1920. Дякуючи за лист пише:... „Będę się starał dokładnie ale krótko odpisać... najpierw dlatego, aby być podobnym do Biskupa mojego (котрий також був ласка написати кілька слів), a potem i z tego powodu, że wiele z poruszonych kwestyj — albo już jest ostatecznie rozstrzygniętych albo takich, w których duchowieństwo ruskie z Galicyi zupełnie się myli — czy pod wpływem szowinizmu narodowego, czy też z braku znajomości obecnych stosunków w naszych stronach Polski, więc na poruszenie ich szkoda czasu i atłasu“. Тут подає деякі відповіді на приватні запити, між якими є й ця, що польський уряд „zbyt troskliwie“ старається, — „nawet z podrażnieniem ludności polskiej katolickiej, aby dać pomoc duchowną ludowi“, якої не дала йому ні Росія ні Австрія. Польський уряд впровадив вже 5-6 „porów“ до повітів: Холмського, Грубешівського, Томашівського, Білгородського і Замойського... „Naturalnie, że Rząd Polski i my wolimy istinno prawosławnych duchownych, niż dawnych unickich renegatów, albo nieproszonych opiekunów galicyjskich, którzy mają czarną historję w tych okolicach — za to, że tu przyszedłszy — jak wilki w owczej skórce — lud ten biedny zdradzili i jak judasze na rusyfikacyę zaprzędali. Nie można zaś roztropnie przypuszczać, aby obecne duchowieństwo ruskie w Galicyi dawało rękomię szczeręj wspólnej pracy nad zbawieniem dusz. bo gdyby tak uczciwie pracować chciało i takiego Ducha Bożego miało, toby inaczej wychowało rusinów galicyjskich, a tymczasem ci rzekomi unicy oczekają krwi bratobójczą, a haniebnymi morderstwami ofiar najniewinniejszych starli z siebie nie tylko znamię chrześcijańskie, ale i cechę człowieczeństwa... Rewolta ukraińska będzie wieczną hańbą tej wiary nby unickiej. Wiemy że burzyciele galicyjscy mają tu agitatorów i pragnęliby tu zbudować „Chetmszczyznę“ ukraińską, bo oni Ukrainę chcieliby mieć i na księżycu, — wiemy, że chcieliby i tu posiać nienawiść, aby mogli rizać, ale na razie to tylko krecia робота. Jeśliby zaś byli w Galicyi dobrze myślący katolicy księża ruscy, to niechże najpierw tam u siebie śmiecie wymiотą, a niech ich głowa nie boli o to, co do nich nie należy. Gdyby im dopraw-

dy chodziło o wiarę św. o zbawienie dusz, a nie o coś innego, to by się tu nie weształ, bo najpierw tak gorliwymi apostołami oni nie są, a potem wiedzieliby, że i my tutaj mamy sumienie i nasi Biskupi nieco serca i chrześcijańskiej miłości dla odszczepieńców". (Д. б.)

О. Іван Рудович.

Основники св. Юра, львівської катедри.

(Докінчення).

З наших виводів, опертих на зовсім віродостойних жерелах, слідує, що нема ніяких основ величати Катерину з Потоцьких Косаковську добродійкою св.-юрської церкви. Імя її не стрічається в золотій книзі добродіїв нашої катедри, а лише між св. юрськими комірниками. Мешкала вона в єпископській палаті від 1785 р. до смерті (1801 р.), стративши на старість більшу частину своїх розлогих дібр.

Косаковська се замітна людина, яка верховодила між польськими аристократами через цілу другу половину вісімнадцятого віку. Дотепна і метка, різька й отверта була типовою аристократкою з доби морального і політичного занепаду Польщі: за Сасів і Понятовського; се була Потоцька зі всіми великопанськими примхами, а часто й з благородними поривами.

Родилась вона 1720 р., і саме тоді, як будувалася св.-юрська церков, ще й не розпоряджувала сама своїм майбутнім майном, з якого певно не дала би була ні гроша своїм політичним противникам Шептицьким, сторонникам Чарторийських і „фамілії“. Родина намовила її звінчатися з багатим шляхтичем каштеляном Станиславом Косаковським. Подруже було недібране; він несугарний карлик, злющий, а вона молода, вродлива, гордовита на свій рід, привична все, всюди і про все виповідати свою думку без обиняків. Не маючи ніяких обовязків родинних, кинулась у вир великопанського життя і політичних інтриг. Піддержувала своїм личним впливом і матеріально партію золотої свободи, до якої належали Потоцькі разом з коронним гетьманом Йосифом Потоцьким. Їх кличем було: удержанне шляхотської анархії і *liberum veto*. З думкою Косаковської числилася шляхта, а Кітович зове її „*wielka mądrość*“.

Не любила короля Понятовського і вражало її, що „*stolnik litewski*“ сидів на престолі Пястів. Поборювала Чарторийських і їх сторонників, та закинула їм, що бажають обмежити свободи і привилеї шляхти і перевести реформу, спираючись на оружну поміч Росії. Не вміла скривати свою нехоть до противників і прилюдно заявила: „як

загніваюсь на кого, то не люблю ані його, ані дітий його, ані рідні його, ані коний, ані песиків його“.

Митрополити Шептицькі все держались оподалік від Потоцьких; їх дороги і змагання не сходились! В році 1767 саме перед радомською конференцією заключили Потоцькі, як представники опозиції проти короля, договір з послом цариці Репніном. Косаковська прилюдно виявила свою високу по честь для цариці Катерини II. та її війська, яке тоді стояло в Польщі. *В день іменин цариці уладила у Львові бенкет, запросила з Жовкви команданта російської армії Кречатнікова, з котрим єпископ Шептицький удержував близші товариські зносини, бо через нього міг охоронити нарід і сільське духовенство від рабунків і важких військових постоїв. Косаковська так влюбила в Москалів і в їх царицю, що вибиралася їхати до Петрограду відвідати її. На її заходи о дозвіл виїхати до Росії і о приречення авдієнції в цариці відповіли їй, що мусить на якийсь час відложити свій приїзд, а цариця покищо пришле їй гарну табакерку зі своїм монограмом. Се був одинокий короткий час — всего пару місяців, коли міг єпископ Лев наблизитися до Косаковської. Та про се нема й сліду, а насупроти Косаковська і круги зближені до неї намагались ворожо настроїти Кречатнікова і провід російського війська до Шептицького, опісля назвали його прилюдно в Листі хлопів українських спричинником Маковієвого пущення, а по прилученню Галичини до Австрії, оклеветали його перед губернатором гр. Іваном Пергеном, що накладав з Москалями та живе розгульно (*bon vivant*) за гроші, зібрані від парохіяльного духовенства¹⁾.

Дуже скоро позбулась Косаковська русофільства; в квітні 1768 р. приступила до барської конфедерації, жертвувала 300.000 зл. польських на організацію війська до борби проти Росії, а свої симпатії перенесла на Австрію і Францію. Франція зокрема піддержувала заворушення в Польщі, щоби як найдовше загаїлись там російські війська і не могли разом з Англійцями перепинити насильний забір Корсики Французами (1768 і 1769 р.). Ще й Турків нацьковувала до війни з Росією. Французи заняли Корсику, а своїх союзників кинули на поталу своїм ворогам: Польщу розібрали, а Турки мали діймаючи втрати²⁾.

Проворна Косаковська задалегідь старалась найти ласку у нових панів Галичини. По першім розборі Польщі негайно поїхала до Відня, зложила заяву вірности римській цісаревій Марії Тересі, а опісля помагала губернаторови Пергенови приборкувати польську шляхту, що домагалась від Австрії таких свобод, які мали угорські магнати. За те

¹⁾ St. Schnür-Pepłowski Z przeszłości Galicyi. (1772—1862) Lwów. 1895, стор. 21.

²⁾ Rulhiere Cl. Histoire de l' Anarchie de Pologne.

відвідав її цісар Йосиф II. в Станиславові в часі своєї подорожі по Галичині 1783 р., а опісля власноручно написав лист до неї. Косаковська була захоплена цісарською ласкою і казала змалювати себе з цісарським листом у руках. Сей портрет є в бібліотеці нашої перемиської капітули.

Але цісарських урядників-Німців не любила; робила їм пакости, а за те вони досколювали їй. Житте в Станиславові стало для неї важке, родина руйнувала її матеріяльно, братаничі жили розгульно числячи на великий маєток бездітної каштелянової, на сплату їх довгів віддавала більшу частину своїх великих доходів та ще й задовжувалась. А сплачувала довги рідні, щоби родина Потоцьких не впала в неславу, і тому з досадою говорила шляхта, що „małrocha“ стала „praczką imienia Potockich“. Не хотіла довше „угризатися“ з Німцями і з вірителями рідні, продала Станиславів Протови Потоцькому, та виїхала до Львова. З галицькою землею, що давала їй засоби на безжурне, вигідне житте, розпрощалася щирими і дуже характеристичними словами: „Stanisławów oddałam i wynoszę się z ziemi halickiej; niech w nią piorun trzaśnie i w pana podkomornego“³⁾.

У Львові шукала супокійного, захистного помешкання, в яким могла би безконтрольно, недоглядана австрійськими властями, удержувати звязь з Варшавою і з організаторами оружного виступу, піддержувати політичні інтриги ворогів короля Поняговського, як найрідше стрічатись і приймати у себе ледачих шляхтичів і їх жінки. І угляділа собі гарну палату єпископську, в якій жив від 1779 р. наслідник Шептицького єпископ Петро Білянський. Владика — жовківський міщанин, що ввійшов у ширші круги польської шляхти як член галицьких станів — бажав наблизитись до магнатських родів, а зокрема до Потоцьких, що вже тоді мали марку вірних патріотів австрійських. Радо віддав він більшу часть своєї палати пані каштеляновій, що була першою особою „в львівськім товаристві“, мізком Потоцьких, цензором моральности молодих жінок.

В квітні 1785 р. поселилась вона на св.-юрській горі з численною, ріжноманітною службою. І було їй добре там. Сама признає се: „Siedzę sobie spokojnie w pałacu biskupim na wysokości obok św. Jura, Nieców nie widzę, łaskawych zawsze mieszam i siostr“. А богато „łaskawych“ приходило до неї, бо вона давала гроші на організацію оружного виступу проти Росії і Прусаків, в її комнатах відбувалися важні політичні наради. Як Костюшко приїхав до Львова 1792 р., Косаковська гостила його в себе і жертвувала йому дожитте 20.000 зл. п. річно зі своїх дібр.

Дуже щедрою була вона на польські народні ціли і для своєї родини; св. Юрови не жертвувала, а одинокою па-

³⁾ Schnür-Pełowski, Z przeszłości Galicyi. стор. 139.

мяткою в катедрі по Косаковській се великий, гарний, за- престольний образ Ісуса Христа, як учителя навчаючого на- рід, змальований малярем Францом Смутлевичем у Вильні¹⁾.

Наше духовенство — а саме капітула — багато запла- тило за дружбу Білянського з панами. Косаковська любила процесуватись, а її правними дорадниками були перші і впливові львівські адвокати: Франц Венгленський і Йосиф Держжовський. Сей послідний заїмпонував єпископови сво- їм начитанням, енциклопедичним знанням, та певністю ви- ступів у львівських судах. Стали приятелями, а Держжов- ський скапіталізував дружбу з владикою.

Білянський був повновласником капітули разом з кри- лошанином Іваном Жуківським і мав у себе основний капі- тульний фонд 400.000 зл. пол. або 100.000 фльоренів рен- ських. Була се жертва митрополита Льва Шептицького і складки крилошан та інших священиків. Держжовський позичив ті гроші, але зовсім не думав їх віддати, та ще й дораджував єпископови скасувати капітулу, відсунути від катебри німичних старців-крилошан, а ввести до св. Юра Василян. Білянського так обмотав він, що сей установив його в завіщання своїм садиноким спадкоємцем. Держжов- ський узяв снадок, але капітульних грошей не хотів віддати. Капітула процесувалася з ним, відобрала від нього лиш частинку своїх капіталів²⁾, а 160.000 зл. п. і касові книги та акти капітульні пропали у нього.

Се об'єктивно списані слова правди про чужу жертвен- ність на наші церковні і народні ціли.

¹⁾ E. Rostowiecki. Słownik malarzy polskich. T. II. стр. 183.

²⁾ Harasiewicz. Annales ecclesia ruth. стр. 595—599.

О. Д-р Гавриїл Костельник.

Плюси й мінуси в поезії Івана Франка.

(Дальше.)

Ну, і ще одно. Непокірним „Мойсей“ грозить; гро- зить Єговою, карами — чудесними і природними.

Але... тут знова злім! Сей „Мойсей“ дуже мудрий, просвічений, раціоналіст, сильний у діалектиці, однак заразом він дуже наївний, кеписький політик, марний психолог, — хоч він через 40 літ лише своєю духовою „висшістю“ па- нував над народом. Тип, який у життю просто неможливий. Хай він грозив би карами земними і не- бесними, але... не „in flagranti“, щоб себе не виставляти на сміх. А „Мойсей“ не має настільки второпности. Коли про-

водир бунтарів, Авірон, скінчив свою саркастичну промову (яко репліку до дидактичної промови „Мойсея“), то в народі

— — — регіт піднявсь,
А з тим реготом в парі
По народі йшов клекіт глухий,
Мов у градовій хмарі.

Та спокійно промовив Мойсей:
„Так і будь, Авіроне!
Що повиснути має колись,
Те і в морі не втоне.

Канаана тобі не видать,
І не йти до востоку;
З сього місця ні в перед ні в зад
Ти не зробиш ні кроку“.

*І мертвецька тиша залягла
На устах всього люда,
І жахнувся Авірон і поблід
Сподіваючись чуда.*

Але чуда нема! Авірон
В сміх! А з сміхом тим в парі
По народі йшов клекіт глухий,
Як у градовій хмарі.

(VII, 12—16.)

Навіть колиб нічого іншого в поемі не було зломаного, то вже сей одинокий фатальний злім (ся цитована епізода) був би засудом смерти для цілої поеми. „Але чуда нема!“ — ті пописові слова вузького раціоналізму, висказані саме на тому місці, наче отрута своїм діланням розходяться по всіх жилах поеми, й усмерчують її. Франко не тільки що зважився біблійного Мойсея в поезії представити натуралістично, але, яко фанатичний раціоналіст, ще й уважав за потрібне саме на найкритичнішому місці заявити, що „чуда нема“. В передмові до II. видання „Мойсея“ Франко сповідається з сього зовсім отверто: „В своїй поемі, не вважаючи потрібним допускати чудесну катастрофу, я представив опозиційну акцію Датана і Авірона на зборах ізраїльського народу, і полишив діло їх покарання, пророковане їм Мойсеєм, елементарному вибухови народньої свідомости по смерті Мойсея“^{*)}.

^{*)} Анальогічно поступив Франко з індійською казкою „Цар і аскет“. Сам Франко (в передмові) так про се висказується: „Я не держався строго німецького тексту і позволив собі змінити закінчення поеми, даючи трагедії короля Гарісчандри замість індійського фатального новочасний щасливий, але й індійському духови зовсім не противний вихід“. Той „фатальний індійський вихід“ полягає на тому, що до героя Гарісчандри (який разом з своєю жінкою і своїм мертвим сином знаходиться на горіючому кострі) сходять всі боги, і забирають його (разом зі всіми його людьми) до неба. Через цілу казку тягнеться нитка чарівної акції, отже такий вихід зовсім послідовний.

А Франко дає поемі розвязку *натуралістичну*: Гарісчандру ратують люди (його кривні і знайомі), і ведуть його знова на його цар-

Все те було би гарне, колиб через се характери, що виступають у поемі, не вийшли зломаними, душевно неприродними.

Геніяльні поети ніколи не жахалися користатися чудами, не раз їм помагав навіть „*deus ex machina*“. І се далеко природнійше, чим раціоналізм у поезії. Атже, як уже сказано, річ поетів: відтворювати людську душу, як вона у світі виступає, і процеси, які в життю виступають. А ясувати ті процеси — се річ філософів, критиків. Поет скаже, що відчув, що міг відчути; змалює, що було, що могло бути — а філософ хай собі толкує се, як хоче. Атже один і той сам світ, а філософи його найріжнійше толкують. Ясно отже, що поет не сміє зважати на вузькі засади поодиноких філософічних шкіл; він мусить зважати тільки на факти в життю, в історії та на їх значіння для людських душ.

Якжеж стоїть справа з чудами? Чуда се історичні, певні факти. Про чуда знають всі народи, всі віки. „Незчислене множество свідків стверджує, що ті дивні факти, про котрі черпаємо відомість з творів і точних справоздань знатоків, дійсно приключилися“. Між тими свідками „є атеїсти, матеріялісти, раціоналісти, православні, мормони, протестанти, католики“ — пише проф. Д-р мед. Larroni (в своїй книжці „Гипнотизм і спиритизм“). Відносить він ті слова тільки до спиритистичних появ. Але скількиж більше є чудесних появ і їх свідків, коли взяти під увагу чуда всіх категорій. Наука просто безрадна супроти чудес. Вона їх мусить признати, і признає їх. Одиною проблемою тут є: як пояснити ці дивні факти? Чому отже поезія не мала би користати з чудес? Атже не її річ — толкувати можливість чудес.

„Faust“ Гетого переповнений чудами, хоч його *sujet* ґрунтується тільки на народньому переказі (а не на біблій). „Jungfrau von Orléan“ Шілера повита чудесною авреолею, бо вже сама історія звязала історію сеї героїні з чудами. А Мойсей, якого історія так нерозлучно звязала з так численними й ріжними чудами, в поемі Франка виретушований після філософічних засад раціоналізму!

Ось як біблія оповідає про ту подію:

„Тоді сказав Мойсей: По тому пізнаєтє, що мене Бог післав, щоб я орудував всіми тими справами, а що нічого не роблю з домислів свого серця;

Наколи сі помруть так, як умирають інші люди, і бу-

ський престол. Ясна річ, що таке закінчення не є суцільне з яскраво чарівною акцією цілої поеми. Але Франкови *ходило передовсім о задоволення вимог раціоналізму*: Якжеж можна би нагороду для героя відкладати аж в область другого життя чи то неба, коли се — після твердої віри раціоналізму — тільки забобон?

дуть укарані звичайним каранням інших людей, то мене Бог не післав;

Але наколи Господь учинить щось нового, що отворить земля свою пащу, і піжре їх і все, що мають, і зступлять живцем до пекла, то пізнаєте, що сі мужі розгнівали Господа.

І сталося, коли перестав говорити ті всі свої слова, що розступилася земля під ними;

А отворивши земля свою пащу, пожерла їх і доми їх, зі всіми людьми, що були з Корем" (між тими були Датан та Авирон).

„А всі Ізраелитяни, що були поблизу них, втікали на їх крик, бо говорили: щоб ще й нас не пожерла земля“.

(IV Мойс. 16, 28—34.)

В той спосіб з психологічного боку ціла позиція Мойсея в ізраїльським народі підчас 40-літнього блукання по пустині вповні умотивована. А помимо сеї кольосальної моральної постави Мойсея нарід ізза тяжких страждань нераз грозив йому навіть смертю. „Закликав тоді Мойсей до Господа, говорячи: Що маю робити сему народови? близько того, що мене укамінують“ (II Мойс. 17, 4).

Ось се правдиве життя — се правдива психологія невдоволеної юрби. І колиб біблійний Мойсей при кожній такій нагоді не виратувався якимсь новим великим ділом (з правила: чудом), то з певністю юрба була би його укамінувала. Діалектика не виратувала би його.

А якжеж мається річ з „Мойсейом“ Франка? Він не має ані одного діла за собою, він тільки „гіпостазована діалектика“, та помимо того він дуже певний себе (не так, як біблійний Мойсей!):

По громадській ухвалі, щоб укамінувати його, він так зачинає промовляти до народу:

Вчора ви, небожата мої,
Раду радили глупу;
Се хотів я сказати вам тепер
Замість першого вступу.

— — — — —
Тож тепер вам усім в перекір
Говорити я мушу.

— — — — —
І ви мусите слухать, хоч злість
Вбе вам жало студене.
Рад я знать, чия перша рука
Підійметься на мене?

(IV, 1—18.)

Чи не відвага? Франко з певністю хотів тут використати силу накиненої сугестії — алеж, даруйте, марна сугестія там, де товпа розярена з причини соток тисяч гробів...

„Мойсей“ Франка не має навіть своєї партії в народі, а його вороги разураз підбунтовують весь народ проти нього.

І не слухає вже його слів
Молоде покоління.

(II, 7.)

Що більше! Він навіть не має ніякої зовнішньої поваги (а саме та повага для юрби найважніша — після засади „*non quid, sed quis*“), не має імени, титулу. Діти називають його просто „дідусем, дідусеньком“.

Ах, *дідусь!* Ти куди йдеш під ніч?
Будь, дідусеньку, з нами!

(XI, 4.)

А вороги на прилюдних зборах називають його згідно і виставляють на посміховище — зовсім безкарно (з котроїнебудь сторони).

І зідливо сказав Авірон:
„*Мосціпане Мойсею,*
Страх закрів і напудив ти нас
Приповідкою сею!“

(VII, 1.)

То знова говорять до нього:

„Замовчи ти, *поmano!*“

(II, 12.)

Або ще ліпше:

„Тож приставмо його до дітей
За громадську няньку!“
Так сказав він, і регіт піднявся —

(VII, 11—12.)

Даруйте, але такий Мойсей в часі довжезного 40-літнього блукання по пустині (а все з його провини!) був би вже бодай 80 разів укамінований розяреною товпою!

Як бачимо, „Мойсей“ Франка тип зовсім неживий — він наче з паперу витятий. Можна хіба тільки дивуватися, коли Я. Ярема пише: „Постать його („Мойсея“) виходить наскрізь живо, релефно на зовні і внутрі“.

Проводир народу в грізних війнах, в тяжких стражданнях — а зовсім бездільний і до наївності „гуманіст“: він навчає дітей, щоби — борони Боже — зайчиків не вбивати, бо „мама їх плаче“, а навіть скорпіонів неправедно вбивати,

...бо й скорпіон
Жить у світі бажає.
А чиж винен він тому, що їдь
У хвості своїм має?

(XI, 8—9.)

Та при тому всьому заходить одна злудна перспектива, яка з певністю зводила й самого автора, як

і читачів зводить. Аби „Мойсей“ Франка не представлявся для читача так неприродно, неживо, психологічно неправдиво, — ратує його від цього біблійний Мойсей своєю історією, своєю діяльністю, повагою. Однак отся амальганізація тих двох Мойсєїв зовсім безпідставна, бо ж біблійний Мойсей, як се ми вже підносили, зовсім инший характер, зовсім инша людина. І тому ніяк не сміємо його діл, історії та поваги приписувати „Мойсееви“ Франка, який прецінь виразно резигнує з тої почви, на котрій виросло значіння біблійного Мойсея. Ся почва — се чуда, які Мойсей ділав, його непохитна, жива віра в живого Бога, його великі діла, його строгість, згідність його характеру у відношенню до товпи народу після дійсних психологічних законів і т. ин.

(Докінчення буде.)

о. Адам Солодух.

Історія василянських мурів у Вильні.

(З польського рукопису переклав о. В. Кузьма.)

Подорожний, що доїжджає до Вильні, вже з вікон поїзду замічає наглу зміну краєвиду: рівнина з боку Гродна, немов летучі піски, колись дно якогось величезного збірника води — переходить тут у різноманітні горбки, порослі шпильковим лісом — нині тут і там досить винищеним, або покриті зеленим ковром трав. Ще кілька хвилин і він уже в Вильні. Чи вже в Вильні? — зовсім слушно може себе запитати приходить, не бачучи в тій хвилі жадних, а тут так численних о монументальнім вигляді святинь! Се можна пояснити тим, що Вильня лежить у долині, окруженій зі сходу, полудня й заходу рядом менших або більших височин, що частю лежать поза містом, а частю входять у його обем. Потрібно отже бодай дещо виминути сей перстень, а скоро стануть перед нашими очима численні історичні святині, ізза котрих один німецький дослідник назвав Вильню „Religionsstadt“.

Одною з тих горбків, а властиво високорівень, є Троїцька гора, як називає її хроніка існуючого на тім місці монастиря. Вона окружена довкола каменицями і властивий її характер може запримітити лиш уважний дослідник, котрий від остробрамської вулиці і площі Босачки може сконстатувати лінію вулиці, що легко підіймається до гори, а в її продовженню стоїть церков Пресвятої Тройці і василянські мурви.

Легендарна історія Вильні оповідає, що в поганських часах ріс на тім місці дуб (лісок?), на котрім вішали преступників, а вже історичним є фактом, що на тім місці по-

несло мученичу смерть трох дворян Орльгерда, що були ісповідниками Христа: Антоній, Іван і Евстахій в 1347 р. (між смертю двох перших, а третого минуло кілька місяців). Пролята за віру мученича кров вчинила се місце в такій степені почесним для руської людности в Вильні, в якій-то степені було се місце відстрашаючим для забобонної поганської людности. Скорше чим збудовано тут церков, сходилися тут христіяни східного обряду на молитву. Жінка Ольгерда, велика княгиня литовська, Юліянна, допомогла побудувати тут деревляну, дубову церков у честь Пресвятої Тройці і головний престол станув на місці, де ріс згаданий дуб. Ся Святиня сталася рівночасно сторожем тих мученичих тіл, що первісно там спочили. Колиж цар Алексій Михайлович напав оружно на Литву, мошті тих мучеників, як твердить Кульчинський, закопано в монастирськім городі, який ще до нині існує. Про їх судьбу не знали Василияни до 1733 р., коли-то Кульчинський в „Specimen Ecclesiae Ruthenae“ (ст. 14) писав: „Corpora eorundem hactenus reperiri non pösse, quamvis credentur delitescere sub terra in horto nostri monasterii Vilnensis SS. Trinitatis“. Зноваж о. В. Щербицький в творі „Виленскій Свято-Троїцкій монастирь“ (стор. 6) є того погляду, що хіба тоді православні відшукали сі мошті і сховали в гробівці під престолом церкви св. духа в Вильні, де були аж до евакуації їх до Росії в 1915 р. (В теперішню пору православна дієцезальна влада робить заходи через вельми услужний їй польський ряд у справі реевакуації тих мошцій з Москви). З хвилиєю побудовання церкви Пресв. Тройці почалось залюднювати місце около неї щораз то більше мешканцями „руської віри“ і тому до нині та часть у Вильні носить назву „руського кінця“.

Тому, що Троїцька Церков була деревляною, то з бігом часу прийшла до цілковитої руїни і в такім стані осталася вона від Казимира Ягайлони, котрий заборонив православним нові церкви будувати, а старі відновляти, аж до Жигмонта Старого, котрий на просьбу кн. Константина Острожського по побіді над Москалями під Оршою позволив побудувати ех voto муровану з каміння церков Пресв. Тройці. Сей привілей був даний 1514 р. Які ріжници і антагонізми були між православем Москви а православем на Литві, може свідчити факт, що згаданий кн. Острожський — хоч сам православний і опікун православя на Литві — приказав на новозбудованій святині умістити напись: „На спомин побиття Москви і московських відступників“...!! Сей новий а дуже цікавий факт завдячує історіографія Вильні знаному білоруському археологови п. Вячеслави Ластоускому. Жигмонт III. віддав сю церков Василиянам 1608 р.¹⁾.

¹⁾ Жигмонт III. по здобуттю Смоленська подарував церкві Пресв. Тройці вишиту золотом, сріблом і дорогими каміннями і перлами плащаницю, як також священничі ризи забрані зі смоленської катедрі. Ся плащаниця була зроблена в 1545 р.; а в 1822 р. була в Пулавах.

Як виглядала ся церков так знутри, як і ззовні, то нам не звісно. Як куріоз згадаємо мало правдоподібний здогад, поданий білоруським старинником п. А. Луцкевичем, що ся давня церква була звернена на захід. Монастирська хроніка оповідає, що в 1706 р. був у Вильні страшний пожар і тоді згоріла також церков Пресв. Тройці так, що остались лише мури. Правдоподібно згоріла також деревляна вежа з дуже добрим годинником, а дзвін „Лебідь“ падаючи завис на вікні чи стіні сусіднього дому. Заховався лише монастир... Певно збудував його кн. Острожський рівночасно з церквою. Сейчас по пожарі взявся до відновлення церкви троїцький архимандрит Яків Суліковський²⁾. Важним в її архітектонічнім життю був 1792 рік, коли то, як подає тодішний інвентар монастиря Пресв. Тройці, який находився в місцевім архіві, „cerkiew murowana stara, mają a facyate o dwóch wieżach od wschodu słońca, świeżo teraz podłużona, powiększeniem okien oświecona y ścianą nową od zachodu zamknięta, w reparacyi aktualnej zostająca... tudzież ścianę poprzeczną pod chór wyprowadzoną otrzymała“. Тоді-то збудовано також муровані хори замість деревляних.

Про внутрішній вигляд церкви Пресв. Тройці говорить о. Щербицький. Він каже, що притвор до часу реставрації був значно нижший від головної нави церкви і прикритий дошками. Під притвором була гробниця — для померших. Усіх гробниць під церквою було — після інвентаря з 1792 р. — шість. Всі вони з виїмком одного, що задержався по нині, були засмічені, а опісля зовсім замкнені, як видно з пізніших інвентарів. Свято-Троїцька церков, яку кілька разів відновляли Василіяни, подобала[я] з зовні радше на рим.-кат. костел, чим на православну церков (!). В 1874 р, старанням тогочасного ректора духовного семінара, Євгенія. (нині астраханського єпископа), покрито сю церков замість дахівкою, залізом, відновлено колишню головну копулу³⁾ і вибудовано дві нові нарожні вежі на західній стороні pendant двох таких веж на східній часті.

Про внутрішнє урядження церкви до часу, як забрали її від православних уняти, нема певних відомостей. Уніти знова урядили в ній, крім головного престолу, ще шість бічних малих престолів на латинський взір, а то: престол св. Хреста, св. Василя В., Матери Божої, Йосафата, Николая і Онуфрія⁴⁾. На престолі св. Василя Вел. стояла срібна з випуклими склянними стінами домовина з мощами якогось (sic!) мученика Люціда⁵⁾. Іконостас находився лише перед головним престолом; він був рухомий так, що кожної хви-

²⁾ Археолог. Сборникъ (Виленскій) I. X. стор. 306.

³⁾ Ся копула згоріла 1706 р. Парох (!) Антін Томилович відновив її 1728 р. Про судьбу тої копули не можна довідатися з монастирської хроніки; мабуть згоріла вона в часі одного із дуже частих пожарів у Вильні.

лі можна було його розібрати. Так уряджено його з огляду на латинське духовенство, яке Василияни запрошували в торжественні празники на богослуження, як пр. в день св. Йосафата, на Новий Рік, в день св. Василия Вел. і т. п. Сей іконостас був незвичайно бідний і зовсім не відповідав величавости одної з найдавніших святинь Вильні, існував до 50 років м. ст. Убожества сього не можна було оправдати браком средств, бож троїцький монастир, як побачимо пізнійше, був одним з найбогатших уніятських монастирів. Дасться се пояснити хиба тим, що Василияни руководячись судьбами уніятської церкви, загалом мало, або й зовсім не звертали уваги на урядження іконостасів у церквах і де се було можна, то зовсім їх занекали, а коли й уряджували, то лише для ока, щоби не разити очий православних ізза невольничого наслідування латинників. Теперішній іконостас справлений старанням пропамятного (sic!) литовського митрополита Йосифа Семяшки. Всі образи в іконостасі з виїмком місцевого образа Матери Божої, малював академик Хруцький, син уніятського священника⁶⁾.

До головної нави добудовано три муровані каплиці. Одна, по лівій руці від входу, називалася каплицею Воздвиження Ч. Хр., друга, по правій стороні, де монастирська захристія, називалася каплицею св. Луки. В каплиці Воздвиження, як оповідає хроніка, Іван Коленда, земський писар, урядив 1628 р. престол і заосмотрив його в усі літургічні прибори. Під престолом вимурував для себе і цілої родини гробовець. На удержання каплиці і на фундаційні Служби Божі записав тоді монастиреви Пресв. Тройці 3.000 зол. польських (450 руб.), а також свій дім на Шейвейкишках⁷⁾. Каплицю св. Луки збудував 1622 р. після монастирської хроніки, Евстахій Корсак Голубицький, войський полоцького воєвідства. Рівнож і сей фундатор збудував собі гробовець, а коли, як каже хроніка, Господь забрав йому двох синів Івана і Григорія, то поховав їх у ньому. На сю каплицю записав він 20 кіп (листов. гріш) з тим услівем, що ся сума рік річно мала бути виплачувана в день Трох Королів на відправу в кожду суботу заупокійного Богослуження по його дітях, на що є також документ, виданий фундатором 1626 року.

Трета каплиця під назвою Благовіщення була по правій стороні від входу там, де нині церков св. Івана Богослова. Називалась вона також Скумінівська від імени основателя Івана Скуміна Тишкевича. „Сей знаменитий вельможа

⁴⁾ Нині є тут образи: Спасителя, який уставлено при відновленню церкви, св. Петра і Павла, Онуфрія, Василия, Мокрини і Ніколая кисти маляра Смугловича.

⁵⁾ Інвентар з 1781 р.

⁶⁾ Записки Іосифа (Семяшко) митроп. литов. т. I. ст. 190.

⁷⁾ Археограф. Сбор. т. X. ст. 46.

руського обряду, як каже хроніка, ревний пропагатор св. Унії, такийже оборонець нашого чина (Василіян) перед переслідуваннями зі сторони православних, відзначався особлившою прихильністю для нашого монастиря. Він не лише за життя відвідував його часто і був присутнім на богослуженнях, але хочаби, щоби по смерті його тіло поховано при церкві Пресв. Тройці, побудував в тій цілі гробовець а на нім величаву каплицю Благовіщення. По його смерті т. є. в 1642 р. поховано його торжественно в тій каплиці разом з жінкою і сином. Його дочка Євгенія—Катерина, замужна за Корибутом Вишневецьким, коронним конюшим, памятаючи про душі своїх родичів, записала нашому монастиреви 15.000 зол. польських з тим, щоби щодня відправлялося заупокійне богослуження¹⁾. (Далі буде)

Дещо із богослужебних обрядів, про церковний устав (типик) і характеристичні виписки із давніх богослужебних книг.

Від редакції. Щоби хоч вчаси відповісти слухному бажанню широкого круга наших читачів, буде „Нива“ подавати — у фейлетонівій формі — цінні відомости із історії церковних обрядів і уставів, а також характеристичні виписки із старинних текстів наших рідких нині богослужебних книг. Тим способом бажає „Нива“ викликати жажду пізнання нашої обрядової минувшини (на превеликий жаль так мало у нас нині знаної), а тим самим збудити належну глибоку пошану і привязанне для нашої східної церкви і її обрядів. — Фейлетони сі будемо постійно подавати під повисшим заголовком.

I.

Всяка ідея щойно тоді стає зрозуміла, для загалу більше приступна і близька, коли прийме якийсь їй відповідний зовнішній вид, вираз, якусь форму. І віра чоловіка, як його найвисша ідея про Бога, стає для нього більше виразною, а може і більше понятною через зовнішню форму, обряди (культ, церемонії, ритуал), під якими треба розуміти і молитвенні слова і зовнішні дієства і одежу і т. і. — Молитвенні слова, повні віри, висказані чи виспівані у відповідній одежі, в своєрідний спосіб, з захованнем усяких зовнішніх форм і движень, а до сього в відповіднім, означенім місці, — все те становитиме: „Службу Божу“ — leitourgia²⁾, (від leitōs—laós нарід і ergōn діло) — отже все-

¹⁾ Археогр. Сбор. т. X. 42. Оригінальний запис княгині Вишневецької надрукований тут на ст. 282 ч. 31.

²⁾ Грецька назва leitourgia, яка живцем прийнялася в Славян і у сирійських Арабів, означала первісно податок, плачений горожанином державі, а щойно відтак сакральне дієство; таке значінне мало се слово вже і в поганських культах. В первісних християнських громадах тим словом означувано загалом усяке богослужебне дієство, а щойно візантійська церков стала називати тим виключно евхаристичне богослуження, жертвоприношення.

народну службу, уряд. Що ся „Сл. Б.“ була первісно заравом жертвою, приношенням, виходить із латинської назви *sacrificium*, яка рівнозначна з грецького *thysia* жертва, для того *leitourgein* і *thysian prosferein* були вже в поганстві однозначні. Християнська жертва називалася звичайно *logiké thysia* — *sacrificium rationabile* — словесна жертва т. є. жертва, яку приніс був. *Logos* — Слово, син Божий через своє воплощення, а відтак, як каже св. Іриней, то Слово приносить ся в жертву при освяченні Евхаристії; хр. жертва називається також з правила: дарами — *ta dora*. — Для означення „Служби Божої“ уживано у Греків, а радше на Восточі і інших назв, які можна прослідити із найдавніших пам'яток християнської церкви, і так: у Ап. Павла I. кор. 11, 20, в Діяннях 4, 31; 11, 26; 29, 7 і т. д. читаємо про: зібрання, сходуни, молитву; — пізнійше називано „Сл. Б.“ *synaxis* — збирання; — у „Науці дванадцяти Апостолів“ говорить ся про „преломлення хліба“ — *klasis tou artou*, подібно як у Луки (24, 25), а Ап. Павло називає „преломлення хліба“ „благодаренієм“ — *eucharistia* (I. кор. 14, 16); — від третього віку, щоби означити в „Сл. Божій“ її евхаристичний характер, називано її „жертвою, приношенням“ — *prosfora*, *anafora*: — на Восточі, саме в розв'іті писателів церковних говорено про „Сл. Б.“ як щось „таїнственного“ — *mysteria*. — В латинській церкві назву *missa* для „Сл. Б.“ беруть від *missto*, *dimissio* — відосланне з церкви катехуменів і каянників (каючихся грішників) перед жертвоприношенням т. є. літургією вірних; — або також від кінцевих слів: *ite, missa est* — вийдіть, (вже час) виходу (із церкви), — наше: съ миромъ изыдемъ; так поясняють се слово Тертуліян і Кипріяні. — (Польська назва „Сл. Б.“ — *msza* є від слова *missa*).

Кипріяні уживає на означення „Сл. Б.“ слова *dominicum*. Для того — каже він — повинні ми служити *dominicum* поїдженні і змішану чашу (вино з водою) в частих домініках приносити. А далше каже: „ти богач, а думаєш *dominicum* служити без гадки, щоби жертву свою до збірки церковної (*corban*) приложити; приходиш на *dominicum* без жертви, а береш частину з жертви, яку бідак якийсь приніс“. Що *dominicum* у нього не тільки само ходження в церкву (*dominicum venis*), але й саму Евхаристію означає, слідує із його слів, де він пише: „ти відпущений із *dominicum* і ще Евхаристію у собі несеш і зараз таки хочеш іти в театр?“ — Також латинська назва одної часті „Сл. Б.“ *collecta* (читається перед читанням Апостола) по́встало від *coll gere* і означало в давнину не тільки зібрання на молитву, але й саму загальну (общу, спільну) молитву, а відтак публичне богослуження. У мартирології римській читаємо: „Вікторія каже: я була на *collecta* і празнувала *dominicum* з братами“, що означало: „я була на „Сл. Б.“ і принимала Евхаристію“. — Тому, що Богу служити — отже і прису́тствувати на „Сл. Б.“

є особливим обов'язком усякого християнина, називається „Сл. Б.“ (отже всяке богослуження) в лат. мові *officium* — служба, а сповняти свої обов'язки зглядом „Сл. Б.“ називає Ориген *officia exhibere*. — Отсе були би що важніші назви богослужень в християнській церкві від найдавніших часів, уживані через СС. Отців і найстарших церковних писателів.

— Про спосіб, як справували перші християни свої богослуження можна хіба натяки подибати в найдавніших письменних пам'ятниках християнської церкви. Одно тільки невне, що для тих із жидів у Єрусалимі, хто вірував в Ісуса як Месію, і по його воскресенню і вознесенню була дальше нагода брати участь у публичних богослуженнях в Єрусалинському храмі, бо храм сей був приступний для всякого юдея, а служба Божа, і то після його власного святого устава, відправлялася в нім аж до збурення святині. А хтож із віруючих посмів би був сумніватися, що християнам із юдеїв не вільно почитати Бога в тій самій святині і після святого устава, приписаного Мойсеєм, коли сам Христос в часі свого навчання заховував прадідний звичай і сам рік річно на великі празники ходив до єрусалимської святині Соломона. Як довго стояла святиня, ніхто навіть не посмів підозрівати, що старозавітний богослужбний устав перестав обов'язувати юдеїв-християн. Так само і поза Палестиною, чи то жиди, чи погани, навернені до християнства, звикли були слухати слова божого по жидівських синагогах.

Однак для християн — попри у частування в жидівських богослуженнях ст. Зав. слухання слова божого по синагогах — далеко важнішим було у частування при „вечері Господській — то *kyriakon deipnon, coena Domini*.“ Для неї очевидно не було місця ані в єрусалимській святині, ані в синагогах, а справовано її по більших християнських домах (Діяння 2, 13), бо всякі сходини перших християн були все получені з братолюбними столами — „*agare*“. Із порядку річи виходить, що було се річею і обов'язком апостолів довершувати сі виключно християнські богослуження (Пав. Кор. I. 11 — 20, 39). — І хоч як поєдинчий і простий був порядок і спосіб довершування сих богослужень, то однак апостоли не могли нічого більше зробити, як установити літургійні формули для благодарення (евхаристії), освячення і розділювання дарів, щоби так заховати *taxin euschémona* — благообрядний чин. Еп. Григорій каже, що апостоли не знали продовжних молитов, які пізнійше вставлено в канон (*apostolos ignorasse prolixiores preces postea Canonis insertas*). Вони приносили в жертву хліб і вино, причім хвалили Бога в молитвах і піснях; освячували — по моїй думці, каже еп. Григорій — словами, які „*пріѣтъ отъ Гдѣ ап. Павло* (кор. I. 11, 23 sq)“, а закінчували молитвою Господньою.

Із сказаного виходить, що первісні християни мали подвійне богослуження: одно спільне з юдеями в синагогах,

а друге — євхаристійне, від якого були всі нехрещені виключені. Тим часом з одної сторони Юдеї стали незвичайно ненавидіти і переслідувати християн, тому християни муслили зовсім усунитися із синагог; з другої сторони через великий зріст вірних і приступлення до християн верств заможніших — євхаристичному богослуженню злученому з „братолюбними вечереми“ агаре — грозила небезпека неумірености в їді, а ще більше в питтю. Обі ці причини вивалили конечну реорганізацію, а радше управильнення християнського богослуження. Після зруйновання Єрусалимської Святині Соломона у богослужебній відправі первісних християн в їх „горницях“ вже виробився слідуєчий порядок християнської „Сл. Б.“: співання псалмів, (після звичаю старозавітного), читання св. письма, поучення, спільні (общественні) молитви і жертвоприношення, получене з благодаренням (євхаристія). Ось такий порядок находимо в найдавнішій описанні „Сл. Б.“, яке із поапостольських часів до нас заховалося, а записане у Юстина Мученика. Точного способу, як треба було справувати сю первісну християнську „Сл. Б.“, не було ніде подано, було тільки личне передання обрядів (способів довершування богослуження) від самих апостолів як пише ап. Павло: „Ізъ ко пріахъ ѿ Гда, еже и предахъ вамъ... ѿ прочихъ же егда прійде, оустрою“ (Кор. I. 11, 23 — 34). Тому і не дивно воно, що африканський апологет, Тертуліян пише про літургійні обичаї, чи способи справовання християнських богослужень: *Traditio tibi praetendetur auctrix, consuetudo confirmatrix et fides observatrix* (Tert. de coron. c. 4) — Виходить дальше, що спосіб справувати богослуження від часів апостольських діставав сталу форму, значить: всі апостоли проповідували не тільки ту саму науку, але навчали служити всюди ту саму літургію, — і в самих початках християнства була „Сл. Б.“ та сама і на Сході і Заході, а богослужебною мовою була грецька мова у цілій християнській церкві.

Домет.

Зі світа.

Австрія. Відступництво від катол. релігії. У Відні ведеться велика пропаганда за відступництвом від віри, а приступленням до безконфесійности. Перед у тому ведуть соціалдемократ. партія й „товариство вільнодумців“. Від 1. I. до 8. III. с. р. виступило з римо-кат. церкви 12.096 осіб, з гр.-

кат. церкви 20 (!), з протестантської 409, з жидівства 327, із старокатолицизму 147. Все те стало „konfessionslos“. Сумний знак часу!

Америка. Польські парохії в Сполучених Державах. В 1921. р. було тих парохій 762 з 1084 священниками. Німецьких було там 400, італійських 282, французьких 175, словацьких 154, литовських 99. На 20 мільонів тамошних католиків Поляків є 2,700.000. Поляків, що належать до „narodowego kościoła“, було в тім часі 20.145, які були згруповані в 45 парохіях з 49 священниками. Секта польських баптистів числила 5.716 душ з 20 парохіями. („Przegląd Powsz.“)

Англія. Єпископ із Nottingham покликав у своїй єпархії екзамінаційну комісію, котрої завданням є уділяти дозволення світським людям: построювати вуличні відчити про католицькі правди св. віри. Кожний з поміж тих світських проповідників мусить одначе придержуватися одної матерії і то в цій області, у якій він сам фаховець.

Італія. З причини розголосу про святість і чесноти бл. п. Папи Пія X., а ще більше з причини многих ласк, одержаних за його посередництвом, порішили кардинали, перебуваючі в Римі, просити Папу Пія XI. розпочати вступні приготування до канонізаційного процесу сего Слуги Божого. Найновіші вісти подають, що вже установлено окремий уряд, котрий має збирати всі дані з життя і діяльності Покійника. Дасть Бог, прийде час, у якім матимемо нового Святого в особі Того, котрий так щиро відносився і до нас Українців.

— Офіційальний орган римської Курії „Acta Ap. Sedis“, ч. 4, з д. 5. IV. с. р. подає важний для многих священників Лист Секр. S. Officii, заадресований до Ординаріїв у справі „ieiunii eucharistici ante Missam“. Читаємо тут таке: „Щоби зза через церковне право, якого ціллю є вшанувати дійсне Христове тіло, не потерпіло шкоди Тіло Христа містичне, себто спасенне душ, ся Найвисша св. Конгр. S. Officii ...постановила в деяких випадках і під очеркненими умовами теєж право про піст через відповідні диспензи до певної міри злагіднити“. Згадані умовини такі: „Коли священники по думці кан. 806, 2 мусять того самого дня відправляти св. Літургію другий раз, або в пізнійшій годині, то наколи права de ieiunio eucharistico, будьто для слабого здоров'я, будьто задля надміру душпастирської праці або задля інших разумних причин не є в змозі без тяжкої шкоди заховати його в цілій строгості, місцеві Ординарії, зясувавши докладно всі обставини, будуть могли звернутися в тій справі до згаданої Конгрегації, а вона відповідно до випадку або сама зауділить поодиноким священникам диспензи, або навіть, якщо сього зайде правдива і основна потреба, уділить під цим оглядом Ординаріям сталих позволень. Одначе для випадків,

які не терплять проволоки, в яких нема часу віднести до Апост. Престола, вже від тепер мають єпископи право, *graviter onerata conscientia*, скористати з цих властей, але так, щоби можна було спожити щось *per modum potus exclusis inebriantibus*, усуваючи при тім згіршенне і щоб як найскорше повідомити Ап. Престол о зауділеній диспензі". Додано тут замітку, що з сеї полекші можуть користати священники тільки з огляду на духовну користь вірних, а не з оглядів приватного набоженства чи користи священника.

Польща. Польський єпископат видав отвертий лист до цілого культурного світа з нагоди останніх випадків у большевії. Сам лист подає „*Gaz. Kośc.*“ XXX. 93.

— Вже появилися два числа „*Jutrzenki*“, органу Польського Тов. Місійного і як можна було надіятися, відразу вдарив теж і о патріотично-політичну нуту. Запримітили се й самі Поляки, коли м. и. „*Misje Kat.*“ (XLII. 124) занотували, що: „*nowe czasopismo... co najważniejsze, potraciło o najczulszy nerw zadań religijnych naszego narodu, — o postannictwo misyjne Polski względem Rosji*“. Очевидно, при сього рода квестіях — якжежби не підчеркнути патріотизму, ну — й політики?

На разі зазначимо, що орган Архієп. Роппа був ласка „зазначити з приємністю“ (ч. 2, стор. 25), що наша „Нива“ „*bardzo serdecznie*“ витала Й. Е. Ів. Дженокія. Не знаємо, чи се наївна щирість, чи гірка іронія — подиктувала їм сі слова узнання. Яке поняття мають оо. Редактори „*Jutrzenki*“ про наше укр. духовенство? Миж ясно сказали в цитованій нами передовиці, що в особі Ап. Візитатора витаємо особу Того, котрий його післав до нас. Як такого ми його прийняли. до нього сердечно відносилися і про все об'єктивно сказали. Прикро нам лише, що з наших католицьких почувань кепкують собі — непокликані осібняки, а державна прокураторія счеркує і конфіскує ті місця, в яких ми констатували факти,

Росія. Церковний собор у Москві — скликаний під охороною і по інтенції большевиків, зіхався 29. IV. с. р. Участь у ньому брали такі церковні групи: 1) „Жива церква“, ведена совітським патріярхом Антонієм, з 55 заступниками; 2) „Первісно апостольська церква“, на чолі якої стоїть протоєрей Веденський, з 40 заступниками; 3) „Православна євангелицька церква“ з 60 заступниками. До того ще брали участь різні інші секти. Духовенство московської єпархії на своїх нарадах прийняло резолюцію, в котрій виступає проти патріярха Тихона, як реакціонера, і взиває собор, щоби раз уже скинув з себе історичне рабство... Подрібніші ухвали покищо незвісні.

Чехословація. Як „Рускульта“ доносить, у найближшій часі має бути іменований кардиналом архієп. Ант. Кир-Стоян, звісний приятель і добродій нашого народу. Та на

днях прийшли до Львова певні вісти, що Високопреосв'ящені архієп. Стоян тяжко занедужав. Хай його Господь береже!

— Статистика Чехословачії з 15. II. 1921. р. Після народности було: 8,760.957 Чехо Словаків, 3,123.448 Німців, 777.096 Мадярів, 461.466 Українців, 180.000 Жидів, 75.852 Поляків і 23.052 інших народностей. Після релігії: 10,384.860 римо-католиків, 532.608 гр.-католиків, 992.083 євангеліків усіх конфесій, 525.332 прихильників чеської народної церкви, 353.125 жидів, 72.696 православних, 724.503 безконфесійних і 25.342 різних інших конфесій.

Нові книжки.

M. d' Herbigny, S. J. L' Unite dans le Christ. Roma 1893.
80. Стор. 23.

Цей невеликий виклад написав автор на просьбу деяких (російських) православних, які бажали пізнати католицьку науку в kwestії „зєдинення церков“. Католицьку правду переводить d' Herbigny по взірцям богословського трактату *de Ecclesia Christi*, переплітуючи її багатством текстів св. Письма, фактами з церковної історії і головними закидами схизматиків. Велика частина брошури (стор. 3—11) *kath' exochen* присвячена одности в Христі і треба сказати, що вона написана дуже психологічно тому, що приносить цей настрій, у якому кождий, хто він не був би, почувається в змозі погодитися на кат. правду. Справді, по прочитанню живо написаного начерку, годі не уважати себе упокореним узнати і піддатися Христовому слову: „щоби були всі одно“. Такого почування дізнає благородний православний, як теж і кождий інший некатолік, — бо для одного і для другого написана книжочка. Вкінці, зазначую, що d' Herbigny підчеркує більше, як котрий небудь автор, потребу молитви в цілій справі зєднання, котра з певністю буде вислухана.

Й Скр.

Ксенофонт Сосенко: „Пражерело українського релігійного світогляду“. Жовква, 1923. Стор. 80.

Автор на підстав лінгвістики старається виказати, що первісні вірування українського народу були староіранського (головно перзького) походження. В сій цілі він вишукує первісне етимологічне значіння архаїчних українських назв та фраз (як прим. коляда, дїтько, відьма, антипко, опир, цур, агі на тебе! і т. и.), і доходить до того, що ті назви і фрази є переважно взяті від Перзів, подекуди від Арабів, або від Турків. — Як на загал, то воно без сумніву є „щось на річі“. І тому його праця інтересна й цінна для нашої історії й лінгвістики.

Однак автор дуже часто натягає етимольогію, не зважає на те, звідки наш нарід безпосередно взяв даний вираз, і всюди рішає етимольогічну квестію виключно після подібності слів в українській та перзкій, арабській або турецькій мові. А в той спосіб можна би різні „чуда“ виказати (пр. що українське слово будувати походить від жидівського *beth*, а хвалити від жид. *chalil* і т. и.). Так пр. автор твердить (ст. 61), що гуцульське слово „теметів“ походить від арабського (!) „тем“ (= кінець), а в дійсності се мадярське слово (*temetó* вимовляється: теметов). Така сама історія з словом „босорка“ (стр. 59), яке він виводить від арабського *bassir-hellsehen*, а воно в дійсності чисто мадярське слово: *boszorkány* (чит. босоркань), а походить від *boszu* (босу) = пімста, злість.

„Дід“ (жебрак) виводить він (стр. 52) від перзкого *diya-o*, *didí* (отже: сей, що всюди загляне, всюди влізе), а в дійсності походить се від „дід(о)“ (жебраки є звичайно старшими людьми).

Так само без рації є його перзкі пояснювання таких українських слів, як сич, відьма, сновида, вроки, зашіптування і ин. А вже куріозні є його пояснювання назви зіль (стр. 48—51), як васильок, арніка, омела чорнобривка і т. д. „Коливо“ і „діявол“ узяв наш нарід без усякого сумніву з грецької мови, а не як автор каже: з перзкої.

Характеристичне для автора, що він на двох місцях пояснює етимольогію слова „чорт“ (на стр. 53 і 58), а кождий раз инакше: першим разом виводить те слово від перзкого *čarat* = *sich einherbewegend*, а другим разом від *dzür'et* = *Kühnheit*. Хочби я й хотів замовчати, що така метода зраджує ділетантизм, то сама річ про се говорить.

Не хочу однак тим зражувати автора до дальшої праці. Хай працює, але хай досконаліться, й оминає дотеперішні хиби й промахи.

Вкінці згадаю, що додаток до тої брошури „Окраса книжки й пояснення вінетів“ з під пера п. Ковжуна також псує наукові претенсії книжки, а маркує ділетантизм — забавність. — К.

Бібліотека „УКР. СЛОВА“ в Берліні прислала до нашої редакції отсі книжки:

Ч. 21. *Тарас Шевченко*: Повісти. Т. I. Стр. 242.

Ч. 22 *Тарас Шевченко*: Повісти. Т. II Стр. 321.

Ч. 29. *Пантелеймон Куліш*: Твори. Т. II. (Поезії).

Ч. 32. *Володимир Бирчик*: Василько Ростиславич, історична повість з XI. ст. Т. I., і ч. 33 *Idem*. Т. II. Стр. 253 + стр. 239.

Ч. 35. *Б. Клин*: Національне виховання. Стр. 36.

Ч. 36. *Пантелеймон Куліш*: Твори. Т. III. (Україна). Стр. 113.

Ч. 37 *Пантелеймон Куліш*: Твори. Т. IV. (Псалтир).
Стр. 258.

Катальог „Укр Слова зладив Зенон Кузеля. Стр. 32.

А. Бесіер: **Малий Петрусь**. Друге видання. Львів 1923.

Поступ. Ч. 3 4.

Благовѣстник. (Ужгород). Чч. 8 і 9.

Сільський Світ. Ч. V. VI.

Наш Приятель. Ч. 5.

Всячина.

Вимовні факти. Воевідство Станиславівське зарядило, щоби при предкдаданню пропозицій кандидатів на парохії державного патронату предкдадати подання і кваліфікаційні табелі всіх кандидатів, а надто відпис протоколу просинодальної комісії, мотивуючи се так, що лише тим способом державна власть потрафить ствердити, чи кандидати надаються до обсади парохій чи ні. Се жадання основуєть на постанові устави з дня 1. мая 1874 р. Ч. 56, Д. з. д. і декрету австр. Надворної Канцелярії з дня 15. мая 1828 р. Розуміється, що Митрополичий Ординаріят запротестував проти такого нарушення прав і свободи Церкви, бо оцінення священників до обнимання парохій належить виключно до компетенції духовної власти, а ніколи до патрона, а ще менше до державних чинників. Надто кваліфікаційні табелі і протоколи засідань просинодальної комісії належать до внутрєного урядування Митропол. Ординаріату і є його урядовою тайною.

Крім того Станиславівське Воевідство письмом з дня 12. квітня 1923 р. Ч 767 жадає по мисли § 8. австр. устави з 7. мая 1874 р. усунення до кінця місяця квітня ц. р. о. Николая Гальянта, пароха в Корчині, тому, що позівставлення його дальше на тім уряді оказується „небезпечним для порядку публичного“. Помимо рекурсу, внесеного Митропол. Ординаріятм до Міністерства у Варшаві, Воевідство уважає, що такий рекурс не має сили здержати його зарядження і в разі незадоситьучинення їхньому жаданню в назначенім терміні уважає парохію Корчин за опорожнену „під державним зглядом“. Так само поступило Воевідство Станиславівське з о. Володимиром Микиткою, парохом в Струтині вижнім і з о. Залужним, парохом в Потоці. По приміру Станиславівського Воевідства і Воевідство Львівське усуває парохів без ніякої канонічної причини, а ерекціональні поля від-

наймає на ліцитації. Так сталося прим. з о. Стернюком, папрохом в Пустомитах.

Годі нам висказати свої рефлексії про ці факти, бо прокураторія має дуже дражливе вухо... Але читач і без того все належно зрозуміє.

Що таке Ku Klux Klan? Від якогось часу зустрічаємося в щоденній пресі і збірних виданнях із тим таємним словом: Ku Klux Klan. Що це таке? Є це тайна організація основана ще в минулім столітті (1865) на землях свободоловної Америки, а її завданням є поборювати всі ненаціональні елементи, шляхом навіть найбільшого терору. — Після того, як у Злучених Державах невольники одержали свої горожанські права і добились навіть до участі в правлінню, завязалось це дивне стоваришення, щоби не допустити Муринів покористуватись набутими правами. Чорні горожани зовсім не думали зрікатися своїх прав. Тому Ku Klux Klan'ці хопилися терору, уряджуючи зорганізовані напади на їх селитьби, вбиваючи кожного з них і спалюючи їх села. Але й це не доводило загорільців до ціли. Тож переперли вони державну уставу, котра обмежувала Муринам виборче право. По кількох літах сам уряд розв'язав цю страшну організацію. Щойно 1915 р. Ku Klux Klan віджив наново за старанням якогось William'a J. Simmons'a. Під новою містичною назвою „невидимого царства“ переняв він давні традиції і практики, додаючи до них ще більше звірства і безоглядности. Кождий, що не є чистої криві Американцем, засуджений на цілковиту загладу. Отже — не тільки Мурини, але Жиди й католики. Ці останні ненависні їм передусім через це, що узнають своїм зверхником римського папу. Очевидно, в боротьбі з католицизмом не знають міри. Мордують священиків, законниці, діти, палять церкви, нищать католицькі школи, викидають із них навчання релігії, висаджують динамітом кат. інституції і т. д. Американська влада оказалась досі досить глухою і невідпорною на ті всі напасти і жорстокости. Щойно тепер починає вона обмірковувати спосіб, яким перепинилаб цю американську большевію. З організацією симпатизує масонерія і багато визначних масонів належить до перших борців Ku Klux Klan'у. Дояїдуємося теж, що організація перещипилася вже до Канади і тут починає по своєму господарити. Церковні чинники змушені ставляти коло церков сторожу, в чім іде їм також на руку і поліція, котра почала вже в многих місцях сторожити католицького нерухомого майна. Можна надіятися, що при спільних зусиллях уряду і суспільности вдасться здавити це небезпечне і грізне гніздо авантюриків.

Зберегти історію! Судилось нашій генерації проживати великі круговороти в історії. Коже село, кожда особа щось

з тих круговоротів досвідчила на собі — щось цінного, ілюструючого для будучих істориків. Але літа йдуть своїм ходом, а в пам'яті подробиці з пережитого затираються. Нова історія в життю усуває в темряву старшу історію. І коли не будуть історичні факти списані, то підуть у не-пам'ять.

Тому то кождий нинішній інтелігент повинен списати переживання свої й свого оточення від 1914 р. — об'єктивно, точно, вичерпно. Особливо ж на душпастирях тяжить сей культурний і національний обов'язок. У кожній парохії повинна знаходитися памятова книжка, де були би вписані історичного значіння факта, які стались у тій парохії від 1914 р. Збережіть велику історію для своїх нащадків!

„Стійте в вірі“... не соблажнюйтеся — стидно казати, але муситесь сказати — „Місіонарем“! Редактор „Місіонаря“, о. Пл. Філія ЧСВВ., від часу, як довідався про брідські появи, якось стратив рівновагу духа. Незвичайно сподобав собі писати про се до свого (фікційного) „Гриця“, і доси написав уже чотири такі листи в ч. 1, (стр. 12—13), в ч. 2, (стр. 29), в ч. 3, (стр. 44—45) і в ч. 5, (стр. 75—77) — всі під заг. „Стійте в вірі“, а як у останнім своїм листі про се згадував, то покликався на ч. 1 і 4 (хоч у тому якраз нема листа до Гриця!) видно ізза браку рівноваги сам добре не памятає, як його власне діло стоїть. Та се його річ! При тому він порядно змиває голову „жінкам простим і капелюшовим“, „глупим жінкам“, „легковірним бабам“, — хоч загал читачів „Місіонаря“ з певністю становлять якраз жінки. Та се також його річ.

Але в останнім своїм „листі“ вже поіменно нападає на мене і загалом на всіх тих, „що покінчили всі школи“, „що вміють до часописів писати і книжки видавати“, а не поділяють його абсолютного переконання про „брідського чорта“ та його „інтереси“. Всіх тих він явно обвинює, що „не вміють (а може би ліпше сказати: не хотять) розпізнати чорта від праведної душі і ширять між народом грубий забобон і гіршаче баламутство у вірі“. Він навіть явно закликає: „час також щоби опам'ятались всі ті, котрі чимбудь причинилися до поширення забобонного і гіршачого баламутства та його по можности направили“. — А се вже прилюдна річ, і чуюся зобов'язаним подати її до прилюдного осуду. Він відкликався до явности (хоч його ніхто не визивав), тим більше ямушу відкликатися до явности, бо він мене публично визвав. Він відкликався до „Гриця“ чи то до „Гриців“ (а з тими йому дуже легко приходить диспутувати); я відкликаюся передовсім до священних кругів, які в тій справі опитніші, і годі буде залякати їх яким небудь „шусом“, або криком про „блюзнірство“. Ставлю під публичний осуд такі запитання:

1) Чи було вказаним і з якого небудь погляду оправданим, щоби ту борбу і в той спосіб вести в „Місіонарі“ помімо моїх завчасних пересторог у „Ниві“ ч. 1 (стр. 45—46) з с. року?

2) Якщо редактор „Міс.“ так певний своєї справи і явного „блюзнірства“, якого мав допуститися я, о. дек. Демчинський, о. М. Е. Осадца, о. Козачевські (поляк) і всі інші, чи він мав відкликатися до плебсу, чи може до Ординаріату, або може навіть до Риму? З другоїж сторони: ані о. дек. Демчинського, ані о. Осадца (які поділяють переконання, що у Бродях являвся „Василько“, а не чорт під його іменем), ані мене (я доси ще не міг рішитися в тій kwestії ані на одну сторону) Ординаріат помімо крику „Місіонаря“ про „блюзнірство“ не потягнув до відвічальности. А так само лат. Ординаріат не потягає до відвічальности о. Козачевського і інших польських священників, що подібно поводитись при таємних брідських явищах, як я?

3) Як се назвати, коли редактор „Міс.“ імпує мені, що я „не хочу розпізнати чорта від праведної душі“ — і які се буде мати наслідки в народі? Перед приїздом комісії до Бродів між селянами ходила версія: будьто би ксьондзи, бачучи, що їм по війні інтерес псується, самі робили „чуда“ для постраху (привід до такої нісенітничі дало їм те, що сі явища діялись якраз у домі священника). А чи тепер завдяки нерозважному писанню „Міс.“ — не може плебс пустити в курс таку версію: Ксьондзи вже й чортови готові служити, або тільки ішов інтерес...?

4) Чи се вірно з дійсністю і чи се не зраджує небездокірну тенденційність і zarazом брак пієтизму до чужих почувань, коли редактор „Міс.“ про мене так пише: „Ба, що ще сумнійше, за бабським туманом пійшов і один священник. Приїхав зі Львова і „просив бродського духа заграти собі бубненнем, та поздоровити свою помершу донечку, Славцю“. Що о. редактор скаже на те, що один з львівських московфільських (отже: Василіянофобських) часописів написав про о. П. Кисія ЧСВВ., що він поїхав до Бродів, аби з духом по латині розмовляти...? Хай ті, до котрих відкликуюся, осудять, чи тут як у однім, так у другім випадку не диктувала тих слів „фобія“? В яким я характері їхав до Бродів і яке там було моє поступовання, які були мої думки — се все доволі ясно виложене в моїй брошурі про брідські таємні явища.

5) Чи дійсно погляд редактора „Міс.“ на брідські явища є поглядом Церкви, як се сам автор представляє? Чи він дійсно писав про се „не по своїх думках а по науці св. Церкви“ (Місіон. стр. 75)? Як же він се доказує? Обминаю всі його то менше, то більше зручні дотепи якими він воює (що все те „діється вечером, коли є вже в хаті темно, або при червонім світлі“, „що Г. Бог такого свого надприродного, чудесного діла ніколи не буде робити десь по закутках, чи по закамарках, чи під ліжками“...; що се є богохульством вірити, що Г. Бог посилає душу людям, щоби могли її запитувати, щоби могли її давати яблочка, чеколядки і таки инше...). Всі ті дотепи — се шойно квестиї. І тим певно не є доказана ідентичність його погляду з наукою Церкви.

Як рішачий аргумент наводить о. Філяс (в ч. 5) звісне рішення (кілька разів повторюване) Конгрегації про заборону спиритистичних практик. Се вже дійсно слово св. Церкви і звісне воно всім священникам (також і мені), але або я і всі ті священники (навіть ординаріати), котрі розминаються в думках з о. Філясом, належно не розуміють значіння того рішення (декрету), або не розуміє його о. Філяс.

Він тут так аргументує: „А що діється в Бродах?! Від спиритистичних поведінок аж стіни тріщать!... І то малаби робити праведна християнська душа принята в царство небесне і до Бога допущена?! Так мавби Господь Бог з одного боку всьому християнському світові через свою св. непомилъну церкву давати строгий свій закон „не вільно ніяк знаходитись в спиритистичні поведінки“, і той сам Бог мавби в Бродах прижмурити на них очі і для укоханої душечки помершого Василя зробити виїмок від свого закону!“ (стр. 75).

Та хай дозволить нам автор сих слів трохи весторонійше обдумати сю річ, ніж він се зробив. І так: а) нічим тут покликуватися на непомилъність Церкви, бо тут не ходить о догму *de fide*, тільки о дисциплінарний закон, а дисциплінарні закони можуть бути знесені, змодифіковані, припускають диспензи і т. и. б) Ординаріатська Комісія в Бродах була наділена всіми потрібними властями, і мала право допустити до спиритистичних явищ. Отже підчас того ніхто з людей і там присутних не прогрівився проти наказу Церкви. в) А що дух сам се запропонував і виконував — га, се його річ. Декрет про заборону спиритистичних практик відноситься до людей, а не до духів. А які там у них у сій справі декрети, се лиш вони знають...

Факт є такий, що цілий спиритизм зі сторони катол. Церкви є шойно в стані досліджування. Ніяких догмів *de fide* про сю річ

нема. Але навіть колиб було в катол. Церкві так здефінійовано: „Всякий дух, викликаний у спіритистичний спосіб, є злий“, то ще з того не слідувало би з абсолютною певністю, що брідський дух також був злий. А се тому, бо він з'являвся там без ви к л и к у в а н н я, а казав викликати себе перед комісією на доказ, що він є дійсно духом, а поза тим заборонював себе викликувати.

Щойно колиб Церква проголосила таку догму: „Всякий дух, який являється людям у темряві, а при світлі ні, є злий“, або, що „добрий дух не може обявлятися в спіритистичний спосіб“, було би певне, що брідський дух був злий. Нема однак надії, що колись така догма буде проголошена. Непомильна Церква Христова в таких субтельних, дуже помотаних квестіях не така безоглядна й поспішна, як редактор „Місс.“

З другої сторони: хочби навіть у Церкві була така догма, що „всякий дух, який являється в спіритистичний спосіб, є добрий“, то ще помимо того вповні оправдана була бо церковна заборона спіритистичних практик. Атже аналогічна така заборона існує в Церкві: Не вільно читати св. письма без пояснень. — Чому? Бо є небезпека хибного порозуміння, соблазни, годі кожному толкувати боже слово на свій лад — мусить бити авторитет. Так само було би зі спіритизмом у тім випадку. Тим більше оправдана й зрозуміла така заборона нині, коли не знаємо, що властиво є причиною спірит. явищ? (бодай нема загальної згоди що до того), а якщо се духи, то з певністю найлегше й найчастіше недобрі духи в тім являються. Отже завсіди для вірних заходить небезпека, грозять лихі наслідки. І навіть самі духи (деяк з них), що являються в спіритизмі, радять: „кинь то“!, „перестань се робити“!, „се шкідливе, тяжко се відпокутуєш“! і т. н.

Остається питання: чи добрі духи не можуть обявлятися в спіритистичний спосіб? Питання незвичайно тяжке, а брідські явища можуть послужити як причиною до сеї квестії. Якщоб далось певно виказати, що се дійсно був Василько, то квестія була би порішена. Впрочім: у св. письмі є кілька даних, які могли би послужити яко вказівки в тій справі. Чи редактор „Міс.“ своїми листами до „Гриця“ порішив се питання, хай осудять ті, до котрих відкликаюся.

б) О. Філяс остається винен усім нам теологічно розтолкувати: Чи се можливе, щоб злий дух, заклинаний в ім'я Христа, урядовою церковною властю, міг видавати себе за доброго духа під ложним ім'ям. — Коли так, то яка тоді сила Христової Церкви? І яке нам тоді остає средство для відріжнення злого духа від доброго? Атже злі духи, як історія свідчить, можуть виступати у виді ангела, святих і навіть самого Христа. А св. Отці кажуть, що вистарчить у таких случаях зробити знак св. хреста, або висказати ім'я Христа, а правда виявиться (св. Атаназій Алекс.), що, „заклинанне — се вигнання демонів“ (св. Григорій), що „всякий демон побіджується й упокорюється через заклинанне іменем Сина Божого“ (св. Юстин муч.)*)

Певно, що треба при таких появах звертати увагу на інтенцію духа, на його слова і т. д. Але „Василько“ — „нічого не хоче“, ніякого підступу не слідно в його поведженню, і у всьому заховується подібно до духів, що ходять по смерті, а не до тих появ діяволів, які нам історія переказала. Всеж таки все до купи для нас дуже незрозуміле. Чи оправдані отже слова о. Філяса: „Для науки“ в суперечобітницям і надіям шановного автора („Укр. Гол. ч. 2) не приносять його протоколи ані нічого нового, ані нічого цікавого“ (стр. 77)? Коли так, та хай о. Філяс вишукає в історії бодай один подібний *antecedens*, де церковна власть заклінала би злого духа, аби признався: хто він є?, а він уперто видавав себе за доброго духа..

*) Цитоване після автора: Игумена Марка, духовника Московскаго Ставропиг. Симонова Монастыря: „Злые духи и их влияние на людей“. С. Петербургъ, 1902.

7) Елюкубратії шановного автора про „наукову“ цінність протоколів в комісії та його „шус“ проти „екстеріорізації“ (змісловости, душі) можу йому подарувати. Пописується він тим перед „Грицями“, хай же вони його подивляють. Уже сам факт, що він тим пописується перед плєбсом, не свідчить про його науковий змісл. Не доглянув він у брідських явищах навіть теологічної цікавої проблеми, а щож тоді говорити йому про цікавість під оглядом студій про появи духів загалом, про медіумізм, про анімізм? „Теологія і солідна філософія“ (стр. 77) можуть не знати про „екстеріорізацію душі“, бож се ані не теологія, ані не філософія, а факти досвіду. І кожний, хто хоче, може про них довідатися. Яж не укув того терміну, се в новіших часах загалом звисне і певне. А як се філософічно зясувати, то инша справа.

8) По всьому ставлю таке запитання: Хто властиво дав привід до поширення соблазну між народом? Чи я і ті, на котрих о. Філяс попадає, чи може якраз о. Філяс? І для кого „час, щоби опам'ятався...“ та на можности направив гіршаче баламутсто, яке спричинив“ !?

о. Г. Костельник.

Дивні явища в селі Колчово-Довгім на Підкарпатській Руси. Місцевий гр.-кат. парох, о. Авг. Гегедюш описує ті явища так: („Благовѣстник“, ч. 6. з. с. р.) „Колчово-Довге се невеличке село вземлпинській жупі, числить 1.000 душ, з тих $\frac{1}{3}$ є гр.-католиками.

В перших днях грудня минулого року одна жена, Анна Шафа, жителька сього села, мала дивні видіння, бачила Пресв. Діву, котра їй зявилася й приказала, щоби люди ходили молитися до її хати. бо — як явлення говорило: „ся хата вже не твоя а моя“. Із того часу безнастанно діються там дивні появи. Перший раз багато людей бачило велику луну, котра була так велика, що люди думали, що хата горить. Але коли вийшли на улицю, виявилось, що та ясність заставилася над хатою Анни Шафа. Сю луну найліпше можна було бачити на наш руський св. Вечір (різдвяний).

Дня 17. І. с. р. рознеслася по селі вістка, що раненько о 6 год. показався образ Пр. Диви Марії. Мені, як місцевому пароху, зараз дали знати про се, і я пішов там, але сим разом я не бачив ясно образа, лиш його контури, які так представлялися, мов негатива фотографічного скла.

Щасливіший був я 20 і 21 січня, коли ходив я святити хати. Як я вступив до хати, в тій хвилі побачив я на стіні образ Повчанської Богородиці — так гарно та ясно, мовби бачив дійсний повчанський*) образ. Можете собі уявити, як глибоко зворушила мене ся поява, однак недовго тревала, бо лише 2—3 мінути.

З того часу я багато разів був у тій хаті, між иншим 11. лютого вечером о 6 годині. І як я станув напроти стіни, помалу показався образ, але тим разом Покрова Богородиці, а так гарно і ясно, як колиб був найкрасшим рисунком. Сей

*) Марія Повч се місцевість славна з чудотворчого образа Преч. Диви.

образ бачив я більше як пів години. І на се готов я в кожній хвилі присягнути, бо я се бачив власними очима і всі присутні в хаті се бачили.

Крім тих образів появилися образи також на дереві, котре стоїть перед хатою. Н. пр. о. Адальберт Дудич, войчанський парох, бачив тут голову Ісуса Христа з терневим вінцем. Богато людей у звязи з тими появами чудесно видоровіло. (Автор наводить шість таких примірів).

Дня 20 і 21 лютого с. р. була вислана духовна комісія для розсліду сих дивних появ.

Пересторога для тих, що заміряють їхати до Куби, Аргентини, Мексика та Бразилії. — Після всесвітньої війни Америка і Канада зробили обмеження для візду емігрантів до своїх держав і дозволили приїжджати тільки певним категоріям людей. До Канади можуть їхати 1) кождий рільник (рільничка), котрий має достаточну скількість долярів на купно фарми. 2) Кождий рільник (рільничка) або служниця, котрі мають запевнену працю в Канаді. 3) Жінка до свого чоловіка і діти низше 18 літ до своїх родичів.

Потрібні слідуєчі документи: 1) Пашпорт зі Староства до Канади, де в рубриці „затруднення“ має бути написане для мужчин: „рільник“, а для женщин, котрі їдуть на службу: „служача“. 2) Осібна посвідка з громади за печаткою і підписом вїйта, що пасажир дійсно є рільником або служачою. 3) Афїдавіт, контракт або навіть лист від знамого або кривного фармера. 4) Жінка, котра їде до свого чоловіка, мусить мати з собою метрику шлюбу.

Кождий пасажир мусить бути здоровий і уміти читати та писати. Жінка, котра їде до свого чоловіка і діти низше 15 літ, можуть не уміти читати для них та писати.

До Сполучених Держав Північної Америки можуть їхати ті, що вже були в Америці, незалежно від того, коли вернули до краю. Афїдавітів не треба.

Щоби дістатись до Сполучених Держав, кождий пасажир мусить мати Афїдавіт чи заклик до подорожі від кривних до Америки.

При ладованню до Америки або Канади, кождий пасажир вище 15 літ мусить виказати, що уміє читати і писати на якому будь язичі.

Артисти, студенти, купці та духовні мають привилеї, що можуть подорожувати до Америки або Канади без обмежень, яким підлягають інші подорожуючі.

Родичі вище літ 55, які їдуть до дігий, жінка до чоловіка, незамужна або овдовіла дочка до родичів, мають право ладоватись до Америки або Канади, хочби читати та писати не уміли.

Кого не пропускають до Америки? Кожний подорожуючий при ладованню чи то до Америки, чи то до Канади мусить бути вільним від всяких заразних хоріб, а особливо хориби очий, званої „трахома“, і хориби скіряної званої „favus“.

До ладовання не допущені також бувають каліки, психічно хорі, ідіоти, хорі на сухоти і хорі на легкі, глухонімі і взагалі такі, котрі з гори заповідають, що будуть тягарем для інших або теж для держави.

Діти нижше літ 16, котрі не їдуть в товаристві опікунів або родичів, не є допущені до ладовання.

Сі приписи важні і обов'язуючі для емігрантів всіх держав, не виключаючи і республік полудневої Америки.

Однак трапляється, що емігранти ізза неможливости поїхати до Америки або Канади, їдуть до Куби, Мексика, Аргентини та Бразилії в надії, що звідтам легонько буде дістатись до ціли. — Перестерігаємо, що хто так радить, той ошукує, а хто повірить, той помиляється і гірко се відпокутує.

Звертаємо увагу особливо недолітних дівчат і загалом жінок, як рівнож і муштин, що в тих краях майже нема наших людей і що мова там іспанська, і замість того, щоб поліпшити собі долю, попадуть у нещастє, будуть виставлені на нелюдські визиски.

Звертаємось до здорового розуму наших людей і радимо терпеливо ждати на позволенне їхати до Америки або Канади з нашого краю, а не спішитись до Куби або Аргентини, де наших людей використовують в неможливий спосіб, а жінок забирають до веселих домів (гаремів).

ОО. Душпастирі повинні се оголосити своїм парохіянам.

Від Марійського Товариства Молоді. В ім. управи Тов-а прошу Всч. Отців, що не мають міссалій, прийняти ласкаво, як давнійше, по кілька Служб Божих до відправи, з полишенням стипендії на пресову акцію Тов а. Ласкаві, зголошення карткою по адресі: Львів, Коперника 36. Йосафат Маркевич ЧСВВ., пров Мар. Тов-а.

місячник посвячений церковним і суспільним справам.

Ч. 6—7. Львів, за червень—липень 1923. Рік XVIII.

Виходить раз на місяць в обемі трьох аркушів друку.

Адрес редакції і адміністрації: Львів, ул. Корняків ч. 1.

Інтерв'ю з Преосвящ. Никитою, єпископом Канадійських гр.-кат. Українців.

Користаючи з побуту у Львові Преосвящ. Никити Будки, єпископа Канадійських гр.-кат. Українців, попросив їх Преосвященство о інформації про їх діяльність таї загалої про стан наших Українців у Канаді в тій цілі, щоби се подати до відома ширшому загалої тут у нас „в краю.“ Преосвящений на се охотно згодився, й питомим йому займаючим способом розповідав:

„Вже десять літ минуло, як я опустил рідний край, та виїхав до Канади в осени 1912 р. Тих десять літ у Канаді проминули як день у безпереривній борбі о здобуття права істновання єпископови, наданому Апостольським Римським Престолом, і зорганізованню нашого народу коло своєї матірної Церкви. Істновання нашого єпископа в Канаді було для мене точкою моєї амбіції. А для моїх ворогів метою їх зєдинених змагань все було знищення єпископа Українців у Канаді, вигнання його з Канади, або що найменше знищення його впливу між народом. Був час, коли дванайцять часописий друкованих у Канаді українською мовою, платних ріжними сектами релігійними і партіями і розкидуваних безплатно працювали завзято і зєдинено, щоби знищити то, що я будував. Шість з них ще тепер не дали за програу і шаліють зі злости, що мене не знищили. В борбі проти мене не перебирали в средствах. Називали мене всіяко, щоби зогидити мене у народі, як Французом, підчас війни австріяком, по війні Поляком або буржуем або большевиком, щоби лекше було поборювати. Підчас місії мене навіть арештували на кривоприсягу одного з наших конярів, що за злодійство сидів три роки в криміналі. Не маючи нічого проти мене особисто, носилися з пляном здемолювати мою хату, щоби так мене посадити в арешті. Я остаточно оголосив у часописах, що взиваю всіх, котрі щонебудь проти мене мають, щоби явилися в суді, і там судія скаже, чи я гідний остатися в Канаді, чи маю бути депортований. Пів

року збирали вороги матеріял проти мене і голосили в чесописях, що мені і моїм уже кінець, але суд по розправі заявив, що не найшов у всіх закидах ані одної плямки проти мене і потім доперва в 1920 р. я дістав горожанські папери і послідні два роки, як Канадиєць, я вже знав, що мене жадна сила не відірве від мого народу і мого у нім післанництва.

— Хто вів ту акцію проти єпископа?

„Патріоти“ в знаку наведення, що стояли на вслугах і на жолді сект та партій. Москалі ширили „православіє“, пресвитеріяни, баптисти, методисти протестантизм; соціалісти большевизм; „патріоти“ (чверть- і півінтелігенція) атеїзм, „українське православіє“ або щобудь, щоби лише нарід свою віру кинув, та не тримав з єпископом. Всі вони мали плечі та гроші і опінію Канади протестантську та воєнну проти „чужинця“ і католика, але кінець кінців не лише не знищили мене, а розреклямували мене безплатно і зробили мене одною з найпопулярніших личностей у Канаді.

— Кілько є в Канаді наших людей?

„Понад чверть міліона, але так розкинутих, що від першої нашої парохії над океаном Атлантийським до послідної на Заході до Тихого океану треба їхати експресом цілий тиждень без висідання. Моя єпархія найбільше територіяльно на цілім світі. Нарід наш, чуючи, що найсильнішою його остоею в Канаді є Церков, будує церкви, щоби завести до них свої діти, заки батьки живуть, і до свого єпископа і духовенства є сильно привязаний. Маємо 200 греко-католицьких церковних громад з церквами, на то 40 священників, шість шкіл, де учать наші СС. Служебниці, колегію для виховання учителів, де учать Християнські Браття, одну бурсу і ряд парохіяльних та вакаційних шкіл і читалень. Питомці на священників учаться в Монтреали з Французами та Англійцями разом, чого їм з наших питоменностей не достає, вчу сам перед свяченням. На дальше буду слати своїх кандидатів на священників до Львова і до Риму, до українських семинарів, бо поки-що на свій семинар ще нема сил.

— Чи наш нарід національно свідомий?

„Ми маємо в Канаді нарід, загально говорячи, менче свідомий зі старого краю, переважно бідаків, що там стали дороблятися. Але тяжка праця і за тим достаток, а також безнастанне тягнення їх на всі боки до сектарства і партій, виробило їх на добрих горожан Канади і свідомих Українців. Інтересуються долею цілого нашого народу і є все готові до помочи по силам рідному краю. У нас тепер сил небогато, бо ми будуємося, всьо в початках тяжких і послідні три роки був неурожай, але мимо того і на український Червоний Хрест дають і на сироти для захистів і для студентів, що розкинені учаться і для кожного, що приїде з вістями зі старого краю. Тепер кінчить збірку в Канаді

т. д-р Осип Назарук, дуже сердечно прийятий всюди. Найбільший попит є за часописями і книжками зі старого краю, за віршами і піснями з часу борб о свободу і державність. Наша свідомість піддержується лише у рідних школах та в тім напрямі з року на рік поступаємо — очевидно мимо розбивання акції „патріотами“ у службі чужим богам.

— Чи наш нарід там коли винародовиться?

„Без своєї греко-католицької Церкви годі йому остати у англійській культурі і протестантським світогляді та шкільництві довше як два три покоління. Але Церков і рідна школа удержить його питоменности довше. Молоде покоління всьо говорить по англійськи, ми по своїх школах учимо всіх предметів до життя і фахів по англійськи, лише маємо також години української мови і релігії, чого у публичних школах нема. Нарід платить два податки на школи: на публичні школи, але там не посилає дітей, як не мусить, або старається о своїх учителів, що по годинах або на вакаціях учать української мови і пісень та катехизму — і на рідну школу, де діти дістають християнське виховання і знання рідної мови крім всього, чого учаться по публичних школах. Шалені перепони у цім побороємо завзято, бо віримо, що лише у рідній Церкві і рідній школі наше життя.

— У Вас у Канаді був наш Митрополит?

„Так, минушого літа через кілька місяців. Мученика з російської неволі і Батька сиріт витав нарід ентузіастично всюди. Митрополит пропагував серед Англійців і Французів думку і працю до злуки Церкви на Україні і в Росії з Римом, а серед наших людей збирав на повоєнні сироти своєї Митрополії. Навіть вороги притихли були в часі його побуту в Канаді, но по виїзді до Америки і Бразилії дальше нападають на нього, бо за це вони платні та лише цим вони живуть. Сумно у нас, що патріотизм деяких патріотів починається і кінчиться на нищенню віри і Церкви нашого народу і розбиванню народу на партії. „Українська народня православна церква без Риму,“ заложена проти греко-католицької, порозбивала наші громади на партії і сама впала, остало лише кілька батюшок, що училися нищення греко-католицької Церкви цілих три місяці, але грозять тепер, коли я в Європі, що з Галичини я вже не верну до Канади, а вони спроваджують від віроісповідного міністерства Петлюри українського єпископа і 40 священників та тими остаточно дойдуть мені кінця. Навіть вже один з наших канадійських патріотів вербує питомців до Канади, обіцяючи їм золоті гори. Мені їх жаль, вони так само мізерно скінчать, як усі, що пробували знищити нашу Церков, і не знищили, лише прискорили нашу організацію і заострили орієнтацію. Я заявляю виразно, що та кампанія скінчиться їх скорим банкрутством, як усі дотенерішні.

— Коли Преосвящений виїхали, коли вертають?

„Я виїхав у листопаді 1922. Мав справи в Лондоні і Брюсселі, та відтам поїхав до Риму. У Римі був три і півмісяця, ладнаючи мої церковні справи і по цім тут відвідав рідну та знайомих та вертаю в червні до Канади з шістьма священиками, що їдуть мені помагати.

До Європи я їхав з Митрополитом і у Римі з Ним мешкав в українській колегії і там його оставив. Митрополит перебув в Америці смертельну хворобу, запалення ставів, і до нині не владає по ній лівою рукою, та ходить підпирючися кулею, але духом не ослаб і бевнастанно працює у контакті з цілим світом над справами своєї Церкви. Я числю цього пів року приставання з Митрополитом за найшасливішій хвилі мого життя.

— Якою лінією найліпше їхати до Канади?

„Canadian Pacific Railway, що у Львові має бюро на Городецькій 93. Її звуть коротко Сі-пі-яр. Я їхав нею з Митрополитом і вертаю. Обслуга найліпша, клопотів, пересідань, тягання найменше, поручаю цю компанію всім, що їдуть до Канади як найліпшу. Це найбільша перевозова компанія на цілм світі. Везе своїми кораблями і залізницями без передавань.

— Коли Преосвящений знова до нас завітають?

„Якщо в 1925 р. буде продовження Ватиканського Собора, то при тій нагоді повернувши я й до рідного краю.

— Чи Преосвящений мають тяжку працю в Канаді?

„Сповняю функцію пароха у Вінніпегу, а до того ізза недостатчі духовенства дуже часто мушу візитувати епархію і навіть хорих душпастирів заступати. Переважно пробуваю в залізниці і тут навіть більшу часть своєї кореспонденції полагаджую. Але на щастя канадійські залізниці вигідні — тут у Європі не мігби я таких „путешествій“ видержати.“

Помимо своєї томлячої праці Преосвящений виглядає молодод, почуваеться здоровим, а душевно бадьорий і свіжий. Навіть теперішний св. Отець підчас авдієнції звернувши Преосвященому Никиті увагу: „З усіх єпископів Ти виглядаєш наймолодше.“

Бажаємо Преосвященому Божої ласки для його праці. Виїхав він зі Львова (до Відня, а звідтам до Лондону).

К.

о. Адам Солодух.

Історія василіянських мурів у Вильні.

(З польського рукопису переклав о. В. Кузьма).

(Докінчення.)

Крім згаданих вже осіб у церкві Пресв. Тройці погребано багато інших визначних людей, прм. виленьського бурмістра Атаназія Брагу, що вмер 1576 р. і сина його Антонія

(†1580), про що свідчить напись на камінній плиті, яка находиться по правій руці від входу.¹⁾ Тут спочивають також тіла митрополитів (як подають уніятські письменники), Йосифа Велямина Рутського і патріархи Ігнатія, якого піймали Поляки під Смоленськом 1610 р. і котрий прийняв унію і замешкав в монастирі Пресв. Тройці, де й скінчив своє життя. Колиж Алексій Михайлович заняв Вилну 1655 р., то тіла так Рутського, як і Ігнатія вивезено правдоподібно до Москви.

До особливостей церкви Пресв. Тройці належить образ Божої Матери. Після передання належить сей образ до найдавніших копій образу Божої Матери, який намалював св. Лука. То само передання оповідає, що грецькі цісарі прислали його в дарі одному католицькому князеві Червоної Руси. По занепаді галицького князівства найшовся сей образ в палаті московських царів. Сим образом благословив Генрик III Вalezій свою доньку Єлену, яка відїзджала на Литву для заключення супружжа з великим литовським князем, польським королем, Александром Казимировичем. По смерті Єлени передано сей образ до собору Богородиці в Вильні, де й поховано Єлену, а по відобранню сеї святині від православних, перенесено його до церкви Пресв. Тройці і уміщено його в рококових рамах. (Пропускаємо тут дуже цікаві, але лиш до сього образу, а не до мурів відносячіся подробиці.)

Коли і хто оснував монастир при церкві Пресв. Тройці, про се не маємо докладних відомостей. Латинські і уніятські письменники запевняють, що монастир Пресв. Тройці побудувала рівночасно з деревляною церквою одна з жінок Ольгерда [Уляна Тверська]²⁾. Крешевський, автор історії м. Вильні, твердить, що монастир при церкві Пресв. Тройці існував вже в XIV. в., бо літописці оповідаючи про облогу Вильні 1391 р. згадують чернців греко-російського ісповідання.³⁾

Лев Кревза („Obrona Jedności“ ст. 168) каже: „A niedawno temu lat kilkanaście („Obrona“ видана 1618 p.) wszystko Wilno wie o tym ojcowie nasi Pana Boga wzięwszy na pomoc nie mając na to żadnych dochodów monastyrskich..., monastyr zbudowali.“

Стебельський, не знати чому, приписує збудовання першого мурованого монастиря Львови Кревзі, а сеж перечить словам самого Кревзи. Вже в XV ст. існував тут без сумніву монастир і з нього вийшли численні визначні пастирі цер-

¹⁾ Ось їх напись: Тут лежить раб Божій Ооанасій Оедорович Брага бургомистр места виленского ҃афоз (1586) місяця Октобрія ҃а (26) дня, а жил на свете лет ҃а (57); тут же лежит и син его Антони и он же преставися в лето ҃афп (1580) місяця Октобрія ҃а (3) дня.

²⁾ Stebelski: Żywoty św. Parascewii i Eufosinii ca 2 str. 9; Dubowicz: „O hierarchiej...“ i Naramowski: „Facies rerum Sarmaicorum“ 1, c. XII.

³⁾ Wilno III, стор. 43.

кви, як прим. Макарій (1497), київський митрополит, винесений на сю гідність з архимандрії монастиря Пресв. Тройці в Вильні, Йона II і и.

На пам'ятнім соборі православної західно-руської Церкви, що відбувся в „богоспасаємомъ градѣ Вилнѣ“ в числі семи архимандритів, присутніх на тім соборі згадується архимандрита виленьського троїцького монастиря Ізосима. Будова мурованого замість дерев'яного монастиря наступила 1608 р. за почином Йосифа Рутського, коли того назначено намісником митрополита і архимандритом монастиря Пресв. Тройці.

В часі пожару 1760 р., який знищив значну часть Вильні, згорів також монастир Пресв. Тройці, про що свідчить також монастирська хроніка; однак церков заховалася, нарушилася лише Скиминівська каплиця. Слідуючого року, почато будову нового монастиря виключно монастирськими коштами, по новому плянови будівничого Глявбіча, на який згодився василянській архимандрит.¹⁾ Будова та, як видно з тої самої хроніки, йшла досить повільно, бо пр. північна стіна дзвінниці була допроваджена в 1777 р. лише до другого поверха. В тім самім році продовжувано роботу двох других поверхів. З актів візитації монастиря, що відбулася 1804 р. по приказу берестького єпископа Йосафата Булгака, видно, що ся частина монастиря не була ще сего року викінчена, не було навіть склепіння ні кроков на четвертім поверсі. Зовнішній вид монастирського будинку заховався до нинішнього дня. Головна нава будинку построєна в виді двох прямих ліній, які разом творять прямий кут. До сего кута добудовано триповерхове крило. В сутеринах сего крила побудовано пивницю на вино; на першім поверсі уміщено друкарню; на другім находилася монастирська харчівня, а над нею, на третім поверсі бібліотека польських, латинських, французьких, німецьких, англійських, італійських та шведських книжок.

Невідомо однак докладно, коли запроваджено при монастирі друкарню. Привілей даний брацтву Пресв. Тройці 1589 р., дозволяє йому „книги всякія друкувати.“²⁾ Першою звісною книгою, надрукованою в братській друкарні, була „Грамматика Словенска“, яку видав Вавр. Зизаній 1589 р.³⁾ Колиж запроваджено унію і забрано від православних монастир Пресв. Тройці, то друкарню разом з брацтвом перенесено до монастиря св. Духа і вона називалася якийсь час „Сошествєнською“. [її філія була у Ревлю, 35 км. від Вильні. Перша знана книга вийшла з тої друкарні 1611 р.]⁴⁾ Однак Василяни оснували при Пресв. Тройці уні-

¹⁾ Археогр Сборн. т. X. ст. 3. 8. ч. 43.

²⁾ Собр. грамотъ г. Вильна ч. II. № 4. стор 11.

³⁾ Памятн. руск старини вид. Батюшкова, т. VI. ст. 172.

⁴⁾ Ibid. стор. 74.

ятське братство і користаючися правом друкувати всякі книжки, отворили свою друкарню. Першою книгою, надрукованою в друкарні монастиря Пресв. Тройці, була книга видана 1628 р. Балинський каже, що Василяни набули сю друкарню у Мамоничів¹⁾ [найстарша друкарня в Вилні]. Ся друкарня друкувала початково самі літургічні книги, пізнійше друкувала книги в других языках, а передовсім в польськїм Замкнув її 1845 р. литовський архієпископ Йосиф (Семашко). Частину сеї друкарні продано на публичній ліcitaції властители в друкарні, жидови, Glückberg-ови, а частину Dworzec-ови²⁾ (ся друкарня є ще до нині).

Головний вхід до церкви і монастиря провадить від вулиці Великої (нині Остробрамської) в виді невеличкого заулка, що повстав ізза стін сусідних домів. Над першою брамою від улици устроєно досить великий льокаль з бальконом на вулицю і він задержався до нині. З лівой сторони тої брами був вхід на галерію, а з правої провадила фіртка до сусідуючого жіночого монастиря (Василіянок). По лівій сторони від других дверей було двоповерхове крило, де приміщувалися „раури“ — діти більшой шляхти, котрі удержувалися коштом фундації Шанковського—Саванічевського, зробленої Василянам 1750 р. Дальше за тим крилом, поміж сусідуючими домами, була ще трета брама, якої однак нині вже нема. По правій сторони від другої брами була дзвінниця (є ще нині) з пивницею на вино і мешканням для церковної прислуги. Поміж дзвіницею а західною частию монастирського будинку побудовано 1777 р. мур, що розділяв подвіря мужеського монастиря і сусідуючого жіночого монастиря Від 1845 р. містився в василіянських мурях „литовський семінар“.

Про час повстання монастиря Василянок найкрасшою є гадка Стебельського, який каже, що вже 1520 р. існував їх монастир при церкві Пресв. Тройці Відновлено його 1620 р. старанням митроп. Потія і архимандрита Рутського, що Несецький приписує Павлови Стефанови Сапізі. З початку відділяв монастир жіночий від мужеського древляний паркан, а 1777 р. побудовано тут мур. В тім самім часі поширено значно монастир Василянок прибудованням мурованого крила, що притикало північною частию до монастиря Василян. До поширення монастиря причинились монахині Важинська і Радивилова. Василянки не мали окремої церкви в монастирі, а на Службу Божу ходили до церкви Пресв. Тройці, куди вела вже висше згадана фіртка. Для більшої вигоди монахинь вибудовано 1792 р. деревляну галерію, що провадила з їх монастиря крізь дзвіницю до каплиці св. Луки і була при-

¹⁾ Historya Wilna ca. II. str. 122.

²⁾ Дѣло за 845 р. № 7.

значена виключно для сестер. Там був споряджений престол і тут часом відправлялася для монахинь Служба Божа. Правильно слухали вони її на хорах в самій церкві Пресв. Тройці. Хори були розділені деревляною решіткою на дві частини: праву для органів і церковної оркестри і ліву для монахинь. На ці хори входилося через каплицю о двох дверях: одні заслонені зеленою вовняною ослоною провадили до церкви Пресв. Тройці, другі на згадану галерію. Окремого клиру не мали виленські Василіянки. В 1839 р. замінено мужеський і жіночий монастир на православний, а в червні 1841 р. скасовано жіночий монастир. Все його рухоме і нерухоме майно, як і всі фонди перейшли на власність православного катедрального собору в Вильні. Існування поблизького монастиря Василіянок вказує в церкві Пресв. Тройці образ їх основательки св. Мокрини і велика надгробна таблиця сестер Єленських, що померли 1757 і 1858 р.р.

В часі воєн 1807, 1812. 1914—18 монастир Пресв. Тройці був зайнятий завсіди під військовий шпиталь, перед сто літами Французами, а недавно Німцями. В 1825 і 1838 р.р. була в монастирі в'язниця, де 1825 р. просидів п'ять місяців Адам Міцкевич.

Сьогодні, хочаби оглянути Пресв. Тройцю і василянські мури, треба вийти від Остробрамської вулиці під високе склепіння головної входової брами. Збудована вона в бароковій стилі, в верхку украшена плястичною групою, що представляє Пресв. Тройцю в оточенні „putti“. Трошка нижче знаходиться галерійка або балкон, звідки давніше в часі торжеств пригравала звісна в Вильні василянська оркестра, витаючи чи прашаючи прибуваючі на торжество процесії інших церков і костелів Вильні. Під тим балконом видніє до нині напис славянськими буквами: „Литовская Семинарія“, а ще нижче два білоруські шильди, які подають переходням, що тут міститься білоруський національний комітет і білоруська гімназія. По лівій стороні тої брами був вхід на балкон, а по правій фіртка до сусіднього монастиря Василіянок. За тою головною брамою, в віддали кільканайцять метрів, стоїть друга, може бути, що старша, але менше цікава брама. Минувши її, находимося на церковнім кладбищі. Сейчас по правій стороні стоїть нерушена рукою Москалів дзвінниця, яка дещо пригадує італійські кампанілі, а яка без сумніву осталася від василянських часів. Поєдинча, поважна, покрита дахівкою з гарним ажуровим хрестом (без східної поперечки). В партері дзвінниці була пивниця на вино і мешкання для церковного сторожа. Дзвони забрано в часі евакуації 1915 р. По лівій стороні других воріт був до нині існуючий двоповерховий дім, з мешкальми „раурґ-ами“ і дітьми біднішої шляхти, що удержувалися з 1/10 фонду гр. Шанковського—Саванічевського. Колись була ще третя брама, але та вже сьогодні не існує.

Церковне кладбище має вид майже правильного чоти-рокутника, середину котрого займає церков Пресв. Тройці, з вигідним переходом довкола. Стрункі, пірамідальні тополі, гарні берези і інші дерева і корчі прикрашують се кладбище, надаючи немало поезії церкві, кладбищу і двом лініям монастиря. Сам монастир виглядає на зовні сьогодні як велика камениця з двома поверхами від сторони церкви, а трома від сторони подвіря. Лиш вершкова фаціята від північної сторони, велике вікно рефектаря і бібліотека від сторони подвіря свідчать, що се був небуденний дім. На подвірю, що виходить на площу Босяки, знаходиться кілька старих будинків, в яких колись мешкали офіціялісти монастиря. До подвіря притикає немалий яринний і овочевий огород.

Маючи з одної сторони церковне кладбище, а з другої велике подвіря і огород, купаються василіянські мури в лучах сонця, а з горішних поверхів мають зовсім гарні види.

Й. Скрутень ЧСВВ.

Без маски!

(Продовження.)

Отвираючи дальше свою душу, пише згаданий парох: „Unja w tych stronach, która właśnie tak smutnie przy pomocy galicyjskich zdrajców (Popielów etc.) się skończyła, rzeczywiście... jest „nieaktualną“, najpierw dlatego, że biedna ludność dawniej unicka, a potem sprawosławiona po ukazie tolerancyjnym 1905 r. panowo przeszła do kościoła rzymsko-kat., aby nie połowicznie, ale całem sercem i życiem przyjąć wiarę św. i raz uwolnić się od ruskich siepaczy, a i obecnie też licznie do kościoła się swego nawraca, i nie wspominając ani słówkiem o jakiejs tylko unii. Jeśli nasza praca duchowieństwa świeckiego i zakonnego nie budzi w tym względzie zaufania, niech świadczy fakt, że przecież już za czasów austriackich był burzyciel duchowny ruski z Galicji, np. wojskowy kapelan Dydunyk w Zamościu, ale przez kłamstwo, oszczerstwo na nas i na polskie społeczeństwo, zanoszonych nawet do ks. Metr. Szeptyckiego, niczego dla unji tutaj nie zdziałał. Na jego doniesieniach oparty ks. Metr. zaskarżył nas (!!) do naczelnej komandy aust. o krzywdy do nieba wołające na „ludności ukraińskiej“!! Ale komisye rządowe protokolarnie stwierdziły, że to fałsz. Mamy wszystkie dokumenty w rękach i tylko wiara nasza i za nią idąca cześć dla księcia kościoła powstrzymały nas, żeśmy tego oszczerczego oskarżenia w gazetach do dnia dzisiejszego nie ogłosili. Mielismy też ciągle nadzieję, że z bratnim narodem ruskim przecież się po chrześcijaństwu pogodzimy i pokochamy. Niestety. — Wracali tu już i za

czasów Rządu Polskiego uniczy duchowni Wasi — jeden z lwowskiej diecezji ks. Kiryluk, drugi z przemyskiej, ale unitów nie nafabrykowali i wkrótce musieli ustąpić z tego terenu diec. lubelskiej, na interpelację ks. Biskupa naszego, gdy się przekonał, że iure caduco bez jurysdykcji legalnej tutaj funkcje spełniać chcieli.“ В тім місці автор листа з гори „навчає“, що на основі канонічного права єпископи мають юрисдикцію тільки в своїй єпархії, і їм не вільно мішатися до єпархії чужої. Тяжко припустити, щоби польські єпископи, духовенство і народ мали менше совісти, ревности і любови від єпископів українських, бо от чому, питає нас автор, наша влада і духовенство не ратували людей підчас переслідування на Полісся і Холмщині? „Teraz do polityki to są, ale gdy chodziło o ofiarę życia dla owieczek, to ich nie było. Lud tutejszy choć ciemny, ale pozna się na farbowanych łsach“ Тож Рим належно поінформований, порішив, що ні Митр. Шептицький ні тим більше інші укр. єпископи не мають жадного права вмішуватися в справи любельської дієцезії. А коли показалася потреба постаратися о уніятського священика, то Рим впевняє, що єпископ любельський напевно по батьківськи зарадить тій потребі. Ось причина, чому укр. духовні влади „tutaj nie działają. Krótko dlatego, że nie mają prawa i że ich działanie wyszłoby napewno na szkodę Kościoła św., zbawienia dusz i pokój Bożego.“ Дальше зачеркує нам о. парох поле ділання, приділяючи нам вірних у Галичині, а коли палить нас ревність наvertати схизматиків, то маємо Схід, де чекає на нас більше як 100 мільонів. Сам о. парох і інші йому подібні обслужать у себе тих кільканайцять чи евентуально кількадесять тисяч, з котрими разом жили, терпіли і котрих тепер кормлять своїм хлібом та одягають одержаним до сього одягом. Із Українців ніхто про це не подумав, але за те хотілиби „przyjść do gotowego, jeść kasztany, które nasze (польські) ręce z ognia wyjmowały. ... Waszym aspiracjom to samo trzeba przeciwstawić, co powiedział pop prawosławny, gdy przyszedł z Rosyi i chciał katedrę w Chełmie objąć, a zobaczywszy w niej kat. biskupa — „przychodzę za późno.“ Tak... Wasza troska jest spóźniona. Ukrainy tutaj już nie będzie.“ ... Лист кінчиться такими словами: „Na pociechę... zakończyć mogę miłą wiadomością, że stosunki między nami a ludnością tutejszą prawosławną układają się po chrześcijańsku według zasady starej polskiej, że każdy z nas połowę życia by oddał by wszyscy zostali rzymskimi katolikami, ale damy w każdej chwili całe życie, aby każdy wyznawca i prawosławny i luter miał na ziemi polskiej swobodę...“

Інший священик, із пов. Соколівського, хоч молодий ще літами, але за те має вже виразно уформовану польську душу, коли отсими короткими словами подавав причину ворожого становища польського духовенства: „... Nam księ-

зом іа́с. то се́ chyba nie dziwíć, gdyby nawet i wrogo występowali, bo wiadomo, że księ́ża unieccy w czasie obrony Lwowa to nam wiele bró́dzili. Wiem, że to były wyjątki, ale nikt u nas nie chciałby mieć taki wyjątek za sąsiada...“ Таке переконання мають мало що не всі польські священики, які працюють тепер на поросійських землях. Працюючи між людьми, котрі до недавна були в схизмі, або ще при ній держаться, бачуть, що поволеньки схизма сама зникне, але „mało wierzą jednak, by Unja dała się przywrócić, nie widzą w tem dla religii korzyści, a z politycznej strony widzą w niej niebezpieczeństwo.“ Так виражається голосний знавець тамошних обставин, але з огляду на се, що сам є Поляком, додає таку рефлексію: „Czy mają rację? — trudno rozsądzić.“

Се́й своєри́дний світогляд польської душі переці́пився вже і на світські круги. На се вказують отсі слова п. Ст. В., поміщика з Грубешівщини: „Unja niema u nas (се́бто на Холмщині) całkiem racji bytu i nie leży ona w niczyim interesie, ani nas katolików, ani rządu. Powiem więcej, w razie stworzenia Unji, szkodliwą by ona była dla naszego kościoła, służyłaby żywiołom przewrotowym do celów propagandy religijnej i politycznej, tak jak to się dzieje na nieszczęście w Galicyi z Rusinami, którzy są igraszką politycznych agitacji w rękach sprytnych agitatorów. U nas przeto nie życzymy sobie Unji zupełnie, uważalibyśmy ją za zgubną i t. d.“ До сих слів додав о. І. Урбан при одній нагоді таке знаменне пояснення: „Uspособienie takie, jakie ks. znalazł u owego p. W., nie jest rzadkością u księży nawet.“

Як у кожд́ій ин́шій, так передовсі́м у т́ій будь що будь святі́й справі́, не можна узагальнювати поодиноких і відірваних випадків. Несправедливим було́би промахи й шовінізм одиниць приписувати цілому загалови польського духовенства чи суспільности. Так і ми думаємо. Колиж одна́че роздумуємо всі висше наведені факти, які так сві́тло виявляють нам відносини тих поодиноких Поляків до Росі́ян, Литовців, Білорусинів і Українців, коли підсумовуємо їх усіх під один знаменник, дода́чуємо в них одну спільну доцільну тенденцію, се́бто легкова́жити і згорда́ брати ко́ждого не-Поля́ка, ко́ждого не-римо-кат. Сла́вянина. Хто́ж наві́ть зі са́мих Поля́ків ва́житься сказа́ти, що це не є рівночасно темною стороною цілої польської нації? Са́мі вони знають, за що карта́в їх П. Ска́рга, за що гани́ли їх римські па́пи, що про се писали їх нсв́йші і́сторики, пи́сьменники, полі́тики, як А. Брі́кнер, М. Боджи́нські, Т. Мора́вські, В. Ка́лінка, Ст. За́ленські, Ст. Та́рновські, В. Дзе́душицькі і и. „Польська народність — пи́ше J. Baudouin de Courtenay ¹⁾ — се на́родність паную́ча, які́й повинні уляга́ти ин́ші, друго́рядні на-

¹⁾ Гл. „Przegląd Wileński V. № 1. стр. 3.

родности. І Українці і Білорусини і Литовці і Німці і Жиди — се тільки піддані Поляків.“ У виду сього можемо слушно говорити, що навіть з тих поодиноких фактів можна осуджувати за легковаження і буту всіх Поляків.

Природним проявом такого трактування апостолованих мусить бути здержливість, недовіря, а навіть певного рода відраза з боку тих, котрих легковажиться, і на котрих глядиться з гори. Се є якраз та перепона, яка не впускає Поляків на апостольську працю між жителів близьких, східних теренів. Про неї самі Поляки знають знаменито, а коли відпекуються її, то роблять се неширо. Тож ми не хочемо нічого більше, як тільки, щоб вони не обдурювали себе і перед нами всіма станули без маски, бо тоді принаймні буде змога обмірковувати інший шлях співжиття і співпраці. Чи надійде колись та хвиля і чи зміниться теперішній стан річі — не знаємо.

На другім місці мусимо оглянути історію польського апостоловання, якому Поляки вже віддалися в різних місцях квестіонованих областей. Коли ся історія булаби за ними, так тоді сам від себе упавби наш перший заміг про брак довіря до польських місіонарів із боку всіх апостолованих. На наше щастя, як думаємо, ціла історія польського місіонарства не тільки, що підтримує наші дотеперішні слова, але з окрема своїм багатим, історичним матеріалом засвідчає в некористь їх історичної спосібности і зрілости до місії.

Розуміється, що не можна в коротких словах статті подати повного огляду сеї історії, то й я обмежуся на загальній картині, а з поміж апостолованих ними областей вибираю лише Литву і Україну, себто ті краї, яких доля подібна і в яких виразно виступають дві окремі національні групи в противенстві до третьої, польської. (Дальше буде.)

О. Д-р Гавриїл Костельник.

Плюси й мінуси в поезії Івана Франка.

(Кінець.)

Ті самі фатальні зломи виступають у малюванні ворохобників Авірона та Датана й цілого ізраїльського народу. Обі сторони перелічуються взаємно діалектичною премудрістю і наївністю, страшними грозями і мертвою бездіельністю, безпідставною відвагою і безпідставною трусливістю, елементарним гнівом і неприродною гуманністю, раціоналізмом і забобонністю.

Вже в II. розділі поеми під проводом ворохобників Авірона і Датана „на зборі Ізраїля синів“ ухвалено:

Хто пророка із себе вдає
І говорить без звязку,
І обіщує темній юрбі
Божий гнів або ласку —
Той на пострах безумцям усім
Між отсім поколінням
Хай опльований буде всіма
І побитий камінням. — (II. 15, 17).

Мало того! На тих „зборах Ізраїля“ стоптано також віру, яку проповідав Мойсей:

Та коли загрозив їм пророк
Новим гнівом Єгови,
То йому наказав Авірон
Богохульні промови.
А на зборі Ізраїля синів
Чесць віддавши Ваалу,
Голосистий Датан перепер
Ось яку ухвалу — (II. 13—14).

Отже що найтяжше — скажім: зрив „большевизму“ — вже пішло, а гладко. Що отже мало послідувати? Хіба лише те, що сталося з Людви́ком XVI. у Франції, а з Миколо́єм II. у Росії, — наколи „Мойсей“ чудом не виратується. „Мойсей“ чуда не міг зділати, а по́мимо того він не тільки що остав при життю, але ще довго відважно диспу́тував на зборах зі своїми ворогами — а без ніякої своєї партії. Як жеж се могло вдатися? Лише так, що і „Мойсей“ і Авірон і Датан і весь Ізраїль є зломані, неприродні, нежиттєві.

По грізній ухвалі зборів, коли весь Ізраїль уже давно відпав від віри в Єгову („Та да́вно вже не ходить ніхто — До намету святого“), намет Єгови таки ще є пострахом для Ізраїля („Його жах стереже день і ніч — Мов собака порога“). „Мойсей“ з сього користує, виходить на камінь. Люди „жахнулися“, однак не забувають своєї вчора́шньої ухвали:

Та невжеж волі всіх на докір
Він пророчити буде?
І прийдеться розбити, розтоптати,
Як гнилу́ю колоду,
Кого наші батьки і діди
Звали батьком народу. — (III. 21).

Мойсей говорить відважно, кпить собі з бунтарів, а довго (IV—VI). Але наслідки його промови — ніякі. Авірон зачинає (VII) свою зідливу репліку:

Мосціпане Мойсею!
Страх за́грів і напудив ти нас
Припові́сткою сею!

І знова глузує він прилюдно навіть з Єгови:

Хай Єгова собі там гремить
На скалистім Синаю, —
Нам Ваал дасть бога́цтва і вла́сть
У великому краю. — (VII. 6.)

Алеж Авірон „гуманіст“. Хоч уже була ухвала побити камінням „Мойсея“, тепер він змяк:

Бить камінням руїну стару?
Шкода заходу й труду.
Дечим може ще він послужить
Ізраїльському люду. — (VII 10).

Радить отже „Мойсея“ приставити до дітий, — „За громадську няньку...“, бо „Майстер він говорити казки — Миляну пускати баньку.“

Зі страшної боротьби о Бога, пророків, життя або смерть — виродилася боротьба гейби при каварняному столику, яка кінчиться саркастичним дотепом. Газетярська, паперова боротьба!

„Мойсей“ не злякався (бо й не було чого!). І в раціоналістичний спосіб „пропрокує“ Авіронови на взір тих пророцтв „Ibis redibis“:

З цього місця ні вперед ні взад
Ти не зробиш ні кроку...

„Мойсей“ думав під тим, що такий провідник інерції духа, як Авірон, остається завсіди на своєму місці — нічого великого не зробить. Однак хотів він тим також налякати Авірона, наче якимсь страшним пророцтвом. І дійсно, Авірон на стільки забобонний, а також цілий нарід, що

— — — мертвецька тиша залягла
На устах всього люда,
І жахнувся Авірон і поблід
Сподіваючись чуда.
Але чуда нема! Авірон
В сміх! А з сміхом тим в парі
По народі йшов клекіт глухий,
Як у градовій хмарі. — (VII. 15–17).

Значить: промова „Мойсея“ зовсім не вдалась, а промова Авірона вповні вдалася. І саме тепер була „до неба вопіюча“ нагода, щоби обманця „Мойсея“ укаміновано. А одначе так не сталося. Нарід ізраїльський нездібний до діла, він наче без душі. Природною була би отся епізода лише тоді, колиб автор дав пізнати, що передше „Мойсей“ творив чуда, але тепер уже ота сила його опустила. А так, як се Франко представляє, „Мойсей“, що воював тільки раціоналізмом, уже давно повинен був пострадати. А жах Авірона та народу зовсім везпідставний.

По тій епізоді зачинає свою саркастичну промову (VIII) Датан. „Мойсей“ і йому пропрокує подібно, як Авіронови:

При смерті тобі й падн землі
Під ногами не стане. — (VIII. 17.)

Тоді Датан закричав:

Гей Гебреї!...
Виж клялися Ваалу!

Чиж забули так скоро свою
Учорашню ухвалу?
За каміння! Він кпить собі з нас,
Так як кпив разів много.
Хай загине він краще оден,
— Як ми всі через нього!
„Хай загине!“ — Кругом загуло.
„І ось тут йому й амінь!“
Тільки диво: ні одна рука
Не сягнула по камінь. — (VIII. 18—20),

Де діла? де діла? Автор не вмів вжитися у своїх героїв, але свою душу накидував усім. Ось жерело всіх зломів. Автор був „гуманістом“, що воював лише словами, отже так і його герої, хоч вони є синами пустині й війни... Скінчилося на тому, що Датан „зміркував ся як стій“, і вдоволився ось чим:

„Забирайся в тій хвили!
Щоб ми кровю твоєю під ніч
Своїх рук не сквернили.“
І юрба мов шалена ревла:
„Забирайся ще нині!“ (VIII. 21—22).

Та щож? Цілий той крик безсильний. „Мойсей“ знова підняв голос — „наче розкоти грому“ (IX). І диво! Діалектика по всіх попередних невдачах перемагає.

Похиливши слухали всі
Мовчазливі понурі,
Лиш у грудях сопло щось глухе,
Наче подихи бурі. — (IX. 20)

„Мойсей“ пішов собі сам — геть від свого народу: в гори, по свою смерть. І ось автор, який має такий ляк перед надприродними чудами, для викликання ефекту, для полатання користується „природними чудами“ alias „фізичними абсурдами“ (се загальна вада раціоналістів).

На найвисшому шпилі гори,
Висше зломів і кантів
Хтось недвижно стоїть, мов оден
З предковичних гігантів. — (XV. 3.)

Не треба забувати, що се „Мойсей“, „дідусь“, якого „літа його гнуть у каблук“... Чи отже ціла епізода природно можлива?

У сходовому сяйві небес,
У пурпуровім промінню
Кольосальний його сілюєт
Видно геть у пустинню. — (XV. 5).

І летять із гебрійських шатрів
Затурбовані зори

— — — — —
„Се Мойсей!“ — одні одним уста
Промовляють несміло. — XV. (6—7).

І скидається сонце у наз
— — — — —

І ляга величезная тінь
Від вершин на рівнини.
І паде величезная тінь
Від Мойсея в останнє
Аж у низ на гебрєйські шатри,
Мов батьківське прощання. — (XV. 12—13.)

Чи ж се не абсурд фізичний? А ось абсурд моральний:

А по таборі пострах ішов:
„Боже, щоб у сю хвилю
Не заляв нас пророк, бо клятьба
Малаб дивную силу!
— — — — —

І як він заклинє нас тепер,
І як сонечко сядє,
То весь люд і весь край сей в ночі
Без толики пропаде.“ — (XV. 14—15).

А хвилю перед тим той народ вигнав „Мойсея“ як
обманця і відступив від віри в Єгови.

У гебрєйському таборі ніч
Проминула в трівозі;
Скоро світ всі глядять: він ще там
На скалистій віднозі?
Ні, нема! І було те „нема“
Мов жах смерті холодний.
Чули всі: шезло те, без чого
Жить ніхто з них не годний. — (XX. 4—5).

І зблідли всі

Мов убійці, що вбили у сні
Найдорожшу людину.

Так зродився тоді в таборі зрив:

„До походу! До зброї!“

А однак се не таке просте! Не заплакала Греція зараз
на другий день по смерті Сократа... Тоді шойно лику-
вала! На се треба довшого часу, щоби виродилась ідея, яка
в суспільности затріюмфувала, і щоби противна ідея знова
стала тріюмфувати. Пригляньмося хочби лиш Росії!

*

*

*

Як я вже сказав, у „Мойсею“ Франко здає собі раху-
нок зі своєї многолітньої національної праці. Виступає тут
боротьба між противними світоглядами. Однак віра
в Бога, Бог уже а рїогї з тої боротьби ви-
ключені. Франко в „Мойсею“ такий самий атеїст та ма-
теріяліст, як у інших своїх творах. Може тут зводити тільки
слово „Бог“, а особливо те, що автор те слово вкладає
в уста ніби біблійного Мойсея. Але що філософи під тим
словом не розуміли! Spinoza постійно висловлюється „Deus
sive natura.“ А в „Мойсею“ Франка „Єгова се тільки фантом,
модумане уявою поняття, якому не відповідає ніяка дійсність.

а як таке, не в силі воно навіть найменшого пилку повернути в неістновання“ — каже Яким Ярема в своїй критичній аналізі „Мойсея“. І зовсім слушно, як також і се: „Поема „Мойсей“ се вислідна його сумнівів, вагань і мірковань у боротьбі почувань з думками“. Річ мається так: Франко був раціоналістом і матеріялістом. Алеж сей світогляд сам собою вбиває всякий поетичний та моральний характер і порив душі. Серце, душа пре нас до життя після засад противних матеріялізмови: тут родяться ідеали про щастя, славу, стремління до творчости, до суспільної праці, до витворювання нового духа в світі... А холодний критичний змісл, який стоїть на становищі матеріялізму, кричить на се:

Тиж хапаєшся пін у благать,
Щоб ріку зупинила! — (XVI. 27).

Отся „ріка“ се матеріялістична правда; а „піна“ се поетична правда. „Єгова“ в „Мойсею“ має означати якраз ту піну, поетичний захват душі. А демон „Азавель“ — означає холодний критичний змісл матеріялістичного покрою. І ось між ними ведеться боротьба. Згори можна бути певним, що Азавель сильніший від Єгови — ріка сильніша від піни. Колиж Франко вкінці таки Єгові дає перевагу, то позір зроблено сильнішим тільки позірно — тільки штучкою позору. Зазначає се й Я. Ярема: „Одначе можна би ще спорити про те, чи поетови вдалося вповні поладнати те, що зруйнував Азавель. — Через те годі читачеві в останній пісні вповні підвестися духом враз з поетом і вірити, що „підуть вони в безвість віків простувать в ході духови шлях“. Значить: порішення квестії неприродне — бодай для загалу людий.

* * *

Франко дає виразно пізнати, що його Бог (Господь, Єгова) се тільки внутрішній захват, привид. Мойсей говорить до дітий:

Та прийде колись час і для вас
В життєвому пориві,
Появиться вам куц огняний,
Як мені на Хориві.

Стане свято в вас мов у храму,
В той момент незабутній,
І озветься до вас із огню
Отой голос могутній. — (XI. 15—16).

Єгова промовляє до Мойсея не з зовні, але з внутр:

Тихо скрізь і замовкли уста,

Тільки ти на дні серця мого
Промовляєш, Єгово. — (XII 4).

Одначе не так сильно, як колись на Хориві, бо тоді автосугестія „Мойсея“ була така сильна, що огонь, що в ньому горів, бачив він ніби у світі. А тепер, по такій катастрофі „Мойсей“ просить „Єгову“, щоб він знова обізвався так сильно. Але „Єгова“ мовчить.

„О Всевишній озвися, чи ти
Задоволений з мене?“

Та мовчала пустиня німа,
Тихо моргали зорі. — (XII. 12—3).

Сталося щось зовсім іншого. В пригнобленню „Мойсея“ не „життєвий порив“ (= Єгова), але раціоналістично-матеріялістична критика відзивається так сильно, що виступає наче гипостазована антропоморфізація — демон Азазель. Той „демон“ відзивається мов „сичіння гадюки“:

Цвіт безтямности плодить усе
Колючки лиш і муки. — (XIII. 2).

Значить: „Єгова“ се чуття — безтямність, а „Азазель“ се чистий розум. І говорить отсей гипостазований „чистий розум“:

„Гелі, а може хоривський огонь
Не горів на Хориві,
Лиш у серці завзятім твоїм,
У шаленім пориві?“

Атже пристрасть засліплює зір,
А бажання, сеж чари,
Плодить оку і світ і богів,
Яя пустинній мари“. — (XIII. 15, 17).

Се „Мойсей“ вже давно знав, і про се навіть дітям оповідав. Однак він знова тим турбується:

Те бажання, се був той огонь
І була тота сила,
Що для мене Єгови наказ
І Єгову створила? — XIV. 5).

Що, як ти сорок літ отсих був
Шалом божеський хорий,
Замість божого їм накидав
Власний плян тіснозорий (sic)?
(XIV. 11).

І знова просить „Мойсей“ „Єгову“, щоб обізвався — „та Єгова мовчав.“ „Мойсей“ „впав на землю зомлілий“ (XVI, 1). „Азазель“ дальше його мучить, і ніби жалує — часами трівіяльно, наївно, як от:

„Бідний, бідний мій сину!
Ось що з тебе зробило життя
За маленьку часину!“

Скільки зморщків на твоїм чолі!
І зялене все тіло!
І волосся — — —
Наче сніг побіліло! — (XVI. 4—6).

Алеж „Мойсей“ був „дідусенько“, зігнутий у каблук, отже не диво. Потому викладає „Азазель“ свою матеріялістичну премудрість — ту саму, яку ми стрічали в „Зівялому Листю“, в поемі „Вишенський“ і т. д.

Я тверджу і Єгова не зна!
І молись хоч і клінно,
А де мусить упасти шматок,
Там впаде неодмінно.

В нім самім його керма і власть,
В нім самім ота сила,
Що назначує місце йому,
Що його сотворила.

І хоч як твій Єгова міцний,
Він ту силу не змінить,
І одного сього камінця
У лету він не спинить. — (XVI. 12—14).

Марний собі той „Єгова“, коли не може навіть стільки зробити, що кицька, бож вона дуже легко може спинити „камінчик у лету“...

Вкінці „Азазель“ відкриває „Мойсеєви“ будучу незavidну історію ізраїльського народу:

Ось гебрійське царство! Що сліз
Коштувати-ме й крові!
А заважить у судьбах землі,
Мов та муха волови. — (XVIII. 4).

„Мойсеєви“ виривається зітхання: „Одурив нас Єгова“ (XVIII. 26.) — Певно, що такий Єгова вже зразу був тільки „одуренням“.

Не від річи буде навести, як Франко характеризує християнство:

Щось дрібненьке ворухиться там
Коло мурів Салима.
Новий люд, новий Бог, новий храм,
Нова сила незрима.

І росте воно, бється в біді,
І чіпляється ґрунту,
Мов будяк той низький і ціпкий,
Все готовий до бунту.

Понад голови люду того
Йдуть всесвітні бурі,
Панства, царства встають і падають,
Мов фантоми понурі.

Він же в своїм куточку хова
Непохитне завзяття,
І ненависть лиш має для всіх,
І незмінне прокляття.

Та ненависть, найтяжша з усіх,
Задля иншого Бога.

Вона плодить ненависть. — (XVIII. 11—16).

Вкінці (як по бурі „запах потяг з теребінт і мігдалю“)

прокидається „Єгова“, і зачинає свою промову — дуже трі-
вiallyно:

„Одурив вас Єгова? А ти ж
Був зо мною на згоді?
І контракт підписав і запив
Могорич при народі?“ — (XIX. 10)

В супереч усьому дотепер сказаному „Єгова“ твердить:

Маловіре, ще ти не почавсь
В материнській утробі,
А я кождий твій віддих злічив,
Кождий волос на тобі. — (XIX. 13.)

Як се можливе, се вияснив уже „Азazelь“: і „Єгова“
і „Азazelь“ є тільки частинами матеріального світа: „Аза-
зель“ (розум) творить свідомо, а „Єгова“ (чуття) несвідомо.
„Єгова“ вчить;

Що лиш духа кормильців з усіх
Я собі вибираю.
Хто вас хлібом нагодує, той враз
З хлібом піде до гною:
Та хто духа нагодує у вас,
Той зіллється зі мною. — (XIX. 27—28.)

Отже помимо всього — „*evviva poesia!*“

Рационалісти чваняться своїм невірством, а однак, як
тут показується, співають вони свою пісеньку „*et contra spem
spero...*“ Чи ж се не є найбільший ступень віри?

Боротьба між „Азazelем“ а „Єговою“ дійсно драма-
тична. Ціла хиба в тому, що Франко в'яже сю боротьбу
з особою біблійного Мойсея, для якого вона зовсім чужа.
І тому й тут виходить злім. Ся боротьба не має загально-
людської вартости. Вона може відноситися тільки до за-
пеклих рационалістів, а біблійний Мойсей так далеко від ра-
ціоналізму, як небо від землі. Тому то змалювання Мойсея
через Франка виходить грубо тенденційним. Не знаю
на чому Я. Ярема основує свої ляпідарні вискази: „Поет
уміє бути передовсім поетом“. „Особи змалювані ясно, жи-
во і складно.“ — „Будова твору ядерна і природна.“ —
„Форма пригожа для оповідання.“ Колиб Франко сю боротьбу
представив у ліричній формі, звязуючи її з самим собою,
то річ вийшла би зовсім природною, вповні зрозумілою.

Далеко легше критикувати і натягати чужий світогляд,
чим самому сотворити суцільний світогляд. Хмарою дотепів
Франко накидується на християнство, а однак, коли сам
зачне будувати, то його будова від подуву
вітру валиться. Позитивно буде він свій світогляд
у поемі „Мойсей“, у ліричній драмі „Зів'яле листя“ та в рап-
содії „Мамо прородо!“ Дійсно з повним правом можна від-
нести слова Франка таки до нього самого:

Небезпечно ставати в супір
Діл природних бігови. — (XIV. 10.)
Тиж хапаєшся піну благать,
Щоб ріку зупинила! — (XVI. 27.)

Життя й світ не даються запхати у вузьеньку реторту, раціоналізму й матеріалізму.

*

*

*

Ще кілька заміток. Притча про дерева в поемі „Мойсей“, як се й Я. Ярема завважав, надто довго розведена (чи не дивне, що „Мойсей“ народови в полудневій пустині оповідає про березу?). Се наслідок привычки Франка до навчання в поезії. Типовим таким взором може послужити звісна байка Езопа про господаря і змию, що вкусила його сина, яку байку Франко в поезії „На святоюрській горі“ розвів так широко, що вона обіймає 40 строф по 4 стрічки (V—VIII розділи). Деякі місця в „Мойсею“ тривіальні, деякі просто невдатні, як приміром:

І заморгала (чорна хмара) бистро у тьмі.
Огняними очима,
Забурчала, як мати, що знай,
На лиху доню грима. — XIX. 3.)

Те порівняння якраз ослаблює образ бурі.

Але є багато місць цінних під поетичним оглядом, а ще більше таких, що цінні під афористичним оглядом. Для приміру:

Хто здобуде всі скарби землі
І над все їх полюбить,
Той і сам стане їхнім рабом,
Скарби духа загубить. — (XIX. 22.)

Се золоті зеренця. Видно, що їх збирав і виливав „старий майстер“. Але цілість наче та статуя бачена в сні Навуходонозором: голова (вступ) з золота, рамена зі срібла, решта з міді, заліза, а ноги з глини. Цілість — неприродна. Конець кінцем з усього виходить, що на Франкови тяжко пімстився його войовничий раціоналізм, атеїзм та матеріалізм.

*

*

*

На закінчення кілька слів про Мойсея jako ідеал національного героя. Український нарід особливо в нинішніх тяжких, але й плідних, часах потребує ідеалу великого національного героя, який вивів би свій нарід з неволі. Сим героєм може бути тільки історичний, біблійний Мойсей, а не „Мойсей“ Франка. Не бездільний дилектик, що все хоче направити словами, не фалшивий гуманіст, що заборонює вбивати скорпіона, а заразом глузує з найбільших святощів свого народа (з християнства), не скептик, у якого свариться розум з серцем, а душа зі світом, не слабосилний дідусь, який ля-

кає свій народ своєю тіннію — але чоловік великих діл і рішучости, чоловік великої, непохитної віри в Бога, в свій нарід і в себе самого, чоловік, у якого сконцентрувалася би душа цілого народу і — як гірська ріка підчас повені — йшла би на перелімі проти всіх гребель і перетиків неволі.

Еп. О. Боцян.

Перед ювілеєм св. священомученика Йосафата. (ЧЕТВЕРТА ЧАСТЬ.)

5. *Казання про св. Йосафата.* Життя св. Йосафата було не довге й перейшло серед звичайних собі обставин свого часу, — однак воно незвичайно богате в великі події, небувалі чесноти, геройські подвиги й діла, в велику духовну силу й осяйну славу. В ньому найшли живуще втілення горяча любов Бога, своєї душі й ближнього, непохитне привязання до св. католицької Церкви, грецького церковного, обряду й василіянського закону, великий аскетичний подвиг і святе боговидіння, невсипуща душпастирська праця й горяче католицьке апостольство, сміливе геройство мученика і Божя сила чудотворця. Завдяки цьому, зараз після мученицької смерті став він улюбленою темою як для панегіриків і пісень, так ще більше для казань. Видно, що слава святости і незвичайно трагічна смерть та часті чуда поширили дуже й популяризували його святе життя, великі діла, подвиги й чуда. Голосять їх перші мистці Божого слова, яких видали найславніші закони в католицькій Церкві (домініканський (*ordo praedicatorius* = проповідницький), єзуїтський і василіянський).

Духовних наук про св. Йосафата, які доховались до наших часів, єсть більше ніж 25. По своєму повстанню дадуться вони поділити на три періоди: а) спеціальні казання про Святого, яких видано осібно про себе на протязі XVII. століття до першої половини XVIII; б) казання про Святого, видані в систематичних збірках духовних наук від половини XVIII. стол.; в) третю й особну групу становлять науки при канонізаційнім святі 1867 р. Вершком їх усіх є томілія й канонізаційна булла Папи Пія IX.

А) Першу групу спеціальних казань зачинає латинська:

Oratio de B. M. Josaphato Kuncevicio Archiepiscopo Polocensi, anno 1623 die 12. Novembris Vitebsci a schismaticis crudeliter trucidato, habita publice in Collegio Romano Soc. Jesu

a Thoma Xenicepulo, Collegii Graecorum alumno, anno 1624, die 12. Septembris, — це є в першу річницю мучеництва.¹⁾

Похвальна ця мова писана гарним, по правді риторичним, стилем, тому й місцями — особливе на самім початку — але трудна до зрозуміння. Вона величає: 1. незвичайну побожність Святого, 2. його душопастирську ревність і 3. сталість і мужність у праці, терпінню й муці, а далі віддає честь його мощам, над якими лихі люди знущались, а слава Божа явилась. На прикінці хвалить промова короля Жигмонта за прикладне покарання душогубів і висказує надію на канонізацію і славу Святого „на віковічну честь Руси, на повсякчасну силу християнської релігії, на невимірну кару ворогів, на віковічну похвалу чеснот.“ Що помітне в цій промові, це докладне знання й використання біографії Святого, що її передали від митрополита Рутського руські питомці пресекретаря Пропаганди кард. Бандіньому, великому приятелеви й протекторови руської уніяцької Церкви.²⁾

Другу казань про св. Йосафата маємо з його похорону, який відбувся в Полоцьку дня 18. січня 1625 р., — за 14 місяців після трагічної смерті. Ховали Святого: митрополита Рутський, Григорій Михайловський еп. пинський, Антін Селява наслідник св. Йосафата на архієпископії полоцькій і Лев Кревша (Creusa — Кривоухий), приятель і наслідник Святого на виленській архимандрії в св. Тройці, в той час іменований єпископ смоленський. Останній мав на цім похороні казань по (біло)руськи й вона дійшла до нас у польським перекладі п. т.:

Kazanie o świętobliwym Zywoicie y chwalebnej smierci Przewielebnego w Bodze oycy Josaphata Kuncewicza, Arcybiskupa Połockiego, Witebskiego y Mscisławskiego, w cerkwi katedralney połockiej przy depozycie ciała jego odprawowane od Oycy Leona Kreuży, Nominata na Episkopstwo Smolenskie. Za wolą y roskazaniem starszych z Ruskiego ięzyka na polski przełożone y w druk podane. Roky 1625 January 17.

Книжочка (28 карток 8^о готиком) видана гарно з портретом Святого, доокола якого напись: „Josaphat Kuncewicz, Archiepiskop Połocki, Władyka Witebski, Mścisławski etc. etc. Dla iedności Cerkwi św. w Witebsku od nieposłusznych owiec okrutnie zamordowany w Roku 1623 Novem. 2.“ За мотто казання взято слова Екклесіяста 7: „Праведний гине в праведності своїй“ — і вони стали за основу укладу цілої науки. У введенню дає автор поняття праведно-

¹⁾ Видано її в кн. I. Kulczyński OSBM., Appendix ad Specimen ecclesiae Ruthenicae, Romae 1834 (вид. почаївське 1759 ст. 99—116); Specimen ecclesiae ruthenicae (вид. париське Мартинова 1859 р. ст. 221—229); J. Susza, Cursus vitae et certamen martyri B. Josaphat Kuncevicii (вид. париське Мартинова 1865 р. ст. 196—205.)

²⁾ Гл. лист його з дня 4. мая 1624 до митр. Рутського; Appendix ad Specimen ст. 133—135.

сти: Цар Соломон пізнав, що всі його багатства і роскоші це марнота, а єдине немінуче добро, це праведність. Бога бійся й чини заповіді Його, це є ввесь чоловік. Праведний як дерево над водою (Пс. 1), але зате на праведного нападають грішники, бо він осуджує їхні гріхи і так він гине за свою праведність. Це, що бачив Соломон за свого життя, сталося тепер у цій державі: святого й невинного замордовано, за його справедливність. Сама казань обіймає три часті: в першій представлено праведність Мученика, в другій виказано, що за те він поніс і смерть, а в третій борониться справжності мучеництва проти закидів з титулу тяжкого покарання вбійників. До змалювання праведности Мученика автор уживає образів з видіння пророка Єзекіїла над рікою Ховар (Єз. I., 1, 4, 22, 26: мосяж, людина, лев, віл, орел, хрусталь, шафір, огонь), та ілюструє їх подіями й чеснотами з життя Святого, — як це було звичаєм у середніх віках. Смерть поніс він за те, що добре робив, до доброго провадив, а від злого відводив. Він не хотів нічого злого чинити й не міг дозволити на схизматичські відправи в своїх церквах. Так колись папа Сильверій не хотів повернути Антима царгородського на архієпископський престол, (з якого скинув був його попередник папа Агапит), та й за те вмер на вигнання. Святий Йосафат умер за визнання св. католицької віри й за свій нарід. Описуючи при кінці хвилю мучеництва і сцену знущання над тілом, автор з болем і жовчію п'ятує хамський гріх: насмішку над тілом обнаженого батька і притім вихоплюється йому з уст тяжке слово: злочинців називає „хамським народом“, якого тяжка кара чекає. В закінченню просить Святого о його опіку й заступництво, о навернення незданих, а благословення католиків.

Третя казань, а польська перша, є:

Głos krwie B. Jozaphata Kuncewicza, Archiepiskopa Połockiego. Także B. Jana Sarkandja, Męczennika Morawskiego. Przytem o śś. Obrazach iako małą bydz szanowane. Kazania czworo przez X. Fabiana Birkowskiego, Doktora teologa z Zakonu Kaznodziejskiego, Dominika świętego. W Krakowie w druk. A. Piotrowczyka 1629.

Казання про бл. Йосафата є від ст. 5—33. Хоч писане воно в дусі середньовікової риторики з усякими штучними прикрасами й символами, взятими з ботаніки й мінералогії, однак воно дає гарний образ ідеї, життя, чеснот і слави Святого. За мотто служать йому слова євангелії Йоанової гл. 10: „Пастир добрий життя своє дає за вівці свої.“ В першій часті (ст. 6—9) представлено велику вагу єдності Христової Церкви і живу силу католицької Церкви, яка заєдно росте, а грецька мертва й меншає. На кінці є інтересна замітка, що за опір проти Духа св. на саме Сошествіє Духа святого ввійли Турки Царгород і цисаря грецького вбили.

Друга часть (ст. 9—21) величає чесноти, якими обдарував Бог бл. Мученика, відколи він прийшов до св. католицької Церкви чере богомилу унію. І так віддає честь його а) великій любови для ближніх і душпастирській праці для їхнього спасіння; б) ревному старанню за те, щоби всіх привести до св. зєдинення; в) умертвінню тіла й душі серед молитви й богомислення. Третя часть (ст. 21—24) хвалить його заслуги як архимандриту виленського і полоцького владики, та описує його мученицьку смерть, нелюдські знущання над убитим і чуда, які після цього стались. Закінчення (ст. 27—33) славить мученика як доброго пастиря, що дав життя своє за своє стадо і цим по справедливости заслужив собі на осяйний вінець учителя й мученика.

Коли Згромадження Обрядів вирішило дня 9. серпня 1642 р., що канонізаційний процес доказав факту мучеництва та причин мучеництва слуги Божого Йосафата, а св. Отець Урван VIII. своїм декретом з дня 13. вересня т. р. це рішення потвердив, справа беатифікації Мученика викликала на Руси велику радість. Дня 12. листопада 1642 р. обходжено дев'ятнадцяту річницю його смерті величавим святом у полоцькій катедрі. У Вильні навіть король польський Володислав IV був у Церкві св. Тройці на торжественній Службі Божій і казанні в честь Блаженого, яке виголосив професор філософії в виленській академії, єзуїт Цецішевський. Вона вийшла друком п. т.:

Wojc. Cieciszewski S. J. Kazanie miane w kościele Bazylianów w Wilnie podczas uroczysiego obchodu na cześć bł. Jozafata Męczennika 1642.¹⁾

З того часу стали василіянські монастирі на Білій Руси осередками найживішого культу св. Мученика. Богато в цьому заслужився й канонік виленський та канцлер Великого Князя Литовського Іван Казимір Войнарович та теж і Лещинський архимандрита (пізніше митрополита) Кипріяна Жоховський.

Перший zostавив нам три казання про Святого:

Krwawa Chrystusowa Winnica, abo kazanie o Błogosławionym Jozaphacie Kuncewiczu, Archiepiskopie Połockim, Władycy Witepskim, Mściśławskim etc. etc. Miane w Żurawicach przez X. Kasimierza Jana Woysznarowicza J. K. M. Sekretarza Roku s. 1646, Novembra 12. W Krakowie w drukarni F. Cezarego 1647.

Казання присвячене митрополиті Антонієви Селяві, архієп. Полоцькому, наслідникови Святого. Виголосив його автор на прохання монастиря журавицького, а оголосив друком на те, щоби схизма пізнала св. унію. За мотто взяв слова пророка Єзекіїла (XIX, 10—11) про буйну виногради-

¹⁾ Rostowski, Hist. prov. lit. S. J. ст. 357 і 362.

ну, посаджено понад водою. У введенню ставить антитезу. Для любови Божої Авраам жертвує свого любого сина Ісаака; схизматики витебські пожертвували бл. Йосафата — проти волі Божої, свого вітця, не сина, не мечем, а бердишем. У першій части казання хвалить автор василіянський закон, як Богом благословенну Винницю, яка видала світлик учителів церковних, мучеників, ісповідників, патріархів, архієпископів, єпископів, архимандритів, ігуменів (ст. 8—15). З тієї винниці вийшов і бл. йосафат. Похвалі чеснот його посвячена друга часть казання (ст. 16—32). Світ хотів видерти йому скарб чистости, але він, призначений до престола, веде проти цього боротьбу, бо чується не йосафатом, але „*Jesufatum*“. Як тамтой Йосафат, так і він приставав з Господом, йшов дорогою закону Божого за Давидом царем, та не на гарфі, але (як автор наївно каже) „*po kosteczkach swoich* *krwawe miłości swojej ku grzesznikowi wybija symfonie*“, йде за Давидом, не як той Йосафат до царської багрянниці, але за Христом на хрест, до покути, волосінниці. До закону привів його не страх перед смертю, але привела любов Бога, бо тут сам Бог ратаєм, а Христос виноною лозою, щоби люди могли, як вітки, рости на ньому. Аби бути ближше Христа, а безпечнішим від світу, прилягає до хреста, покриває тіло чорною рясом мертвости і видає його на тяжкі умертвіння й дисципліни. Неначе вісьмома кулями приступом бере він небо вісьмома блаженствами. Як єпископ, він огнем св. Духа за 2 роки повипалював усі хвости в своїх єпархіях, нездарних і непослушних священників загнуждав послухом, утвердив свою Церков на непохитній Петровій скелі, храми Божі пообновлював, добра церковні повідбирав назад для церкви Божої, найтрудніші закиди схизматиків силою Духа св. розв'язував у мить, як Александер гордийський узол. На високій гідности трудами й молитвами нахилився, мов покірна вітка, а своєю покорою радував небо, землю і людей. В третій части казання представлена хвиля муки праведника (ст. 33—38). Як державний секретар зачинає автор цю трагічну сцену описувати ось яким урядовим стилем: „*Poządany tedy dzień przychodzi, którego w konsistorzu Trojce Przenajświętszey dekret na męczeńską koronę złotem i Jozaphatowi pisano literami, światłość niespodziana rano wszystek pokoy onego (iako by świadek przyszłej świętobliwości jego) tam gdzie ostatnie z Panem zawierał o żywot kontrakty, gdzie miał swoy paszport krwią zapisować nieprzystępnymi ludzkim oczom zagnała ogarnie promieniami, a wesolym z nieba przesłanecem serce Jozaphata na ziemi pocieszna uwesela nowina*“. В часі нападу заговорників Святий молився за себе й за вбійників, потім, як счинився крик битої прислуги, вийшов із келії до них сміло і спитав лагідно: „Чого хочете, діти, брати мої? Чого робите крики, що винна моя челядь? Як маєте що до мене, — ось я!“ Передні відступились, а ззаду прискочили два опришки, один ударив кием у чоло, а другий бердишем

розтяв голову. Святий упав на землю, підніс руку, щоби зробити ще на собі знак св. хреста. Витягли його на подвір'я, перестрілили голову двома кулями, від чого він зараз умер. Над невинним тілом жорстоко знущались на подвір'ю й по вулицях Витебська, а потім кинули з камінням у глибини ріки. Сцену знущання повторено за Ф. Бірковським. У закінченню проповідник звертається до василіянського закону і каже, що він, прийнявши до своєї виниці святого Йосафата, перемінив його в „Jesu fatum“ (szczęście Jezusowe), котрого галузки в руці Пренайсв. Тройці стали для нас благословенням, а впертій схизмі страшною грізбою.

Друга казань каноніка Войшнаревича має титул:

„Krwawa ofiara, abo kazanie o Bł. Jozaphacie Kuncewiczu“ (Краків 1646), а третя: „Novus sol in coelo, B. Jozaphat Kuncewicz. (Краків 1649). Вона присвячена Папі Іннокентієви X, котрий як кардинал (Іван Памфілі) був релятором справи беатифікації Мученика.

Безперечно найбільшим проповідником про св. Йосафата був василіянський архимандрита Кипріян Жоховський, муж світлий, вихований у Римі, доктор св. Богословії. Казання свої голосив він при нагоді тріумфального повороту мощів святого до Вильні й Полоцька з чотирнайцятьлітньої утечі перед Москалями, Козаками й Шведами (1652—1667). А єсть тих казань три. Перше має титул:

Wstęp po drodze do stołecznego W-o Xięstwa Lit. miasta Wilna, powracającego z ucieczki przed nieprzyjacielem Błogosławionego Męczennika Chrystusowego Jozaphata Arcybiskupa Połockiego, Wilep. Mscisl. do arcybiskup ey katedry swojej Połocka, ogłoszony z pulpitu w cerkwi Pizenayśw. Troycy Oycow Bazylianow monasteru Wilenskiego, skoro szczęśliwie stanął w teyże cerkwi w świętych zwłokach swoich tenże Arcybiskup przez X. Cypryana Zochowskiego Zakonu Bazylego S. Th. Doktora. W Wilnie z drukarni Akad. Societatis Jesu. Roky 1667.

Казань присвячена Мих. Каз. Пацови, вел. гетьманови В. Кн. Лит., котрий на гетьманським мечі мав єпископський перстень св. Йосафата. Присвячуючи йому казань, просить його автор о опіку над цілою св. унією. За мотто взято слова І. кн. цар. 16: „Вийшовши йому на зустріч, спитали: чи вшестя твоє мирне?“ У введенню пригадує автор мирне вшестя Ісусове до Єрихону, котрого колись було збурено; і нині входить Ісус до Вильні у своїм чудотворнім Йосафаті, — а в ньому єсть і св. Петро, й Павло, і Златоустий, і Лаврентій Мученик і ціла громада мучеників. Питає, чи мирне це вшестя? Відповідає на це словами митрополита Гавриїла Коляди, що приходить привітатись з містом Вильнею, відновити стару приязнь і старі спомини. Колись пращала вона його зі сльезами, тепер витає з подивом і надією, бо прийстя св. Йосафата завсіди було повне ласк для тих,

що його побожно взивали. Приходить поглянути на ті місця, які освятив він своїми стопами, молитвами працями, трудами, подвигами. Полоцьк хвалиться святим тілом, а Вильня безсмертною його душею (I. часть, ст. 1—7). Вітає святий миром і духовну браттню: єпископа виленського і жмуйдзького, виленську капітулу, інфулатів і священників, та теж воєнних достойників: великого гетьмана Михайла Паца і Полевого Володислава Воловича, оборонителя м. Полоцька. Притім згадує, що боєвим гаслом св. Йосафата одержано половецьку перемогу: серед битви стверджено це двократно і на сеймі читано (II. часть, ст. 8—10). Найбільшу подяку складає проповідник іменем Святого митрополіти Всеї Руси Гавриїлови, (словами Товії гл. 12) за те, що повів і після великих трудів і жертв привів Святого неушкодженим з рук ворогів, віддає його назад обручниці, полоцькій катедрі, де старатися вигнати з неї злого духа невірства. Як Мойсей з кістками патріярхи Йосифа, так і він вертає зі Святим з вигнання, щасливий за Мойсея, бо вертає до обручниці своєї Рахилі — катедрі. Рівночасно звертається з привітом і до Маркіяна Білосора, єпископа пинського і турівського, наступника св. Йосафата на виленській архимандрії (II. часть, ст. 11—14). У закінченню дякує єзуїтам, духовним отцям Святого і другим законам, що як зрки небесні доколя сонця, віддають Йому славу й честь. Кінчить реченням: „Приятелям і недругам вшестя мирне. Слава Христу в Йосафаті!“

Побут мощів св. Йосафата в Вильні тривав три неділі. На пращання їх у дорогу до Полоцька мав архимандрита лещинський другу казань п. т..

Valete inenim B. Męczennika Jozaphata Kuncewicza, Arcybiskupa Połockiego, Witedskiego, Mściławskiego do Katedry Połockiej ruszającego się, dane stołecznemu Wilnowi u W. X. L. Magnatom na ten czas zebrany w Cerkwi Katedralnej Przeczysley S. nazwaney, przez X. Cypryana Zochowskiego, Zakonu Bazylego S. S. Th. Doktora, u Metropolitan skiego Auditora. W Wilnie z druk. Soc. Jesu. Roku 1667.

Казань присвячена підканцлерови В. Кн. Л. Александрови Нарушевичеві з проханням о попирання св. унії, тієї сіти на спасіння душ людських. За мотто взято слова Бит. 14: „Дай мені душу.“ У введенню виражено жаль, що після тринедільної радісної гостини Святий відходить; але він залишає багатими тих, яких застав убогими. А прийшов він був до столиці Вильні по душу, щоби знову бути душохватом. В першій частині казання (ст. 2—7) розвинено ширше це апостольство св. Йосафата. Спасіння душ, це найбільше бажання усіх великих апостолів: Франціска Ксаверія, св. Вернарда, прор. Єремії, св. Августина, св. ап. Павла, св. Григорія Наз. і Золотоустого. Тому й св. Йосафат, прийшовши до столиці багато душ навернув до св. Унії, та

й притягнув до себе серця найвизначнішої шляхти литовської й сенату, що в тріумфі тягнули його св. мощі через місто й цим величаво надоложили за витебську зневагу. Пращаючись з Вильнею, тягне Святий за собою серця й душі горожан столиці й провінції, а станувши опісля на границі *vallabit rosis* (*Roze Jozaphata Kleyust* = герб), як і полоцькі мури *vallabit liliis*, квітами Пацівськими (= гербом і силою в. гетьмана), так, що ворожа рука вже їх не розкине. В другій часті казання (ст. 7—12) згадано й вичислено всі ті особи й добрі діла, які причинились до чести й слави Святого, з проханням, щоби він записав їх усіх у своїх рахах і омофорі. Третя часть (ст. 13—16) просить Святого о поміч у наверненню закамянілих сердець еретиків і схизматиків виленських, які, хоч бачили великі чуда його, досіль ще не ввірили, та благає о милосердя над українським народом, (козаками), який терпить тяжку кару за вбиття його. Повторяючи (на ст. 15) слова одної особи: „*Quoniam ibi* (на Україні) *placuit Deo, homines non esse*“, каже, що подобалось Богу, щоби там людей не було. „Чиже не бачите наглядно, що знак крови його ще не затартий, коли то магомеданські козаки, Татаре, не десятину, але тисячами душ шоденно вибирають, та до галерів, мечетів, обридної секти запродають. Зжалься, бл. мучениче Йосафате, не заховуй засуду ка українських мешканців, *os de ossibus nostris* — з нас вийшли, але не тримають з нами. Дай єдність св., зотри знак пімсти своєї з міст українських!“

У закінченню ще раз просить Святого о прощення кривд усіх, бо він у життю завсіди прощав кривди, так, що була пословиця про це: як хто хоче чого в Йосафата достати, хай йому кривду вчинить. „Верни нам ті часи віри св. на Руси, які були за св. Ігнатія, патріярхи царгородського. Вчини, щоби Гавриїл Коляда, зложивши Тебе в Полоцьку, сам вїхав на Київський престол. Як небесний Гавриїл був вістуном Унії гіпостатичної, так цей нехай голосить унію з Римською Церквою по широких роксолянських провінціях.“

У річницю мученицької смерти прибув св. Йосафат до Полоцька, дня 12. листопада 1667. Витали його з великою радістю й славою. При цій нагоді мав архимандрита Жоховський третю казань у полоцькій катедрі св. Софії. Прибрав для неї форму звіту (реляції) моряків, які вернули з далекої дороги. Казань має титул:

Relacya czternastoletniego wygnania z katedry Połockiej B. Męczennika Jozaphata przy szczęśliwym powrocie onego do teyże katedry czynione przez X. Cypriana Zochowskiego, Zakonu Bazylego S. S. Th. Doktora Metropolitalnego Auditora. Z dozwoleńiem J. M. X. Metropolity. W Wilnie w drukarni Akadem Soc. Jesu. Anno 1667.

Казань присвячено Володиславови Воловичеві, гетьма-

нови полевому В. Кн. Лит., воєводі й оборонителеви пограничного міста Витебська з вдячності за визволення епархії Святого від ворогів, реституцію зруйнованих монастирів, новіціятів (*alvearia coelestia*) й академій. Висказано теж надію, що Святий небесними, а Волович земськими ратунками будуть разом гетьманувати, та мило буде св. Йосафатови, як „*Catholico Volovicano zalo hidrze schyzmatyckiej quot capita tot sensus postrącasz, a do jednej głowy te zarażone reduces członki*“.

За мотто взято слова з кн. Баруха (IV, 36): „Споглянь Єрусалиме (=Полоцьку) на схід, бо оце вертають сини твої.“

У введенню висказано радість, що бл. Йосафат вернув з вигнання назад до Полоцька й буде для нього непереможною охороною, як мощі св. Симеона для Антіохії. Станув св. огняний стовп, стануть і вигнанці, що мов тінь за ним тяглись. Спичне й митрополита Коляда, що як Мойсей, муж неustraшеного духа, приніс кости Йосифа.

Казань сама обіймає дві часті: у першій (ст. 9—15) проповідник розглядає ті причини, за про які Святий на який час опустив Полоцьк, свою епархію, а скитався по чужих сторонах. З Полоцьком вяже його праця, посвята, любов і послідня воля. „Так хочби він подорожував по не знати яких землях, хочби цей кивот звідсіль рушила рука недружніх Филистимів, завсіди послідня воля його мусить статись,“ бо це за життя тут гріб він для себе збудував, заки пішов до Витебська; як патріярхи, так і він висказав своє бажання, де має спочивати. Опустив же Полоцьк за про гріхи свого стада, яке на нього тільки вповаючи, за своє сумління не дбало. Вийшов теж ведений апостольським духом, щоби на Литві душі до св. віри навертати, як святий ап. Павло (по словам Золотоустого гоміл. 26 на 2 кор.) тоді дивні чуда зділав і найбільше вставився, коли після розбиття корабля викинено його на чужу чужину. Вийшов, щоби в тяжкій хвилі помагати республіці ослабленим: „і в полоньцькій побіді приніс Ти щастя, й безпечно перейшов крізь швецькі загони і своїм заступництвом допоміг Варшави добувати й пустинню супраську де гостив, замінив Ти в місто.“ Відходячи, хотів він, щоби стадо його тужило за ним і доказало в пробі, скільки воно має вірних католиків, якіб за св. Петрову скелю готові й умерти. Великою честю й славою в дорозі хотів Бог нагородити Святого за всі зерна праці його, сіяні по Литві а найбільше в столиці Вильні; де теж багато душ навернулось до св. католицької віри і значно скріпило слабу горстку уніятів. Ось яка є реляція подорожі Святого. Колиж він тепер вернув назад до своєї полоцької катедри, то є Божа воля в цім, щоби Дух святий з бл. Йосафатом вернув до Полоцька. Бо великі святі східної Церкви: Василій, Золотоустий, Григорій Наз., Атаназій, Епіфаній, богоносні чудотворці, чудотворні ікони Матери

Божої, що були в Греції, — вийшли з відтіля на захід до римської католицької Церкви, та й уже більше не вернулись до Греції, бо там нема правдивої віри, єдності зі св. римською Церквою, бо там грішать проти Дрха св. Так і Бог, не найшовши на душах овчарні св. Йосафата образу ні подоби своєї, зачав значити їх тяжкими хрестами, щоби вони отямилась. За перших днів блеску унії св. міг був муж Божий, Рутський по три міліони душ ловити; тепер катедри, олтарі порозбивано, священників забрано, мучено, побито, „conclamatum fuit de unione et unionis pupilla, Basiliana Religione“ — такі тяжкі гріхи не дали Святому влєжати... В другій часті казання висказано кращу надію на будуще (стор. 16—18). Забрана Москалями з катедри чудотворна Мати Божя полоцька, яку Святий за життя так дуже любив, верне назад до Полоцька. — Калікст, псевдопастир полоцький повісився на Юдинім мотузкови. — При помочі св. Йосафата митрополита Григорій, який досіль не чув іще слів Ісусових, щоби запустити сіти в глибінь (Лука V, 4) і через ніч (=воєнну хуртовину) трудячись нічого не вловив, тепер закине три сіти на душі прихильні й неприхильні апостольському половови: 1) велику силу св. Йосафата, 2) свою архипастирську ревність і 3) ювілей присланий від св. Отця Климента Папи IX. Вони потягнуть серця до Ісуса. Ной взяв був до корабля кости Адама і після потопу поділив їх між своїх синів. Семови дав голову його, а з нею Юдею. Так бл. п. митрополита Селява дав тяжкого року 1654 своємулюбому синові — коадюторови Коляді святі мощі, щоби заховав їх, а з ними епархію.

В закінченню просить св. Йосафата, щоби мир, який склиєно на 13 літ, скріпив і утвердив на завсіди і сказав, як Златоустий при повороті з вигнання до царгородської катедри: „Мир вам! Не бійтесь — я з вами до кінця світу!“

Через два роки пізніше, в річницю смерти Святого, мав архимандрита Жоховський четверте казання, на архієрейській Службі Божій, яку в краківській катедрі відправив митрополита Гавриїл Коляда разом з нашими єпископами в присутності новокоронованого короля Михайла Вишневецького, Апостольського Нунція й усіх станів польської републики.¹⁾ Казання це має титул:

„Dobry pasterz w żywocie y smierci, to jest B. Jozaphat Kuncewicz Arcybiskup Połocki, Witepski, Mściławski, Orszanski, Mohylowski etc. za Stolicę Apostolską, unię z Swiętym Kościołem Katholickim Rzymiskim, w Witepsku 12. Nowembra zabity, a na Seymie Coronationis przy bytności N. y N. P. Króla J. M. Michała I. y Senatu polskiego w kościele katedralnym Krakowskim, na Wielkim Ołtarzu Mszą Metropolitanską y kazaniem X. Cypriana Zochowskiego S. Th. D. Zakonu Bazylego S.,

¹⁾ Petesz, Gesch. d. Union II. стр. 269,

Archimandryty Leszczynskiego, Auditora Metropolitalnego 11. Nembrius in perkigil o Święta, wstawiony.

W Krakowie roku 1669 Druk. S. Piotrowczyka.

Казань присвячено королеви польському Михайлові Вишневецькому, який під добрим знаком зачинає своє панування, бо від поклону бл. Йосафатови, охоронителеви святої унії. Має вона противників і потребує оборони, але, (каже автор у посвяті): „to wiem zapewne o Jedności świętej, iz tamquam navicula Petri fluctuabit, sed non mergetur, chyba submerget antagonstow naszych“ (ст. V).

За мотто взято слова з євангелії св. Йоана (гл. X): „Я єсьм добрий пастир і знаю свої вівці“ в латинському тексті без перекладу. У введенню змальовано образ доброго пастиря: він знає свої вівці, пасе їх і одіває, не скубе, добрим є в життю й смерті.

Бл. Йосафат був добрий пастир за життя (I. часть, ст. 8—11), в смерті (II. часть, ст. 12—13) і таким є тепер у небі (III. часть, ст. 13—14). Єпископський уряд прийняв він під послухом, ішов до єпархії як на Голгофту, або на цвинтар, катедру свою застав зараженою ересю. Взявся до відбудови, до апостольства між білоруським народом, щоби повести його до правдивого пастиря Отця св., а не до царгородського наємника. Учив життям, не словами, навертав любовію і духовною силою. За 6 літ приєднав кілька сот тисяч єретиків, так, що повстала приказка: „Не говоріть з душохватом, бо зараз унією заразить.“ Для зискання душ не щадив він ні здоровля, ні сил, ні життя. Волосінниці не скидав хіба на бичування залізною дисципліною, коли в ночі на вколішках звернений до незєдиної церкви святого Духа кликав. „Господи, дай єдність, дай навернення незєдинених.“ Карав себе за свої вівці, аж піт кривавий з нього тік. Тією кривію ми, уніяти, досіль жиємо проти завзятих перепон від численіших незєдинених братів. Ця кров загріла до мученицьких ран славного пастиря єдності Крупецького, єпископа перемиського і сяніцького, котрим заопікувався Єремія Вишневецький, батько короля, як вороги викинули його й побили. „Ця кров йосафатова загріла до мучеництва 140 священників уніятів, яких ця козаччина забила. Пастирська це кров по правді, *crescit in gentem magnam* родити ме синів послушних св. Отцєви, o *thodoxos*, правовірних!“ (ст. 10). Будучи сам світлом мірови, — в ночі перед образом Матери Божої, полоцької саяв він блеском — навертав синів темноти до світла за наукою Матери Божої, яка після вознесіння Сина Божого була вчителькою апостолів. За цю ревну працю названо його „душохватом“. Чи по правді не пастир він, коли через умову з Москалями його тільки одинока єпархія полоцька назад вернулась, а за нею й католицька віра? Чотирнацять літ мали Москалі Витебськ, „а таки при катедральнім храмі, де Блаженного забито, не

рушали хрестів, котрі 30 літ тому поставили комісарі Апостольської Столиці. Тих хрестів, пам'ятників мучеництва його, не доторкнулась досить могутча схизматицька рука." Й до нині Витебськ вірний митрополиті. Знав Святий і своїх противників і як не було надії на навернення їхнє, карав їх цензурами, замикав церкви. Знав незєдинене духовенство і їхніх єпископів. Тут проповідник повторяє за св. Атаназієм: „eorum episcopi sunt catascopi, hoc est exploratores" — шпionують пляни ваші, дають знати Україні, називають її матір'ю, зітхають, плачуть, болять" і перестєпигає короля й панів... „żeby się w takowym duchowieństwie przejrzał, a nie głaskali..." Такою трохи дивною апострофою кінчиться перша часть.

У другій части представлено, яким добрим пастирем був св. Йосафат у смерти. Сємого року, немов сємого дня спочив криваво по трудах. Забито його в хвилі, як після лежання хрестом вийшов до напасників і спитав лагідно: „Дитоньки, яку кривду маєте, чому невинно вбиваєте?" Забито його за послух св. Отцєви, за візити й синоди, якими схизму викорінював, що неслухняні церкви замикав, що в литовських магістратах королівськими рескриптами натискав на схизматицьких радних, що на соймах і соймиках пильнував прав своєї Церкви, що добре робив своїм вівцям, що ділився з ними хлібом і одежію, навіть кривю своєю. Зате напали на нього й жорстоко знущались над убитим. Хвиля морду описана латинським віршиком, (відай із одної з ученицьких пісний): „Posthoc quod quis telum capit — secat, quatit, necat, rapit, — acsi dum Sodoma perit, — clamor, fragor astra ferit." Рибак душ вкинули потім у глибоку Двину. Води пізнали його (Пс.) і риби, котрих він не їдав. Дух Господній носився над водами і хмари дали голос, поки за стовпом світла не витягли його цілого й світлого. Римські пурпурати з Примасом цілого світу плакали над ним. У небі тепер як Архимед *evertit civitatem peccatricem, convertit corda filiorum ad Patrem*. Тепер в уніяцьких єпархіях кільканацять тисяч церков, до сотки василіянських монастирів, Ікона Жировецька (*Częstochowa litewska*) йому завдячує *primordia*. Монастир виленський очистив зі схизми, всі уніяцькі дієцєзії тепер неначе його. Тіло його святе охороною проти ворогів з України. Воно оборонило Варшаву і два рази дало побіду полонєцьку. В Вильні привитали його з величавою славою і там стались чуда: коні не могли потягнути тіла, а люди потягли. Дитина воскресла, а одній схизматичці, що без сповіди хотіла поцілувати св. мощі, спухли нагло уста. Пушкаря, що при невдалій сальві закляв, пірвало в гору й розбило.

Кінчиться казань терпким виступом проти схизматицької України. Стріляла вона до Апостольського перстоля самопалами, татарськими стрілами, мугаметанськими списами, але не змогла нічого зробити, бо річпосполита польська є *sub annulo piscatoris*, а її вугольний камінь розбиває єрєси й схи-

зми. Турок, ворог Хреста, бере схизматиків у свою оборону. „Возьми, (просить,) Йосафате на них суд (бо йосафат—*sąd ehekcuya*), як то цього віку побожному священникови в Італії (на боці дописано: *Assisis*) обявлення дане каже: „*Quoniam placuit Deo in Ukraina homines non esse*“... На кінець висказує цроповідник бажання королеві від уніятів, довгого й мирного панування.

Вік XVII буд найбагатший у казання про св. Йосафата, й то в оригінальні казання. Слідуючий вік XVIII має вже їх менше. І тут все ще виступає тільки законна браття: Єзуїти, Домініканці й Василіяни.

На першій місці стоять два казання єзуїта Брща. Перше: „*Kazanie o błogosławionym Józafacie Arcybiskupie połockim y męczenniku, w Cerkwi Wilenskiej Troycy Nayswiętszey W.W. OO. Bazylianów przy walney duchowienstwa Processyi z katedralnego kościoła Roku 1717. miane, za dobroczynnością W. J. M. P., Józafata na Wiślingu Zyberka Krayczego X. Inflanckiego do druku podane przez X. Jerzego Barszcza Soc. Jesu, kaznodzieję w kościele farnym świętego Jana. W Wilnie. W druk. akademickiej Soc. Jesu.*

Казання присвячене крайчому інфлянському Йосафатови Зиберкови з вдячності закону єз. для роду Зиберків, який фундував іллукштанську резиденцію і двох братів дав заковови єзуїцькому. Від себе зазначає автор, що на хвалу св. Йосафата зібрав усе те, що про нього давніше виголошили проповідники. Казань цих є дві: одна й друга має по 12 карток. Обі на тему: пастир добрий.

Перше: *Kazanie o B. Józafacie Arcybiskupie Połockim y Męczenniku. Pastor bonus. Йоан 10. Пастир добрий.*

У введенню (ст. 1—4), як у Жоховського, змальовано наперед образ доброго пастиря. Добрий пастир є: 1. головою для єдності вівчарні (одно стадо й один пастир), 2. має око для нагляду над овцями (знає вівці) і 3. має любов для них (дає життя своє). Такий пастир є бл. Йосафат, архієпископ полоцький, мітрат витебський, правовірний стовп св. єдності, окраса св. грецької церкви, образ законности вел. Патріярхи Василя, *słowieńskiego narodu zaszczyt wiekopomny, patron korony polskiej* у W. X. Lit.

Відповідно до начерку введення, казань обіймає три часті. В першій (ст. 4—13) дано образ св. Йосафата, як одного правдивого пастиря. Христос, пастир єдиний, віддав пастирство над людським спасінням св. Петрови (Йо. 21, 15) і зробив його головою своєї церкви, усіх апостолів своїх. За св. отців і патріярхів була єдність з наслідниками св. Петра в Римі, але через гордість Фотіїв, Керуларіїв, Марків Еф. відорвалася східна церква від єдності й попала в зуби невірним і продажним бісурманам. Вони за грубі гроші одних патріярхів скидають, других іменують, так, що в корот-

кім часі від трьох суперників загорнули 119.000 червоних золотих, — тяжка данина за відірвання від Петрової столиці. Такої долі не зазнала виленська Церква св. Тройці, яка від самого початку (1324) була заєдно в єдності з Петровою столицею, з виїмком часів Єлени, московської царівни, жінки вел. князя й короля Александра. Коли бл. Йосафат вступив до закону, тут була св. єдність. Сусідська незєднина синагога намовляла його до відступництва, але надаремне, бо він тут і в Журовичах радше поширяв св. єдність, апостольством і тяжкими вмертвіннями. За ревну працю над поширенням св. єдності в полоцьків єпископії лютувала тамошня дісунія й зважилась на головний злочин, острим бердишем розтинаючи на двоє голову св. мученикови. „З роздвоєною головою пастир св. єдності показав єдність свою з головою церков, Римською церквою, самим Христом“. Так на ньому сповнились пророчі слова (Єзек. 34, 23) про одного пастиря.

В другій часті (ст. 14—16) зображено, як св. Пастир пильнував і знав своїх овець. По науці св. Василя Вел. (мор. прав. 80, 15) мають душпастирі бути лікарями, кормителями й будівничими дому Божого. Так і св. йосафат, як лікар, уздоровляв. Уздоровив Марину Войнянку, жінку Христофора Поколинського. від рака, ректора полоцької колегії Станислава Косинського. ез. від недуги очий, Теодору Волківну й багато інших. На душі уздоровив свого противника Мелетія Смотрицького. Як кормитель, казав він дати вбогій вдові бочку муки, яка чудом у коморі помножилась. Як будівничий відновив полоцьку катедру й побудував дома Божі. А як пастир давав він поміч, оборону й поживу своєму стадови. Бо був це пастир з мужним серцем, що дає життя своє за своє стадо (III, часть ст. 17—22). Великодушність серця свого показав св. йосафат у Києві, де не лякався піти до Лаври один між неприхильних собі черців і сердитість їхню успокоїв лагідністю; показав теж любовю для розп'ятого Ісуса й погордою для всіх принад світових, а вже найбільше нараженням власного життя в обороні слуг своїх підчас нападу в Витебську, причім і сам поляг серцем великим для Бога. Силу свою показав Святий після смерті своєї 1660 р. в обороні лицарства литовських країв за вел. тетьмана литовського Павла Сопіги й воеводи київського (потім руського) Степана Чернецького, котрі маючи 8000 людей кинулись з гаслом: „Благословенний Йосафат“ на 24.000 орієнтальних і 14.000 з них поклали трупом.

У закінченню представляє проповідник св. Пастирєви незєднинених з виленської церкви св. Духа, стадо без голови, котре не має духа згоди, правди й єдності, — щоби вони прийняли його головство й злучились з римською церквою. Просить далі о опіку над правовірними в ріннім краю о чисте сумніння для них, о щирю покуту за гріхи, любов

для Ісуса Розп'ятого, Непорочної Марії, о життя для Бога, для котрого і св. Іосафат жив на цім світі й тепер живе в вічній хвалі, славячи Бога в Тройці єдиного.

В цій самій книжечці (ст. 24—47) єще іще друге казання п. т.

„Kazanie drugie o tymże Świętym Męczenniku Arcybiskupie Połockim. W Wilnie miane“.

Ця казань є продовженням першої (ст. 28 „дальша хвала“) й говорив її автор теж у церкві св. Тройці (ст. 76 „до цього монастиря виленського“), тому й мотто про доброго пастиря лишається те саме. У введенню подано причини, за ради яких автор має обов'язок славити св. Іосафата, як доброго пастиря й мученика Христового. Робить він це, виконуючи обов'язок проповідника столиці В. Кн. Л., бо Блажений уздоровив був від горячки славного проповідника Казимира Кояловича єз. і за те цей цілу годину славив його „в цій святині Господній“. Другому братови по закону, Адамови Цецерському, явився Святий в часі його недуги й прорік йому, що буде жити ще 3 роки, що й сповнилося. Ректора полоцької колегії Ст. Косинського єз. виратував Святий, як разом з кіньми й возом потапав у ріці Двині. Має теж автор обов'язок славити святого, й іменем цілого закону єзуїцького, котрому він за життя був такий прихильний, що мовляв: „Не маю того за доброго католика, хто для єзуїцького закону не має прихильного почування“ і хто проти цього закону ворогує, того не вважав за призначеного до неба. В спорі о ґрунта полоцької колегії Святий, для святої згоди й добра єзуїцької колегії, зрікся 1622 р. усіх претенсій. За основу „до дальшої хвали“ взято слова св. Златоустого (з 10 гоміній про І. Тимот.) про доброго пастиря, котрий є: 1. світлом, 2. ангелом серед людей і 3. поважним і відважним мужем серед людей. Як Христос, Найвисший Пастир, був і сіяв у Преображенню світлом, так і бл. Іосафат був світлом у своєму пастирстві (І. часть, ст. 30—38). Він освічував 3 воєвідства, полоцьке, витебське, й мстиславське: наукою, побожним своїм життям, пресвітним гербом „Рожа“, й гострими вмертвіннями тіла, від яких законна келія сіяла світлом, яке декому видавалась пожарем. До світла правдивої віри привів він воєводу новгородського Теодора Скумина Тишкевича з сином Янушем, каштеляна смоленського Івана Мелешка і натхнув василіянські монастирі на Литві й Русі духом мучеництва за віру. В серці його ще з малку загорівся вогонь небесної любови від іскорки, яка впала з Розп'ятого Спасителя. Від тієї хвили став він милим світлом просвічувати. Був теж Святий і ангелом між людьми (II. часть, стор. 38 — 43). По словам д-ра Серафського, ангели, як ті вірли, одним крилом хоронять від злого, а другим ведуть до доброго. Св. Іосафат має орлину бистрість у відповідях і в богословських питаннях.

Щілу богословію вивчив він по словянськи в о. Валентина Фабриція єз. Ангели були Святому особливо прихильні, не раз бачено його в виленській і полоцькій церкві в оточенні ангелів. Знав святий свою католицьку історію й боровив її. Знав, що церкву св. Тройці збудувала уніятка княжна Треверська, жінка кн. Ольгерда; знав, що Грека Діонізія, митрополиту київського, син Ольгерда, Володимир укинув до в'язниці за схизму; знав, що кн. Болеслав Свидригайло київського митрополита Герасима, схизматика, 1433 р. в Витебську живцем спалив; знав, що король Олександр не хотів дозволити на прохання жінки своєї Олени, схизматички, щоби в Вільні нез'єднані будували собі церкву. Знав про прихильність польських королів до Унії. Так святий, неначе ангел, одним крилом боронив свого стада, а другим давав силу Унії. Як пастир був св. Йосафа поважним і відважним мужем (III. часть, ст. 44—46). Відважно відбивав він усі напади нез'єднаних, а їх самих приводив до правдивої вірчарні Христової. Угодників його постигала нагла кара. Коли 1672 р. виленська капітула в часі річного набоженства йшла з процесією до церкви св. Тройці, переплетчик схизматик насміявся з цього богослуження, а мощі св. називав кістями. Нараз схопили його болі, почорнів, онімів і через кілька годин сконав на пострах усіх ворогів уніятів. У закінченні (ст. 47—48) згадує автор про посмертну славу святого; небесне сяйво показало, де лежить у безодні затоплене з камінням тіло доброго пастиря, ангела в тілі. Щоби ми не попали в безодню вогняну за наші гріхи, хто за згіршення варт каменя млинового на шию, молимося до бл. Йосафата, щоби ми, не роблячи ніколи дісунії з благодаттю, але в єдності серця з Богом заслужили собі на єдність небесну.

Із домініканського закону є ось яке казання:

Rada zdrowa Błogosławiony Jozafat, abo kazanie przy doroczney uroczystości B. Jozafata Koncewicza Męczennika, Archiepiskopa Połockiego, Koronnego y W. X. L. osobliwego Patrona, w Cerkwi WW. OO. Bazylianow Unitow w Brześciu Litewskim ogłoszone... przez X. Jozafata Hoffmanna, kaznodzieję ordynaryusza u Rożańca sw. promotora, Deminikana, w roku 1729 cum licentia superiorum w Supraślu w drukarni WW. OO. Bazylianow Unitow.

Казань присвячено пріорови конвенту берестейського, Ів. Пав. Єзерському Дом.; має вона за мотто: „Голосу мого слухати муть“ Йо. 10. Писано її в стилі бомбастичнім, мажаронічним, і попереплітано латинськими реченнями з письма св. і лат. авторів, більше панегіричного ніж біографічного характеру (ст. 9—25). Кращим під оглядом форми й змісту є казання Василяніна Порфирія Важинського, автора двотомової риторики*), пізніше єпископа холмського:

*) Orationum seu exercitationum oratoriarum partes duae. Vilnae 1772

P. Ważyński, Bazylian. Kazanie na uroczystość Bł. Józafa Kunczewicza, Arcybiskupa Połockiego, za jedność z Kościołem Rzymskim męczennika, miane w katedrze Połockiej (Вильня 1762, друк ОО. Василян. 15 карток fol.)

На ньому кінчатся окромішні казання про св. Йосафата.

Б) Від половини XVIII в. появляються духовні науки про св. Йосафата вже тільки по систематичних збірниках духовних наук. На жаль, їх уже не багато, науки коротші і змістом бідніші. На першій місці згадати треба єзуїта Мартина Куренецького, вельми заслуженого місіонаря на Литві й Білій Русі.

Nauki z Ewangelii na niedzieli i święta kościoła greckiego w Unii z Kościołem Rzymskim zostającego do pojęcia prostego ludu ułożone, a na większą chwałę Panu Bogu w Trojcy świętej Jednemu, Neyswiętszey Pannie Maryi Bogarodnicy u Świętym Bożym oraz na pewniejsze tak ludney po siolach prostoy, w pomoc plebańskiej powinności do przeczytania razem z Ewangelią podane przez X. Marcina Kurzenieckiego S. J. z przydatkiem katechizmu mniejszego u większego. W Wilnie, druk, akad. S. J. 1752 казань (ст. 85):

„В день св. Йосафата Архієпископа Полоцького і мученика, патрона Корони польської і В. Кн. Лит. читає нам Церква св. Євангелію в св. Йоана, в главі 10. Наука з цієї євангелії: О згоді домашній і пастирстві господарським“ (ст. 86—89). Казання це є догматичного характеру, навчає наперед про єдність церковну; церква є одна, одно стадо й один пастир, Св. Отець, а другі пастирі, єпископи, помічники Його. Таким був і св. Йосафат і за це вороги св. Унії вбили його. Кінчить молитвою до Святого. За Куренецьким, годиться згадати про битенського ігумена Йосифа Петкевича, трудлюбного літописця василянського закону. У Почаєві 1754 р. видав він велику книгу п. т. „Medytacye albo rozmyślanja na wszystkie niedziele y dni całego roku według obrządku świętej wschodniej Cerkwie“.

На ст. 414—15 є там „на день блаженного Йосафата Мученика, Архієпископа Полоцького“ розмишляння для ченців про строге вмертвіння Святого про його горячу любов для Бога й ближнього, та про приклад його життя, як вести себе до Бога.

Може воно дивним видаватись, що на стільки наук про Святого не стрічали ми досі ні одної, по руськи писаної. Доперва 1789 р. вийшли в Почаєві „Бесѣды парохіяльнія на недѣли и нарочитія свята всего лѣта съ приложеніємъ бесѣды о шлюбѣ, такожде на пятки великого поста о страданіяхъ Г. Н. І. Хр.“ (**). З них на (ст. 474—480).

**) Є це переклад Василянина Валеріяна Сеницького польської книжки (яка є знову перекладом із італійського) п. т. Mowy parochialne na niedziele y święta uroczyste całego roku podług ewangelii w obrządku greckim rozrządzonych z przydanem na końcu przed szlubeм y na piątce wielkopostne o męce Pańskiej. 2 томи. Перше вид. Вильня 1788, друге 1811 р.)

є казань п. т. „День блаженана мученика Іосафата, Архієпископа Полоцкаго. Како имама послѣдовати блаженному Іосафату. Бесѣда 25. Пастырь добрый душу свою полагаетъ за овцы, Йо. гл. 10“. Слѣдом за Христом, добрим Пастирем, ішли святі й бл. Іосафат. Науками своїми й прикладом богато душ приєднав він для католицької церкви і як добрий пастырь дав він життя своє за них. За його прикладом і ми можемо терпіти для добра душ, борючись із пристрастями й покусами. — Науки ці писано церковною мовою. Через кілька літ пізніше переклав їх Василяннин Юліян Добриловський народньою українською мовою (на простый посполитый языкъ Рускій) і видав п. т. „Науки парохіальнія на недѣли і свята оурочитыя цѣлого року изъ Евангелій подлугъ обряду греческаго расположенныхъ“... (Почаїв 1794). Ст. 234—37: „День блаженана мученика Іосафата, Архієп. Полоцкаго. Наука 25“. (Та сама казань, про наслідування Святого). Ще раз вийшли ці науки р. 1798 (?) в передруку латинкою накладом Франця Володислава Чернецького, великого хорунжого литовського, п. т. „*Nauky parochialnyia na nedily i swiata uroczystyia cioloho roku... z slawensko ruskaho na prostyy jazyk Ruskyu prelozennyya, powelinyem wlasty duchownoy Czasi wtoraja* (ст. 530—536): „*Deñ błazennaho muczenyka Yosafata Archyepyskopa Połockaho*“.

Єсть теж і оригінальна та гарна казань Валеріяна Сеницького Вас. у його збірникови п. т.:

„*Kazania na święta całego roku, które święta wschodnia cerkiew uroczystym święci obchodem i uroczystym upoważa nabożeństwem. Napisane i mówiane przez X. Waleriana Sienickiego Z. S. D. W.* (Том I. Почаїв 1793 л. 24—36: *Kazanie na świętego Jozafata, Arsybiskupa Połockiego*). Введення: Як Христос, так і св. Іосафат був добрим пастирем, І. Ревно навчав. II. Не щадив прицім здоровля, не жалував життя, не оглядався на славу людську. III. Любив своїх овець любовію щирою й правдивою, чинною й сталою, — а на доказ усього цього дав за них своє життя.

На Сеницьким переривається ряд казань про св. Іосафата на довший час. Доперва за 80 літ поновляє їх місіонар — Воскресенець Олександр Єловицький, провідник польської місії в Парижі. Року 1869 видав він у Берліні *Kazania o świętych polskich i o królowej Korony polskiej tudzież nauki przedślubne, mowy pogrzebowe i kazania przygodne* (друге вид. Берлін 1872). В цьому збірникови знаходяться два казання про св. Іосафата. Перше (ст. 41—58 в обох виданнях) „*Kazanie o błogosławionym Józafacie Męczenniku. Uniackim Arcybiskupie Połockim, a osobliwszym patronie Rusi, miane w Paryżu, w kościele Wniebowzięcia, dnia 26. sierpnia 1860*“. Навязуючи до євангалії недільної про прокажених, каже за св. Августином, що проказа тіла є образом грішників, відступників від віри св., еретиків і схизматиків. I. Що є схизма? II.

Коротенько оповідає про життя святого Йосафата, його молодість, подвиги в монастиреви й єпископську працю, та славу смерть його. *) У закінченню висказує проповідник надію на поміч святого для Польщі й кінчить молитвою за церковне зєдинення. Друга казань (ст. 59—79 в обох виданнях) п. т. „Kazanie o kanonizacji świętego Józafata odbytej przez Piusa IX. w Rzymie w dzień XVIII stulecia męczeństwa św. Piotra, 29. czerwca R. P. 1867, miane w Paryżu w kościele Wniebowzięcia, w dzień św. Jana Kantego, tegoż roku“.

У введенню начеркнено паралелю між св. Йоаном з Кент, а св. Йосафатом і їхнім значінням для св. віри. В першій части говориться про рік 1867 і кривди польські, про 29. червня, день побіди св. Петра, й про Рим, святий город вічний. В другій части змальовано величавий акт канонізації святого і представлено участь Поляків у цім святі. В закінченню є згадка про два табори: Христа й противників Його, та додано молитву до святого за просвічення ворогів і визволення Польщі з їхніх кайданів.

На кінці цього огляду казань про св. Йосафата можемо вказати всего лиш на два казання наших священників про нього. Одно казання Юліяна Ганкевича, пароха Краснянського, яке видав він у кн. „Праздничныя проповіді Ч. П. Львів 1867, (ст. 76—78): День святого священномученика Йосафата“. Мотто: „Пастир добрий душу свою кладе за вівці“. У введенню подано коротенький начерк життя святого. „Веселиться він у небі, для котрого жив, трудився й терпів“. І ми для неба все повинні посвятити й неустанно трудитись. І. Які маємо для цього науки? ІІ. Яка дорога веде до неба? Відповідь дано загальну. В закінченню подано молитовку до святого о ласку покаяння й добрий кінець життя, як заслугу для неба.

Друга казань є о. Корнила Кузика, пароха в Радимні, й знаходиться в його „Науках духовних“ ч. І. (Жовква—Радимно 1913, ст. 134—149). Наука 11. „В день св. Йосафата“. Говориться про переслідування католицької церкви, а про св. Йосафата лиш 4 рази принагідно згадано. За прикладом святого повинні й ми працювати для народу й русько-католицької церкви, бо має духовні діти святого.

Тільки свічки й воску з наших нивітніх казань про св. Йосафата...

*) — Відайза кн ижечкою : *Nabożeństwo do błog. Józafata Męczennika*, Краків 1858, ст. 5—51.

Образці з Поруря.

(Friedrich Muckermann S. J. *Tragikomisches von der Ruhr*, Münster i. W. 1923. Стоп. 20.)

Весною с. р. появилася накладом Westfälischen Vereindruckerei брошура під висше згаданим наголовком славного німецького Єзуїта о. Франца Muckermann-а. Зложилися на

неї його статті оголошені в журналі „Der Westfälische Merkur“. Хоч не містили вони нічого незгідного з правдою, то таки не подобалися сучасним окупантам Поруря, які сейчас почали шукати за автором. Але о. М. в час опустив ренську провінцію, де від кількох літ редагував знаний місячник „Der Graf“, і перенісся до Берліна, де задумує перебути довгий час, працюючи пером і виголошуючи дуже цікаві для загалу відчити.

Німецька критика узнала статті о. М. за одні з ліпших, що написані про події в Порурю, а мають вони за основу християнську етику.

„Половина лютого. Округ Поруря подібний до кратера...“, „...не відомо чи ще сеї ночі не зачнеться вибух, а може щойно завтра, а може ще кілька місяців буде так тліти?“. Але поверхня подій в Порурю, мимо своєї примануючої сили, не задержує на собі головної уваги автора. В критичній для Німців хвилі зір його сягає глибше, перерізуючи об'єм душі народу, або сучасні переживання порурського населення. Арешти, пошукування, оголошення, „Reißeisichen“ немов фільмові образи пересуваються скоро по окупованім просторі. В Ессен і Діссельдорфі парадують на вулиці французький жовнір з рукою на шаблі, полискуючи багнетом..., далекий однак від сього, щоб не боятися привидів засідки на кождім кроці. Звідси родиться гістична надвразливість і похопність, що трагікомічно виглядає на жовнірі побідної армії. Перемучені небувалою війною нерви не видержують довше примінення поганської засади: „Oderint dum metuant“.

„Мимо всього за трагізмом слідує в Порурю безустанно комізм, бо чиж инакше впливати може на мешканців прим. в Ессен, — що уродилися серед гуку величезних молотів і вальців таких фабрик-велитів, як Круппа і Тисена, що живуть в день під чорною дергою димів, дишучих з соток коминів, а нічю під безперестанною луною „Hochöfen“ — вид французьких батарей, хочби найбільшого калібру, привезених для їх постраху!?!... Прецінь Крупп виливав тисячі більших гармат, будучи всесвітнім постачанням тих потворів! „Alles zum Schutz der Ingenieure“ — клять собі Ессенці, котрих трактують так, якби се були австральські мурини.

Подібний образець представляє молодий, але дуже промисловий Гамборн, де серед працюючої товпи, що винула по праці на вулицю, разить волокитство чужих, зледащилих жовнірів, вистроєних немов ляльки або „portiers“, але завсіди з крісом на плечах або з рукою на револьвері. І тут не минається без кпин і посміховиск, що дуже псуєть настрій офіцерів, яких відпроваджують жовніри майже до

реставраційного стола. Герої борб над Марною і під Верденом не можуть часто заховати цілковитої рівноваги серед сальв сміху, перед котрим не хоронить ще до нині ніяке оружжя.

Треба пам'ятати, що рурський робітник уже з природи є свободолюбний, належить до найінтелігентніших працівників у світі, а на воєнних фронтах брав участь у тільки боях! Тому незвичайно трудною є позиція прибувших інженерів, що не знають нічого кращого, як „in Klubsesseln zu sitzen“, бо багнетами вугля не добувається! В порівнянні зі швидкістю давних „Köln- Berliner- D- Züge“, залізнична комунікація є незвичайно оспала, а 3.000 поїздів, що тут за німецьких часів приходили і відходили, серед теперішнього положення в Порурю є недосяжним ідеалом. Французькі офіцери, видячи переходячих робітників з народними піснями на устах дуже часто вважають для себе найвідповіднішим вже з далека завернути в іншу вулицю.

Окупація Поруря нагально пхає Францію до цілого ряду основних неконсеквенцій і бременних у наслідки поступків. Бож Франція, як нарід рентівників, уважалася дотепер завсіди найрішучішим противником большевизму. Тимчасом з самого початку окупації масові реквізиції самоходів, коний і харчів, розбивання залізних кас, нищення транспортів з напівками, вломання до склепів і пр. безчестности солдатеки — се постійне явище „мирової“ окупації.

Вправді знаходиться в будинках вуглевого синдикату в Ессен „Bureau de la Place“, але сам його вигляд за мало свідчить, що се є інституція, яка стоїть на сторожі права. Повибивані, газетами заслонені вікна, нелад, горюча до ранку електрика... ото нинішній вигляд того місця, де колись кипіла муравлина праця.

А Бохум?! Се місто виглядає нині так, якби тут випочивав збольшевизований російський хлоп. І тут о. М. порівнює хлопський большевизм „з інстинкту“ і окупантський „aus Verlegenheit“, причім се порівняння виходить на некористь другого. Практичний большевизм, на який глядіти мусить порурська людність, не вбив у ній до тепер певного гомору, що основується на вірі в справдішне існування вишнього порядку, який легковажать собі народи, зарозумілі на силу оружжя. Мимо засіву соціалістичних і комуністичних ідей порурський народ є „tief religiös“ і розуміє, що право на світі не завсіди і не відразу може тріюмфувати...

Всякі маніфестації, що відбуваються тепер в Порурю, мають незвичайно піднеслий характер і не мають нічого спільного „mit irgend einer Form von Chauvinismus mit dem so viele allein seligmachenden Glauben an die stärkeren Bataillone“... Коли незлічимі товпи вирушили на стрічу по процесі Фр. Тисена, народний гимн звенів як справді релігійний хорал. „Deutschland ist reifer geworden“.

Поруря є нині свідком численних родинних трагедій, ізза депортації або арештування батька, мужа, сина... Наслідком сего є безсонні ночі, безустанна тривога, слези... Почуття відвічальности за присягу зложену вітчизні додає великої моральної сили мешканцям Поруря, які мусять зносити те, що вони з досадою називають галійським садизмом. І не можна заперечити тої назви бодай в таких случаях, як вимушене передавання через... пліт до лічниці небезпечно хорих, бо входові двері є замкнені, як змушування револьвером до зломання присяги... Так не по геройськи поступають деколи окупанти в Порурю — ті, що вихвалюють себе дома, що носять назву нації, яка проводить культурально світови!

Послідна частина брошури о. М., зазначена як IV., звертається до католицьких кол Франції, що також покривають своїм авторитетом порурську акцію. „Ist das der Einfluss des Katholizismus?... Sind das die Früchte des Katholizismus? Passt solches Tun zu einer Armee, von deren Chef man sagt, es sei fast jeden Morgen an Kommunionbank?“ Поза відважним голосом Марка Paugnier-а „найстарша дочка“ Церкви мовчить, або навіть намагається обороняти гідність виступу Франції і Бельгії в Порурю. Тут найглибший трагізм порурської авантюри...

Відчуває його не один і з Французів, передовсім синів простолюддя, яких поставили стерегти різних об'єктів, а які прецінь яко будинки ніде утічи не можуть. „Adieu, charmant pays de France!“ — підспівує собі з нудьги не один жовнярик, літаючи гадками понад береги рідної Гаронни чи Секвани — ізза тяжкої, нічого доброго не пророкуючої, порурської дійсности. Тимчасом із саль театрів і площ міста пливають однодушно шіллерівські кличі: „Хочемо бути одним народом, братів! Не розлучать нас ніякі біди ні небезпеки! Хочемо бути вільними, як були наші батьки! Краща смерть, чим життя в неволі! Вповаючи на найвисшого Бога, не боїмось ніякої земської сили!“

Так виглядає нині Поруря.

X.

(З польського рукопису переклав о. В. Кузьма.)

Свящ. Зиновій Кузьма.

Про що і як проповідати нам у нинішніх часах?

(Реферат виголошений на соборчику в Івачові декан. оліївського).

Український народ і укр.-кат. Церков переживають критичний момент. Велика світова війна, що через шість літ шаліла — головню на нашій території, полишила по собі

страшні наслідки. Не буду згадувати про всі ті страшні удари, які нанесла війна спеціально нашому українському народови; зверну увагу тільки на оден страшний факт: на моральну руйну нашого народу. Деморалізація, занепад релігійного життя це є та страшна рана, що ятриться в душі нашого народу, а нашим завданням є загоїти цю рану. Тисячі наших селян довгі літа служили при війську на різних фронтах, де вони стикалися з людьми різних віроісповідань, різних національностей; тисячі перебували довгі літа в полоні по таборах в Італії, Росії. Доброго впливу це на них не мало. Богато з них вернуло звідтам здеморалізованих, байдужних до релігійного життя, до церкви, а численні з них заражені навіть атеїзмом, і ту деморалізацію ширять далі. Особливо шкідливий вплив на наших селян мало перебування в Росії, де вони бачили і переживали всі фази російської революції. Большевицькі ідеї, хоч між нашим народом не прийнялись, то всетаки большевицька агітація не минула безслідно. Це бачимо наглядно у відношенню деяких парохіян до своїх священників. З Америки знова повернули наші емігранти, а многі з них заражені протестантськими сектантськими ідеями, і ці ідеї стараються поширювати далі, а до розпорядимости на цю агітацію мають спеціальні фонди. (Пр. село Озірянка зборівського повіту). І хочай агітація їх не увінчалась успіхами, а останніми часами вже втихла, то небезпека все ще таки не минула, і це мусимо мати на увазі.

Крім цього поширюють вони між нашим народом різні брошури і книжки проти христ. кат. віри і Церкви, а безкритичний наш мужик, хочай може і не переймається цими ідеями, то все таки вони затроюють його душу.

Отсе маленька картина сучасного духового і морального стану нашого народу. І в цей критичний момент для нашої Церкви і нашого народу насувається питання:

Як маємо в нинішніх часах проповідати? Чи в нинішніх часах — машин, пари, електрики, літаків — з огляду на стан сучасної культури, проповідь має прийняти рівнож иншу форму? Відповідь на це питання дав уже св. Клим. Гоббавер, коли сказав:

„Oft, sehr oft — ja fasst alltäglich muss das Evangelium ganz neu gepredigt werden“, а свят. Отець Венедикт XV, в промові до проповідників, що мали проповідати в Римі в часі великого посту в марті 1916 р., сказав:

„Нічого иншого ми не жадаємо, тільки щоб Ви проповідали народови Христа і то Розп'ятого“.

Сучасна проповідь повинна бути новою у змісті і формі, однак неушкоджена що до суті й становища віри. Ми ще повинні дякувати Всев. Богови, що маємо перед ким голосити слово бже. Наші Церкви що неділі і що свята

наповнені вірними, жадними духової поживи, і цю обставину повинні ми використати. Мусимо проповідати з ясністю, силою, добирати найрізноманітніших форм, способів, щоб тільки порушити слухачів, заговорити до їх серця, промовити до їх совісті.

I.

Відповідь практичної вартості на питання: „Як нам під теперішню хвилю проповідати“, можна дати лишень на основі влучного осуду сучасного світа, духового, соціального і морального життя нинішньої суспільності. Ми застанемось тільки над тими моментами модерного культурного життя, котрі являються особливо важними для гомілетичного розважання.

Модерне знання, наука досягнули кульмінаційну точку свого розвою. Нові відкриття, винаходи, вишукані і випробовані методи в наукових дослідях, поширення і спопуляризовані результати науки, високий стан шкільництва — все те змінило стан освіти і духового життя суспільності, а наука, знання, стали першою силою сучасної культури. — Заходить тепер питання, чи цей високий стан науки, знання з гомілітичного становища маємо зареєструвати як додатний момент чи відємний? Очевидно, що додатний. Проповідництво не має причини страхатися знання і обривання. Противно: розвій науки достарчує нам нових, помічних середників, нових доказів, дає нам у руки нову удосконалену зброю, достарчує нам нових, кращих форм. Усі здорові і правдиві елементи науки маємо взяти на службу Слова Божого, а рівночасно треба усунути те все, що є нездорове, нестійне і ложне. Правда наука, правдиве знання є і полишиться нашим сильним союзником. Атеїстична тенденційна наука в останніх часах сильно себе скомпромітувала через те, що занадто себе перецінювала, через зовсім ненаукове переступлення границь і компетенції і через цілковито ненаукове перенесення своїх методів в область, котра сягає поза її пізнання.

II.

Ще сильніше п'ятно як наукові змагання, витиснули на сучасне культурне життя соціальні стремління і соціальне питання.

Велика російська революція, що розпочала боротьбу із всесвітнім капіталізмом, кинула між робітників нові кличі, нові ідеї, а вплив її бачимо у всіх кряях. Рух соціалістичний, котрий так поширився після всесвітньої війни, заняв непримириме становище до Церкви. До тисячів робітників — головно по містах — Слово Боже вже не має приступу. Соціалістичні, большевицькі кличі ширяться і по наших

селах. Аграрне питання, котре для нашого народу зістало неполагоджене, через польську кольонізацію може кинути наше селянство в обійми большевицьких агітаторів. Проповідник сучасний мусить проте мати на оці рух соціяльний. Він мусить його докладно студіювати і уважати-який вплив має на його парохію.

Проповідник повинен і мусить іти на зустріч соціальному рухови, але не з соціалістичною проповіддю, тільки з християнською — має голосити християнські правди.

Проповідь повинна по можности висвітлити вірним замотану квєстію соціяльну і вказати на соціяльне значіння християнської науки. Християнська проповідь має і повинна забрати рішаючий голос при розв'язці соціяльного питання. Вона має завдання вказати на те, що християнство є соціяльною силою є підоймою соціяльного і культурного поступу.

В Христі знаходять розв'язку усі життєві питання, отже й соціяльне питання. Бо хтож проповідав більше о рівности між бідними а багатими, як не Ісус? А хтож це сказав, що після того будемо осуджені, що ми вчинили для ближніх? Св. Євангелія містить у собі найвищі принципи для соціяльного життєвого ладу.

Християнство і Церков це найбільш могучі інстнтуції всіх часів. Усі їхні догми і моральні постуляти мають і соціяльне значіння. Вистарчить приміром звернути увагу на соціяльні консеквенції науки про гріх первородний, або про вплив Марійського культу на соціяльне становище жінки і на жіноче питання. Найсв. Евхаристія, Служба Божа, святкування неділі, виповнювання релігійних обов'язків, св. Тайни Супружества і Священства — все то можна і треба розважувати рівнож із соціяльного становища¹⁾.

III.

Друге лихо, котрому сучасна проповідь мусить зарадити, є занепад моральности. Розпуста і алкоголізм поширюються щораз більше між нашим народом, а погляди і життєві звички широких кругів суспільности є нині не тільки що неморальні, але протиморальні і слушно сказав геольог Дріш: „Консеквенція матеріялізму це етична анархія“, а ученик Гартмана Дреус признає, що нинішня мораль все таки опирається на релігійности.

Завданням проте моральної проповіді буде: не реформа морального закону, але його проголошення умотивування і приноровлення до сучасних обставин. Ми мусимо поставити етичний авторитет і зазначити вагу морального послуху, а в цьому случаю, як каже еп. Kerpler,

¹⁾ Dr. Kerpler Homiletische Gedanken und Ratschläge.

поступимо не модерно, бо в тім послуші будемо виховувати вірних при допомогі мотивів боязни і кари, преставленням смерти, суду і пекла¹⁾. Сучасна моральна проповідь вимагає однак дуже докладного знання сучасного життя, сучасних відносин, а спеціально соціального і обичаєвого стану громади, наколи дійсно має ввійти в життя громади і з успіхом ділати. А щоб з цього знання зробити справедливий ужиток, треба багато такту і пастирського „благорозуміння“. В моральній проповіді в нинішніх часах треба головно звернути увагу на святість і нерозривність св. Тайни Подружжа.

Нині нема майже парохії, де не булоб тзв. „диких супружеств“. Чоловік згинув на війні, жінка не може дістати зі суду позволення або прямо не хоче о це старатись — і живе із другим в конкубінаті і це починає подекуди — головно по селах, де нема священика — уходити за природну, звичайну річ. А навіть уже вкорінюється таке поняття, „що ліпше собі живуть, як „шлюбні“. Наша суспільність, а в першу чергу наше селянство, в часі війни стало так зматеріялізоване, що при заключуванні супружеств звертають нині увагу тільки на матеріяльну сторону — на морги. А наслідки цього — сварні, колотнечі, процеси, сепарації, одним словом: упадок родинного життя. Лихови зарадити треба через проповідання про вагу і значіння родинного життя, бож родинне життя є основою народнього і державного життя.

IV.

Безвірство, упадок побожності і релігійного життя вимагає, щоб ми в обороні правд св. віри виступили із проповіддю догматичною. Проповідь догматична має бути позитивним виложенням правд св. віри, а нашим святим обовязком є правди ті виложити як найясніше, зрозуміло і популярно. Розумові докази мусять бути ясні, прості і строго логічні. В місцевости, де шириться невірство, мусить проповідник у проповідях доказати, що правди св. віри не противляться розумові і що правдиві світочі науки — астрономи, природники — були глибоко віруючими людьми. В таких проповідях проповідник мусить завсіди поступати засадничо, а ніколи полемічно, бо „світло бореться із темрявою і побіджає її тим, що світить“. А щоб проповідник виповнив цю задачу як слід, мусить студіювати новіші природничі науки, філософію, а головно мусить знати основно апольогію. (Док. буде).

¹⁾ Kepler *ibidem*.

П'ятьдесятьлітній ювілей священства о. сов. Александра Стефановича.

Дня 25. марта ц. р., саме в день Благовіщення Пр. Богородиці, святкував о. совітник Александер Стефанович рідкий ювілей — п'ятьдесятьлітте свого священства.

Імя достойного Ювилата добре знане нашому духовенству і широким кругам наших громадян: був він довгі літа. катехитом учительських семінарій у Львові, є видним і діяльним членом і совітником Митрополичої Консисторії, та вельми заслуженим громадянином.

Родився в Озерянах коло Товмача 1847 р. в священничій сім'ї. До гімназії ходив в Станиславові, а в 1867 р. поступив на богословіє. Два перші роки був у львівській генеральній семінарії, а два останні в духовній семінарії у Відні, звідки вернув докторандом. Зложивши ще як клерик, іспит на гімназіального катехита, висвятився в р. 1873. і став катехитом утравквістичних учительських семінарій мужеської і дівочої, у Львові.

В духовній семінарії був діяльним членом гуртка шістьдесятиників, українофілів серед богословської молодечі, до якого належали пок. оо.: Танячкевич, Танчаковський, Касіян Куницький, Вол. Юзичинський і інші ідейні питомці. Вони навіязували свою роботу до благородних починів незабутого Маркіяна і поза обов'язковою наукою підготовлялись самі до церковно-народної роботи, якої метою було: наближення духовенства до народу, поглиблення релігійних почувань у народі інтензивнішою душпастирською працею та введенням народної мови до приватної молитви і церковних пісень і поборюванням руйнуючих наслідків пороків, а зокрема п'янства, та скріплення народних почувань у простолюди і інтелігенції.

Сі кличі виніс достойний Ювилат ще зі станиславівської, тайної, шкільної громади, яка в 60-тих і 70-тих роках попри бережанську і тернопільську належала до найкраще організованих. Як член тої громади у 80-тих роках тямлю, що ми дуже пильно, прямо з захопленням виучували історію України та українську літературу, що дня вступали перед наукою до церкви і там служили до Служби Божої, звичайно в комплекті являлись на всяких торжествах церковних і народних, бо сего вимагав наш правилник, переглянений і затверджений так авторитетними для нас людьми, як: пок. проф. Євген Желехівський і Леонід Заклинський.

На становищі катехита працював Ювилат 33 літ до 1907 р. і виховав сотки учителів і учительок; найкращі трудівники над розвитком нашого шкільництва, солідні робітники в школі та на народній ниві се в переважаючій більшості вихо-

ванки і ученики о. Стефановича. А старався він вщиплювати своїм вихованкам щирю, невдавану релігійність, любов до свого народу та почуття обов'язковості, без якого учитель не сповнивби своєї великої місії — виховавця не лиш молоді, але й цілої громади. Вимаганням від кандидатів совісного вивчення релігії, об'єктивністю в осуді їх поступів та педантичною підготовкою своїх учнів до життя поставив він науку релігії в обох заведеннях на належній їй висоті та добув собі любов, пошану і прив'язання між учительством. Правда, що товаришами того були радн. Ол. Барвінський, пок. професори Партицький, Савчинський і др., які співділяли з ним у плеканню у молоді совісності, трудящості та релігійності, розуміючи, що праведність підносить у гору народ, а безбожність сором народів (Пр. Солом.).

Достойний Ювилат має письменницький хист. Робота в школі та письменницька діяльність могли дати зміст тим 33 рокам його активної учительської служби. Та є він занадто чуткий на прояви нашого церковного і народного життя, інтересується злободневними питаннями — про все висловлює свою — часто дуже влучну думку. І тому розміняв він свій письменницький талант на дрібну валюту різних статей в справах: церковних, політичних, шкільних, а навіть економічних і торговельних, які поміщував майже у всіх наших політичних часописах.

За митрополита Йосифа Сембратовича поборювало наше духовенство піянство між народом. Провід у місійній праці взяли у свої досвідні руки широко знані проповідники оо.: Рудольф Мох, Василь Залозецький, Ілія Мардарович. І наш Ювилат докинув свою лепту в сю ідейну роботу; написав і випечатав популярну книжечку для народу: „Піянство — згуба народу“.

Катехити і гімназійні професори: д-р Юліян Пелеш, крил. Богдан Пюрко, крил. Олексій Торонський ладили підручники для середніх шкіл, щоби усунути непригожі для шкільної науки, списані неновальною, макаронічною мовою підручники Маркеля Попеля і Луки Цибика. О. Стефанович став до роботи поруч них, і зладив після підручника А. Вапплера, Історію катол. церкви, якою користується шкільна молодіж і до сьогодні.

Чехи бажали дати огляд розвою літератур у словянських народів. О. Стефанович пише в р. 1877 і 1878 українську бібліографію та в окремій статті, напечатаній в чеськім бібліографічному журналі, освідомлює Чехів про літературні надбання українського народу.

Будучи горячим українофілом заняв о. Ювилат від початку противне становище до русофільських національних і політичних поглядів, які царили тоді у св. Юрі і у більшості нашого духовенства. Виломи в тім напрямі став робити гурток, що скупчувався коло покійного о. д-ра Силь-

вестра Сембратовича, пізнійшого митрополита. Ювилат належав все до пробоевих борців того гуртка, а зокрема замітні були його виступи проти ексклюзивності управи „Народного Дому“ у Львові, яка відмовляла прийняття в члени найвиднішим і найбільше заслуженим патріотам — народовцям. На спілку з пок. кардиналом видав він більший молитовник в українській мові — перший у Галичині, — а сам уложив менший молитвословець для молоді.

Відтак належав до гуртка наших діячів, що дорадили і помогли пок. кардиналові закупити реальності при вул. Длугоша і Зибликевича у Львові на приміщення СС. Василянок і інституту для дівчат. Отворення дівочого інституту і віддача його ведення черницям дало почин новій добі у вихованню української жінки в Галичині.

Та відсунувся Ювилат від кардинала, коли сей піддався під вплив, та у своїх змаганнях користувався помічю австрійського правительства, якого представником був тодішній намісник Галичини — гр. Казимир Бадені. Ювилат, людина простолінійної вдачі, що піддержував свого архіпастиря без ніяких своєкорисних цілей, не міг погодитися з плятформою кардинала. І розійшлися.

Просвітної роботи ніколи не кидав, а в політиці не висувався на репрезентативні становища, але все був видним, активним діячем між народовцями, довгі літа був членом Народної Ради тай досі є членом Народнього Комітету, найвисшого виконавчого органу трудової партії. Нераз обставини накидали йому роботу, якої мусів піднятися в ім'я загального добра. Коли львівські Українці закупили реальність, на якій має стати наш театральний будинок, о. Стефанович займався довгий час збіркою датків і фінансуванням того інтересу, а коли торговельне товариство „Достава“ в Станиславові стало перед ліквідацією, він з малим гуртком львівських священників переніс централю товариства до Львова, як директор перевів його санацію і поставив на кріпких, матеріяльних основах.

Наш ексц. Митроп. гр. А. Шептицький заіменував Ювилата, котрий займався все живо шкільними справами членом Шкільної Ради окруж. мійської у Львові. Від тоді став він ще з більшою силою опікуватися нашою молодіжжю у львівських вселюдних школах, а з окрема школою ім. Марк. Шашкевича. Мимо щирих заходів не удалось йому добути приличне приміщення для сеї школи. Та й не дивно се, бо має до діла з закамєнілою у нехтованню і відмовлюванню належних нам прав — львівською Радою мійською, — яка не соромилась зломати обітницю перенести нашу одну школу до нового будинку, зложену прилюдно в її імені президентом міста в галицькій соймі ще 1908 р. у відповідь на інтерпеляцію пок. посла д-ра Олесницького.

По святочнім Богослуженню в Успенській церкві в день Благовіщення складали Ювилатови желання представники львівського духовенства, а в суботу перед Зеленими святами зложили поклін своєму катехитові і духовному провідникові його бувші ученики й учениці.

о. І. Рудович.

Дещо із богослужебних обрядів, про церковний устав (типик) і характеристичні виписки із давних богослужебних книг.

II.

В попередній часті зазначено, що точного способу справування первісної „Сл. Б.“ ніде не було подано; було тільки личне передання обрядів від самих апостолів. Що в сій апостольській „Сл. Б.“ мусіла повсюду бути бездоганна однообразність, можна вносити із сього, що ізза св. Літургії ні у одного церковного писателя перших віків християнства не находимо контроверсій. Коли св. Полікарп (еп. Смирненський, муч. †167) був — з нагоди полагодження спорів зглядом празнування св. Пасхи — в Римі, і там для тамошних християн справував містерії, тобто св. Літургію, то свідчить се тільки про видимий обяв однообразности Літургії на Сході (в Смирні) і на Заході (в Римі), справованій очевидно після апостольських передань.

Що в початках християнства Літургія з її молитвами та піснями не була списана по ряду ані самими апостолами, ані їх учениками, ані навіть першими церковними писателями, се не підлягає ніякому сумнівови. Є однак певні сліди, що псалми і пісні духовні були вже списані з перших початків християнства; апологет наводить також і слова з літургічних молитов, отже і сі мусіли бути вже в початках записані.

В листах св. Ігнатія (еп. Антіохії †107) находиться багацько літургійних формулок а також молитов, і вони дають майже наочний доказ урядової узаконненої Літургії, як ознаку лучности правдивих християн для відріжнення від докетів, про яких пише св. Ігнатій, що вони сторонять від католицької Літургії, справованої в лучности з єпископом. Можнаби тільки припустити, що священники тих часів не читали св. Літургії з книг, а тільки із писаних формулярів вучувалися на память служити „Сл. Б.“ — для заховання однообразности, переданої апостолами. А що апостольські передання мусіли зараз таки в заранні християнства бути записані апостольськими отцями церкви, то свідчать про се письма Климентія, Орігена і других. Тільки зауважується, що книги, списані самими апостолами, називалися канонічними, до яких по видимому не причислювано устного передання.

списаного навіть апостольськими отцями церкви. Що св. Літургії були вже записані в книгах до св. Василія Вел., то муситься логічно вносити із сього, що той великий Отець церкви свою св. Літургію написав на основі до того часу єствующих і уживаних в Христовій церкві „Сл. Б.“, скорочуючи і реформуючи їх, відповідно до вимогів свого часу.

Дальше треба також вносити, що сі другі книги не були в публичнім, загальнім уживанні, як се було з письмами апостолів; вони списані безіменними авторами і призначені виключно для приватного, скажім научного ужитку, виключно для духовних осіб, знані були загально як устне передання, на яке в потребах, як на щось основного покликувалося.

Що до богослужебної мови, то певне є, що вже самі апостоли служили „Сл. Б.“ в єврейській (сирохалдейській) або у грецькій мові. Апостоли Петро і Павло пишуть свої листи до Римлян по грецьки. Марко пише своє євангеліє в тій мові для римської церкви по свідоцтву Євзевія. По видимому грецька мова була тоді загально знана в цілій римській імперії. Щойно папа Віктор є перший западно-церковний писатель, який під кінець другого віка пише латиною. А що „Сл. Б.“ служено по грецьки, то свідчить висше наведений факт з св. Полікарпом, бо і як мігби він служити св. Літургію по грецьки, а римські вірні відповідати по латинськи? Тертуліян пише, що листи автентичні апостолів читано підчас „Сл. Б.“, а читання їх в грецькій мові свідчить що і цілу „Сл. Б.“ справовано в сій мові.

З часом, як щораз то нові вірні стали приступати до Христової Церкви, треба було узгляднювати їх язикові потреби і нові богослужебні мови вводити. Найранше введено було латинську мову; Оріген, який 212 р. був в Римі, говорить про річ всім звісну, що всякий народ хвалить Бога (себто справує богослуження, отже і „Сл. Б.“ то є св. Літургію) у своїй мові, Греки — по грецьки, Римляни — по латинськи. Дивне диво, що в Африці, (себто в Картагині), хоч нарід сам говорив по пунійськи, „Сл. Б.“ справовано в латинській мові, по свідоцтву Кипріяна. Чи окрім мови грецької і латинської уживано при богослуженнях ще інших ідіомів, на се питання з жерел перших трьох віків годі найти відповіді.

Повисше вже було зазначено, що хоч через самих апостолів не було написано ані одної Літургії в її повнім порядку, то однак дотично того, що було установлено самим Іс. Христом, а передано апостолами, була в цілій первісній християнській церкві повна єдність. Ідентичности що до текстів і способу справовання т. є. обрядової ідентичности не було, бо після ріжності і властивости місць і людей, де богослуження справовано, мусіли потворитися ріжні відповідні властивости, які очевидно ані спокоеви ані гідности церкви не загрожували, ані перечеили,

У Фірміліяна (Орега Сург. еріст.) в його листах записано, що в Римі прийнялися і заховуються деякі звичаї і установи, яких ані немає повсюду, ані не походять від апостолів. Ту покликується він особливо на святкування Пасхи. Такі різниці мусіли згодом проявитися конечно також у приписах, які дотичать дисципліни і культу. І се зовсім зрозуміле, бо церков окрім своєї Божої, незмінної сторони, має ще і людську, підлягаючу безнастанній зміні, тому установляє — відповідно до часу і місця способи довершування різних богослужень т. є. Церков має різні культи обряду. Розуміється, що в трьох перших віках християнства не виступають особливі різниці в справуванні богослужень, бо ці віки були ще надто близькі до спільного жерела. Що до самої Літургії, то вона не є довільною збіркою різних молитов і дійств, але своєрідним організмом. У всякім організмі всі його члени мають своє доцільне призначіння, можуть хіба тільки з часом різно розростатися і в собі змінятися. Колиж однак посеред них попаде який чужий і не відповідаючий цілості приросток, то живий організм такі чужі йому утвори певно з себе виділить, виелімінує.

З четвертого віка розвій і розріст самої церкви впливає також на Літургію. Її стають вкорочувати, однак не всюди однаково. Катехуменат і давня покаянна дисципліна устають, через що і Літургія оглашених сильно змінюється, а тим часом церковний рік з своїми празниками в неї втискається і її сильно перетворює. Отсе головні причини, які основують різницю восточної і западної літургії а також церкви.

Про різні спори зглядом формальних різниць по не-літургійних а дотичах дисципліни церковної приводить Євсевій у своїй історії церкви спір дотично празновання Пасхи. Коли св. Полікарп був у Римі, у папи Аникета, щоби вияснити різницю що до часу святкування Пасхи на Сході, то оба вони дотично других предметів не багато спорили з собою, но зараз таки годилися, а дотично сього питання навіть не хотіли спорити, бо ані Аникет не міг переконати Полікарпа не заховувати сього, що він до нині заховував, живучи з Іваном, учеником Господа нашого, ані Полікарп не переконував Аникета заховувати празник Пасхи инакше, бо Аникет говорив, що обов'язаний хоронити обичаї презвітерів, які були перед ним (і так робили).

Сама літургія в перших віках християнства, що складалася з молитов, які відмовлявано без приготування (по вдихновенню відмовляючого) була дуже філююча, плинна. Щойно четверте століття дає нам дуже обильні відомости, дотично літургій, а навіть дотично дрібничкового описання способів справування богослужень. Св. Отці, як Кирило ерусалимський (†386), Атаназій (†373), Василій Вел. (†379), Іван Золотоустий (†407) переказали нам старанно викінчені описи

обрядів, яких вони уживали. Таке точне опрeдeлення бачимо тільки в восточній, грецькій „Сл. Б.“, коли тим часом, немає ніде поданого, яка була судьба римської „Сл. Б.“ — В тім часі зясовуються вже різні обряди з своїми самостійними а відрубними літургіями; відповідно до середовищ первісний загальний обряд прибирав і присвоював собі остаточні певні форми і види; доконувалися зміни в укладі і порядку літургій, спричинювані різними практичними зглядами.

Головні такі типи різних обрядів дадуться підмітити як основні, сполучені з трома найдавнішими патріархальними осідками т. є Римом, Александрією і Антіохією. Очевидно, що єпископи а також священики, які підлягали тим патріархам, наслідували і повинні були наслідувати своїх настоятелів в релігійних практиках. Але і ці головні обрядові типи стали переходити той сам розвій, що первісний, всім християнським церквам спільний обряд. У віддалених церквах тої самої патріаршої провінції доконувався дальший розвій певних властивостей в матернім типі, скорочуються літургічні части, які здавалися бути за довгі, додаються нові церемонії, розширюються давні, а опісля в тім своїм новім виді зістали вони списані як літургії нових обрядів. Різні дослідники обрядів подають різне число матерних типів; найвідповідніший поділ на матерні типи обрядів бувби: А) на сході на: а) західно-, б) східно-сирійський, в) на обряд Азії Меншої і г) на царгородський (Dr. Baumstark: Die Messe im Morgenlande); Б) на заході на: а) тип літургійний римський і б) галіканський, який що до своїх початків є без сумніву походження антіохійського.

Від четвертого віку слідне зосередження різних типів богослужень в чотири матерні типи богослужень т. є: Антіохійський, Александрійський, Римський і Галіканський, а всі інші літургії розвинулися з названих матерних типів. І так:

І. Тип антіохійського обряда.

1) чистий в апостольських конституціях (по грецьки);

2) в єрусалимській формі — „Сл. Б.“ св. Якова;

а] літургія св. Якова (по грецьки) заступлена нині через візантійський обряд а тільки раз у рік уживана на острові Закинтос і в Єрусалимі;

б] літургія св. Якова по сирійськи (в Єрусалимі з примішкою армейського ідіому) уживана нині через сирійських Яковитів і уніятів;

в] літургія св. Якова в зроманізованій формі як Літургія Маронітів.

3) Обряд халдейський по сирійськи, уживаний нині через Несторіянів і халдейських уніятів;

а] малябарський обряд, по сирійськи, уживаний через схизматиків є літургією несторіянською або літургією Яковитів;

б] обряд малябарсько-уніятський, по сирійськи є обрядом халдейським, значно зроманізованим.

4) Преславний візантійський (грецький) обряд, якого уживають нині всі православні (схизматики), а також Мелехити і візантійські (грецькі) уніяти; обряд сей в мовах грецькій, старославянській, арабській, румунській і інших (як англійській, мадярській і т. і.). Є він другий з ряду що до свого розповсюдження в християнській церкві по цілїм світі.

5) Обряд вірменський, якого уживають схизматики Грузини і Вірмени уніяти в клясичній формі вірменської мови.

II. Тип александрійського обряду:

1) а] Літургія св. Марка по грецьки — нині вже ніде не уживана;

б] Літургія св. Марка по коптійськи, уживана через Коптів, Молофізитів і уніятів.

2) Етіопська літургія, якої уживають Монофізити в Абесинії в етіопській мові.

III. Тип римського обряду:

1) Первісний римський обряд, чистий, якого нині більше не вживають;

2) Африканський обряд, нині неуживаний;

3) Нинішній римський обряд з Галіканськими додатками уживаний в цілій римській церкві (римським патріярхаті) в латинській мові, в деяких частях Дальмації в словянській мові, а подекуди (іменно в Римі) і в грецькій мові. Є се обряд найбільше розповсюднений по цілій землі.

4) Ріжні пізніші середновічні відміни сього обряду, яких уживали ріжні монаші закони (Домініканів, Картузів, Кармелитів), а також уживаного в деяких дієцезіях (Ліону, Парижа, Тревіру, Селісбері, Йорку і т. д.); нині сі відміни майже всюди знесені і заступлені римським обрядом.

IV. Тип Галіканського обряду:

1) Літургії, яких уживано колись у Галії, Іспанії, північній Італії, Британії, а з деякими змінами розповсюднені по цілій північно-западній Європі, в латинській мові. Сей тип заникав поволі від VIII. віку, а заховалися з нього хиба деякі нащадки. Старокатолики уживають його нині в зміненому виді в німецькій мові.

2) Літургія Амврозіянська, ще нині уживана в Міляно (Медіоляні).

3) Літургія мозарабська в Толедо.

Із сказаного виходить, що первісний одинокий, назвім його — апостольський обряд, ріжничкувався досить помало, а літургія по апостольському переданню справувалася майже всюди однообразно, на грецькій а по части на єврейській мові. З початком третього століття приходить ще латинська

мова. В чейвертім віці поділ стає не тільки виразний на обряди восточний і западний, але навіть на поодинокі відрубні типи різних обрядів в восточній і западній церкві. Богато з сих дрібних, так би сказати льокальних обрядів завмерло, а з позісталих вибилися на домінуюче становище: в східній церкві обряд візантійський, грецький, а в западній церкві обряд римський.

Домет.

Звіт з Загальних Зборів Товариства Катехитів,

які відбулися у Львові, 21. V. 1923. в дух. семинарії (в присутности представника поліції.) Збори отворив о. Е. Громницький короткою промовою, в якій згадав про помершого члена і заслуженого катехита бл. п. крилош. о. Івана Алексевича. Память його вшановано повстанням з місць. Провід обняв о. др. Фіголь зі Станиславова, а секретарювали о. др. Цегельський Гн. і о. Кузьма В.

Про діяльність Виділу за минувший рік о. Громницький здавав звіт, в яким між иншим згадав про організацію літургійного Союзу, про праці над новими научними плянами, над меморіялом для апост. Візитатора і т. д.

В живій дискусії, яка по звіті вивязалася, забирала голос більша часть учасників. Межи иншими о. М. Конрад закинув Виділови замалу діяльність у згуртованню всіх оо. катехитів у краю та замалий контакт з провінцією; також підніс деякі — по його думці уємні сторони — Літургіки о. Лужницького, жалуючися, що катехитам з провінції не є дана можливість співпраці або бодай висказання своїх уваг і бажань що до учебників релігії, які приготовляються. — У відповідь о. Рудович вказав на потребу основування кружків на провінції. Колиб там оживлено діяльність, то лучником межи провінцією а столицею моглаби бути „Нива“, яка вже від кількох літ жде, щоб стати центром обміни думок межи членами провінції а столиці... О. Лужницький пояснив, що Літургіку, про яку мова, опрацьовувала комісія з 6-ох членів, отже не є ділом лише одного чоловіка. Впливом сеї дискусії було бажання о. др. Цегельського, щоб на писання шкільних підручників були розписувані конкурси в „Ниві“, і очевидно, предккладані до апробати Ординаріатови.

По замкненню дискусії вибрано комісію-матку для уложення складу нового Виділу. Опісля о. др. Костельник (якому митроп. Ординаріят поручив випрацювати учебник христ. апольогетики для серед. шкіл) відчитав реферат, в яким зясував потребу науки христ. апольогетики в VIII. кл. гімн., як нового предмету, і zarazом узасаднював провідні думки

при укладанню сього учебника. По дискусії одноголосно признано потребу такого учебника і з деякими доповненнями прийнято плян сього учебника, як се пропонував референт.

Одноголосно вибрано новий Виділ у такому складі: о. Лужницький Л. голова, о. Громницький Е. містоголова, і оо. Біленький С., Дзерович Ю., др. Костельник Г., Лопатинський Д., Новосад І., Рудович І. і др. Цегельський Р. — виділові: Заступники виділових: о. Бараник ЧСВВ., Конрад М. і о. др. Фіголь. В склад контрольної комісії ввійшли оо. Туркевич І., Погорецький О. і Яримович А.

О. Біленький в справі літургійного Союзу запропонував тимчасову вкладку в квоті 10.000 мп., на що всі згодилися. Так само ухвалено висоту річної вкладки до товариства в квоті 10.000 мп.

По вичеркненню дневного порядку Збори закінчено.

Треба однак додати, що учасників було трохи замало, бо ледви 24-ох. Можливо, що причиною сьому було також і се, що не у всіх школах сей день був вільний від науки.

Загальні Збори Тов-а св. Ап. Павла

відбулися 2. VII. с. р. в дух. семінарії у Львові (в присутности комісарія поліції). На збори зіхалось около 50 священників (число замале, а оправдатиб його хіба лише тим, що в тих днях був частинний страйк залізничників).

На зборах прийшло до ширшої дебати тільки в справі закупна священничого дому. Уступаючому Виділові, як і попередньому роблено закид, що замало зробили в тій справі. Деякі промовці відносили сей закид до загалу нашого духовенства, яке виявлює замало зрозуміння й охоти що до забезпечення нещасних сиріт по священниках. Новому Виділові поручено особливо займитися справою набуття священничого дому і розвести в тій цілі як найширшу агітацію. Коли українські учителі спромоглися на закуплення свого дому, то для священників просто стид, що дотепер ще не спромоглися на те саме.

Новий Виділ вибрано в такому складі: О. сов. Володимир Садовський, голова; о. сов. Юл. Дзерович, заступник голови. Виділові: о. сов. Л. Лужницький, о. сов. В. Лициняк, о. дек. Б. Еліяшевський, о. сов. Др. Я. Левицький, о. Др. Гавриїл Костельник, о. Омелян Горчинський.

Заступники виділових: о. Ст. Новосад, о. Й. Скрутень ЧСВВ, о. В. Кузьма. До Контрольної Комісії ввійшли: о. сов. Ев. Дугкевич, о. Др. В. Лаба, о. Др. Ів. Бучко.

Висоту вкладки означено: 10.000 мп. як сплату за за-

леглості до 1923 р., а на 1923 р. 20.000 мп. з тим, що Виділ уповажнено евентуально підвищити сю вкладку. — Вкладки висилати на адресу Всч. о. Ом. Горчинського Львів — Підвале 9.

Реферат о. Костельника відпав. Вечером того дня зачалися реколекції для священників, якими проводив о. Лучинський ЧСВВ. Перед реколекціями були приватні наради священників у найважливіших справах під нинішню пору.

О. Д-р. Г. Костельник.

Василько чи не Василько?

Квестія, звязана з таємними брідськими явищами, в наслідок різних публікацій про сі явища доходить уже до тої фази, де вона може бути належно поставлена. А в таких трудних проблемах належно поставлена квестія се вже перша половина пояснення, бо вона з собою приносить концентрацію й координацію думок — так, що з цілої плеади питань остається тільки одно, виразно спрецизоване.

В останньому числі „Поступу“ (ч. 5—6 з с. р., стр. 150—155) о. др. Й. Маркевич ЧСВВ. реферуєчи брошуру „Появи духів в Бродах“ (яку я видав) у спокійнім тоні, гіднім об'єктивного розважання річи, подав багату низку критичних уваг про таємні брідські явища, і багато причинив ся до належного поставлення квестії в тій справі. Загалом були можливі три квестії: 1) Чи таємні брідські явища є дійсно фактами (чи не є вони сугестією, обманом і т. ин.)? 2) Чи їх автором дійсно є позасвітний дух? 3) Чи їх автором може бути той, хто подається за нього, бл. п. Василько?

О. др. Маркевич уважає перші дві квестії за полагоджені. Першої навіть не підносить, бо вона не має за собою ніяких позорів. Вправді є люди, навіть високо вчені, які приватно висказуються, що брідські явища є обманом: „Колиб я там був, то нічого не було би“, (так передомною декотрі висловлювалися). Однак вони цілковито не здають собі справи з того, що говорять, — бо в дійсности тим воюють проти всіх природних норм, котрі дають вартість людському свідоцтву. І тому нема найменшої потреби над тим заставлятися.

Другу квестію о. др. М-ч вкоротці, а вповні влучно ось так порішає: „І дійсно треба себе хіба змушувати до сумніву. Брідське „щось“, що подає себе за Василька, дає льогічні, отже інтелігентні, а через те духові відповіді. Ніхто з людських духів у брідських обставинах цих відповідей не дає. Отже: це інтелігентне, пишуче „щось“ є духом. Тій льогіці тяжко опертися, коли хтось льогічно думає. І тому

ніхто не сумнівався ні з присутних, ні з тих, що реляції читають. Таким чином це найважливіше питання булоби для заінтересованих притакуючо розв'язане, а сумнів нерозумним". (Стр. 151).

Що до фактів то о. др. М-ч квестіонує тільки забирання дарунків через духа, а то з того приводу, що „де забирання дарунків у брошурі невистарчаючо стверджено. (В однім випадку шоколяду по свідостві „Василька зідає — пес)". — Однак по мойй думці та річ зовсім переконуючо стверджена. Присягло на се кілька осіб, а що найважливіше: дух се сам стверджує письмом і то нераз — згідно з обсервацією заприсяжених принагідних свідків. Дух пише „я вже яблучко собі взяв" і в тій хвилі яблучко зникло. А що раз песик зів шоколядку, се якраз один з найхарактеристичніших доказів на се: що автором незвичайних явищ був дух та що иншим разом дійсно він забирав дарунки. Брідське „щось" у першій хвилі не знало, хто взяв шоколядку, і посуджувало домашних (відповідь під ч. 69, ст. 63, в брошурі), аж опісля розвідалося (хоч сього ніхто з людей не знав), що „Данусю" зів песик „ще рано". (Відп. 70).

Третю квестію о. др. М. так розв'язує, що брідський дух є злим духом, а не Васильком. „Брідське щось" не тільки що не виказалось достовірною легітимацією доброго духа, але навпаки: показало познаки недоброго духа, себто: лож, обманство, грішний зазив, зводження християн" (стр. 153). Сей осуд виказує о. др. М. категорично, вважає його безсумнівним. І тому говорить він: „оскільки хто з родини, чи з инших людей приписує явища тільки доброму духови, а тим добрим духом вважає душу покійного хлопця, то (в нашім випадку) падає жертвою сумної помилки" (стр. 153). Думаю, що ледви чи можна би ще якийсь аргумент дібрати для такого заключення, яке заступає о. др. М., — він зібрав усі можливі. І ось так квестія з тої сторони стала виспеціалізуваною: або дійсно о. др. М. має повну рацію, або його аргументи не є зобов'язуючі — але се треба вказати.

*

*

*

В найбільших випадках, де ведуться контроверзії, рішачючими є становища двох сварячих зі собою сторін а не їх аргументи, яко такі. Аргументи тільки розвалковують зайняте становище, і коли вже раз приймемо се становище, то аргументи є послідовно льогічні. Але з иншого становища сі аргументи можуть представлятися в иншій світлі. Отже в таких випадках головно ходить о належне становище, о перспективу.

Думаю, що ті, котрі твердять, що брідські таємні явища треба приписати злomu духови, виходять з невластивого становища, яке вважають за самозрозуміле (і тому його навіть не означають, не утверджують), а воно в дійсности таким не є. Їх перспектива хибна.

Наші звичайні поняття про позагробовий стан померших людей мають у собі багато інстинктових елементів. Але сей інстинкт у дійсности має зовсім иншу ціль, як пов-

чати нас про стан людських душ по смерті тіла. І ось у той спосіб наша перспектива виходить хибна. До тіл померших людей, хоч вони нам були близькі і дорогі, відчуваємо якусь інстинктову відразу і заразом якусь реверенціальність, відчуваємо, що між нами а ними наступила якась грізна і таємна прірва. А навіть перед душами померших людей відчуваємо страх (якщо думаємо собі, що вони нам мають з'явитися). Се передовсім для того, що ті душі вже перейшли ту „страшну прірву“, і вони вже не є ті, що були колись на землі. — Сі інстинктові елементи без сумніву мають таку ціль, щоби з умершими обходитись свято, щоби їх хоронити, щоби ми боялись смерті, й застановлялися над нею і т. и. Алеж у наслідок зовсім природної асиміляції ідей, ми се наше психічне відношення до умерших приписуємо також їм, і думаємо, що померші подібно відносяться до нас, як ми до них; що їм уже не годиться до нас приходити, що вони почувають відразу до цілого способу нашого життя, що сквернилися би — просто грішили би, — колиб знайшлися між нами і робили діла, які за життя робили, хоч ті діла під моральним оглядом є індіферантні (пр., щоби співали, грали, розмовляли, сміялись і т. ин.).

Подібно дитина в наслідок своїх діточих інстинктів має багато невластивих понять про те, що старшим випадає або не випадає робити. А так само простий чоловік має невластиві поняття про те, що випадає або не випадає робити особам на високих становищах. Се все упередження, які шабльоново обмежують ширину й глибину, багатство дійсності; і коли люди з такими упередженнями приходять до пізнання дійсності, то в першій хвилі соблазняються дійсністю.

А повстають такі упередження то в наслідок інстинкту, як се вже з'ясовано, то в наслідок невластивої асиміляції ідей, то в наслідок шабльоновості при процесі судження.

Тіло померших людей утратило принцип руху (життя), воно „спочиває“, заховується подібно, як коли чоловік спить.

У наслідок сього, що зображення, які маємо про стан тіла мерців, є сильніші чим наші поняття про стан їх душі, то зовсім природно асимілюємо сі зображення з неясними поняттями, які маємо про стан душі усопших людей. А що сі зміслові зображення є сильніші (самі нам накидуються і т. д.), то в цілій тій асиміляції вони верховодять. Отже також стан душі померших людей уявляємо собі на взір тіла мерців. Мерці (загалом, а не лише під оглядом тіла) „сплять“, „спочивають“... Се так природна асиміляція ідей, що навіть у нас християн, хоч після нашої віри властиве життя починається щойно по смерті чоловіка, звичайними є такі написи на гробах: „Спочивай у Бозі!“ „спи спокійно!“ „земля йому пером!“ і т. и. А старинні погани саме в наслідок тої асиміляції ідей уявлювали собі позагробне життя як

сон, як тінь життя, особи — як тіні осіб. Без сумніву тут заходить не менша помилка, як коли „природно“ нам здається, що земля спочиває, а сонце і місяць ціле зоряне небо маєстатично, повільним, королівським рухом кружить довкола землі.

Тут причина, що також християни зводять позагробне життя на мінімум — особливо життя святих душ, що в небі: вони тільки безнастанно „вдивляються в Бога“ (visio beatifica), без руху, без усяких подібних психічних емоцій, які нам „живим“ доводиться переживати. Все інше в наших поняттях про стан тих святих душ не допускає до слова нами ушабльонізована маєстатичність їх життя.

Ось, як думаю, тут властиве жерело слів „Місіонаря“ (ч. 3. з с. р. стр. 45): „Бо то є богохульством вірити, що Г. Бог посилає душу людям, щоби могли її запитувати, щоби могли їй давати яблочка, чеколядки і таке інше...“

В дійсності таких соблазнів є багато в життю, але чоловік з них з часом виростає. Коли випадало самому Г. Богу сотворити такий світ, який він дійсно є, де неоднораз може дати привід до соблазну, і коли випадало самому Христови бути на людським весіллі в Кані, і ще для „увеселення“ навіть у чудесний спосіб придбати вина гостям; коли випадало ангелови Рафаїлови прибрати собі людське тіло, і женихати Товію та дбати про гроші Товита і т. ін. і т. ін. — то як соблазнитися тим, що пр. душа якоїсь дитини з неба приходить до своїх родичів і бубнить собі, пише „цілую руці мамці“, розмовляє з ними, дякує за дарунки і навіть забирає їх? — Розуміється, се не є правильний стан душ померших людей, але виїмковий, який мусить мати достаточні причини зі сторони Бога, щоби він на се згодився. З другої сторони не треба думати, що для Г. Бога було далеко важнішою річю подбати про жінку для Товії, чим потішити розжалену матір по втраті сина.

* * *

О. др. Маркевич далеко більш „вільнодумний“, ніж редактор „Місіонаря“. Забирання дарунків „Васильком“ для нього не є доказом „ані проти особи Василька, ані за нею“ (стр. 154.). Значить: се може обстати. Зате він не добавчує в брідських явищах „ціли величної, гідної Бога“, а „спосіб появи і обставини цілком схожі зі спіритизмом“ (стр. 152). І саме на тій підставі о. др. М. приходить до заключення, що се був не Василько, але злий дух, обманець. Але, як думаю, він при тому також має хибну перспективу. О. др. М. усі появи добрих духів підтягає під одну категорію. Вправді се також я зробив у передмові до „Протоколів Комісії“, однак інша була моя ціль, а інша його. Я там займив становище проти матеріялістів і раціоналістів, і ходило мені головню про се: чи се дух, чи ні? Тому я покликував

ся на найзвіснійші історичні „появи духів“ (у найширшій значінню слова), і не робив між ними ніякого розрізнення.

Але коли ходить про се: чи се Василько, чи ні? — то необхідно треба зробити розрізнення між появами добрих духів. Треба їх поділити на дві категорії: одні з них безпосередно прилучуються до історії божого об'явлення, мають людей повчити в правдах релігійних — се їх ціль; другі являються в приватних цілях (пр. душі являються на доказ, що даліше живуть, просять о Службу Богу, виявляють якусь тайну, потішають тих, що за ними тужать і т. п.). І коли маємо перед очима ціле множество таких випадків, то можемо легко запримітити, що одні інакше поводяться, як другі. Се не повинно для нас бути більш дивним, як пр. те, що той сам (гідний, добрий) священник інакше поводитьсь при престолі, а інакше у веселім товаристві. Добрі духи, що приходять у приватних цілях, переважно являються в ночі*), ходять, гримають, нераз докучають і навіть шкоду роблять, деколи у своїх виступах вони залежні від одної особи (медія) і т. ин. — все те служить їм до того, щоби звернути на себе увагу, і допняти свого. Так пр. у однім помешканню нічю діються нестворені річі (особливо в однім покою) і ніхто з людей там видержати не може від гримання й лопоту. Вкінці, коли пані дому дала посвятити хату і коли дала на Службу Богу за духа, що покутує в їх мешканню, сей дух ранком зматеріялізований приходить до пані дому й складає їй подяку за поміч, а явища перестають.

Або може всі такі явища вважати за хитру продукцію злого духа? Се було би проти всіх правил логіки. „Чортівська гіпотеза“ найлекша і всюди можна нею воювати, але зате вона нічого не вияснює. Чорт „все“ знає, „все“ може, „все“ йому уходить: то вміє бути святим, то грішним, то добрим, то злим. . . . Простий нарід, як звісно, навіть залізницю та автомобіль спершу пояснював собі „чортом“. Коли отже не хочемо попасти в сю скрайність, то мусимо признати, що також добрі духи появлялися в такий спосіб, який, шабльоново судячи, легко можна би приписати чортам.

Брідські явища без сумніву належать до тих, де дух приходить у приватній цілі. Сі явища зовсім аналогічні з іншими того рода: діються в ночі (вечером), стуки, бубнення, сування річами, писання і т. ин.

О. др. М. длятого має хибну перспективу на брідські явища, що не робить розрізнення між появами добрих духів, хоче, щоби всі випадки появ духів були подібні до тих, де являються духи в релігійній місії. Він каже порівнювати

*) В ночі являлося багато також тих добрих духів (ангелів), що про них згадує св. Письмо. А длячого в ночі? — Про се можна би багато говорити, але не тут місце на се.

блідські явища з появами Христа св. Margareti Alascoque та з появами Діви Марії Вернадетті Soubrouis. Алеж радше повинен він був порівнювати блідські явища з тими, які описує R. H. Benson під заг. „*Consolatrix afflictorum*“, а вони випечатані в тім самім числі „Поступу“, де й його критика блідських явищ. І знайшов би неодну аналогію. В обох випадках явища діються в ночі; тут приходять „син“ до мами, що розпачає за ним, там „мати“ до малого сина, що розпачає за нею. Ся мати бере сінка на руки, і через цілу ніч гойдається з ним на кріслі — о Бозі, о святих річах ані згадки. Мати приходять вистроєна, як на балі, у брилянтах, у воальці і т. д. Вкінці не знає дитина, чи се дійсно була його мати, чи ні (бо з лица инакше виглядала).

*

*

*

Найбільшу силу проти особи Василька черпає о. др. М. зі спіритистичних елементів у блідських явищах. „Чи відпочинок божий“, пише о. др. М. (на ст. 153), „може послугуватися способами практикованими в баламутнім, а найчастійше повнім обмані, гріха й проступку спіритизмі? Чи Найвисшому не стає сили, чи генія до видумання інших способів, ріжних від негідного Бога спіритизму? Річ зовсім ясна“. — Алеж біда саме в тому, що річ зовсім не така ясна. Натомісць доволі ясна та річ, що суперничати з Богом — з Його „силою“ та „генієм“ — се небезпечне: миж тільки діти, повні пересудів, шаблонів, обмежень. Чиж пр. не можна би в дусі наведених слів о. дра. М. так розумувати: Чи Найвисшому не стає сили чи генія до видумання інших способів розмножування людського роду, ріжних від того дійсного, який доводить до найгірших проступків, гріхів — так, що сам Син Божий називає людський рід „родом прелюбодійним“? Бог творить людську душу — але чи годиться, щоби він творив ту душу у випадках прелюбодійних, які він сам заборонює? — А рігрі ми в таких квестіях не можемо видумати нічого путнього; треба судити в *posteriori*: в дійсности річ так діється, отже мусимо заходитися, щоби „немудре“ для нас зробити мудрим.

Те саме відноситься до спіритистичних явищ. Чомуб то добрі духи не могли являтися в спіритистичний спосіб? Для того, що спіритистичні практики заборонені Церквою? Перелюб також заборонений Церквою, а прецінь Бог, як сказано, на свій спосіб співділає в акції перелюбу (творячи людську душу). Та ясно, що церковна заборона в цілій тій акції не відноситься до Бога, тільки до людей. Так само церковна заборона спіритизму відноситься тільки до людей а не до духів (як се вже наведене у попереднім числі „Ниви“ ст. 196). Впрочім годі тут всі моменти підтягнути під назву „спіритистичні способи“, і всі вважати негідними Бога, або бодай добрих духів, і яко такі за проскрибовані Церквою.

В „спіритистичних способах“ є два головні моменти: а) дух орудює людськими органами або душею як своїм медієм для комунікації з людьми; б) люди в спеціальні способи викликають духа. Перший момент се найтісніша злука чоловіків з св. Духом, або з добрими духами. Сам Христос каже до апостолів, що буде їм „дане“, що мають говорити, що не вони будуть говорити, але св. Дух через них. Той момент стрічаємо у всіх пророків.

Але може те опановання людського організму через духа не може бути того рода, щоби ціле тіло (чи хочби лиш деякі органи) тряслося, як се буває в спіритистичних явищах? Що до властивих пророків, то остається та квестія невиясненою. Однак з біблійного опису Валаама зовсім ясно виходить, що він під впливом „обсядження“ через добрих духів попадав в т. зв. спіритистичний транс. Каже св. Письмо: „Сказав Валаам, сказав муж, котрого очи отворені, сказав той, що чує божі вискази, а котрий бачив видження Всемогучого, котрий, коли впаде, має отворені очи“ (4 Мой. 34, 4). Значить, що Валаам у наслідок обсядження через духа падав на землю, і саме тоді мав „отворені очи“ (т. є. бачив видіння). Був він, по нинішному говорячи „ясновидючим“. Валаам в ніякий спосіб не викликував духів, вони самі до нього приходили, звичайно нічу. А таке приставання з духами Церков не заборонює, хіба що є певність у даному випадку, що се недобрі духи.

В Бродах дух приходив сам, також нічу. Перед Комісією на доказ, що се не хлопці, що лежали на ліжку, були авторами дивних явищ, але дійсно дух, казав він себе викликати в спіритистичний спосіб. О. Др. М. признає, що Комісія мимо загальної заборони мала право допустити до спіритистичних явищ, отже в тім випадку намовляв дух до „дозволеного“, а не до „недозволеного“. Ясне, як сонце. І тому дивною виходить думка о. Д-ра М., що брідський дух повинен був „респектувати декрети Богом основаної Церкви, видані для людей, і навіть в однім випадку не повинен взивати нікого до порушення тихже“ (стр. 152). Алеж такого порушення не було! Бо коли Церква дала Комісії власть допустити до спіритистичних явищ, то „Василько“ в тім випадку дійсно респектував декрети Церкви. А позатим він виразно заборонював себе викликувати.

Та навіть колиб далось ствердити, що се дійсно „Василько“ був у панни Бауерівної, коли вона його викликувала в себе дома (на три дні перед приїздом Комісії), то ще й з того годі би заключати про злого духа, який прибрав ролю Василька. Певна річ, що Самуїл не согрішив, коли з'явився Савлови на заклик ворожбитки з Ендор — согрішив тільки Савло й ворожбитка. Та се зовсім инша квестія, і годі її тут полагодити.

Якщоб „Василько“ накликавав до спіритизовання й ра-

див не зважати на заборону Церкви, щойно тоді він проступився би проти декретів Церкви, і о. Др. М. мав би під тим оглядом повну рацію.

* * *

Приходимо до того, що „Василько“ каже про себе. Між иншим „Василько“ написав одну (властиво дві) картку з таким змістом: „Я вам правду скажу, що мені самому сумно на цминтарі, тому я до вас щоденно приходжу“. Се „Місіонар“ (ч. 5, стр. 76) так інтерпретує: „Та ніби душечка з Богом злучена чогось-то вже другий рік на цминтарі пересиджує, та що там їй нудиться, забігає до хати бувших свої родичів і цілими днями попід ліжком перебуває, то коло подушки мами або сестри! Правда, яке згідне з правдою св. віри?“

Також о. д-р М. подібно розуміє річ: „Цей ніби Василько даєложні, противні правді відповіді: що він у Бога, а притім йому „нудиться“ чи „сумно“ в Бога“ (стр. 151.). Але бо та відповідь брідського духа є як раз одна з найхарактеристичніших для особи Василька. Виходить з тої відповіді, що на цминтарі не пробувають усі душі померших, бо тоді „Василько“ там не був би „сам“ і не було би йому сумно. На підставі всіх відповідей „Василька“ ціла річ так представляється: Небо не є на землі; Василько зісланий з неба на землю. — Зрозуміле, що в першій хвилі він приходить на цминтар — до свого тіла, може навіть якусь часть свого тіла знова прибрав на себе (звісні є такі приміри), бож мав комунікуватися з родиною. Через якийсь час мав він пробувати на землі, і на цминтарі йому сумно самому, тому приходить до родичів, і тут перебуває. Отже стилізація о. д-ра М. є невластива. Не каже „Василько“, що йому „сумно в Бога“, але „на цминтарі“. А се велике питання, чи дух, доки є на землі, бачить Бога лице в лице (visio beatifica) так, як у небі. Отже не є виключене, що Василько на землі (на цминтарі) знайшовся мов на вигнання і сумував. А чи може блаженний дух сумувати в такому випадку? Коли в св. письмі написано про самого Бога, що він „жалував, що сотворив чоловіка, і болів у своєму серці“ (Бит. 6, 6), то ці слова мусять мати якийсь метафоричний еквівалент у Бозі. А з Васильком справа хиба без порівняння лекша.

О. д-р М. ще закидує „Василькови“ історію з котом на стриху („се чорт“), — „з чого“, каже о. д-р М., „виходить фалшиве, легковажне поняття про цього могутнього духа“ (тоб-то: чорта). Алеж сего не видумав „Василько“ — се відвічна віра в простолюддя, що чорт часами перекидується в kota (або в якесь инше звіря), а „Василько“ тільки стверджує, що та віра не є „виссана з пальця“.

* * *

Цілість брідських появ, як се ми дотепер пояснили, була би доволі зрозуміла, колиб не виступи злих духів, які перебивали „Василькови“. А з тими духами ані сюди, ані туди: хоч на яку сторону поставимось, то остаються нам незрозумілі рещтанції. Всеж таки, бодай для мене, лекше приймати річ так, як її сам „Василько“ зясовує. Бо коли приймаєтиб, що в брідських явищах злий дух грав подвійну роль, то зовсім неясне: 1) як може недобрий дух, заклинаний в ім'я Церкви й Христа, вперто видавати себе за доброго духа під ложним ім'ям? 2) А той самий злий дух в інших моментах сам мав би зраджувати себе по імені. 3) Акції злих духів у брідських явищах наглядно були звернені проти „Василька“ (розкидали його річи і т. ин.), а не так проти людей. 4) Якщо брідські явища вже раз на все скінчилися, то яка могла бути ціль злого духа? (спіритистичну аферу вважаю за полагоджену). 5) Фактично „Василько“ радів, коли була відправлена св. Служба Божа за нього, і показував тоді більшу свободу й силу ділання (як пр. при Комісії другого дня).

Лекше даються зрозуміти виступи злих духів, коли усталимо властиву причину й ціль появи Василька. Мама за ним незвичайно розпачала весь час по його смерті. А є доволі примірів; де в наслідок таких психічних емоцій близьких собі осіб померші „повертають“ з другого світа (згадане „*Consolatrix afflictorum*“ так само пояснюється). (Чому се не діється у всіх подібних випадках, тільки в деяких — то тайна божя.)

Мати Василька не лише розпачала й молилася, але навіть просто спокушувала Бога, щоби їй Василька післав, бо лише так буде певна у вірі, що Василько дійсно далі живе та що йому добре. — А таке спокушування не було вільне від гріха. І тому Бог дозволив Василькови вернути на землю, але мама (як колись Ева) мала пізнати „і добре і зле“ (т. є. злих духів): повну правду другого світа... Василько прийшов з одної сторони з дивним (його писання...), а з другої сторони зі слабим „пашпортом“: у своїх виступах був він залежний не лише від місця, але також від осіб — від тих хлопців на ліжку, які йому служили як свого рода медії. Коли він бубнив та писав, він мав матеріялізовані руки. З чого він собі їх робив? Без сумніву з тих „живих“ сил, які виходили з тих двох хлопців на ліжку (такі сили виходять з кожного чоловіка, як пр. з магнесу виходять магнетичні сили). Він ті сили кондензував, а що ясне (біле) світло ті сили розкладає (вбиває, як усі дрібні організми — бактерії), то так зрозуміле, що явища мусіли відбуватися в темрі (се загалом кидає світло на те, що появи духів переважно відбуваються в ночі).

Василькови властиво була підсунена відповідь, що він прийшов, аби люди по війні поправилися (він відповів на

се стуканням). На перших трох картках він написав: „Цілую руці — Мамці і Марійці“. Ось се була властива ціль його появ — значить: вповні приватна. А навернення недовірків було щойно посередною ціллю — не ціллю Василька, але самого Бога, що допустив до тих появ.

Ось у той спосіб брідські явища стали би як-так зрозумілими: ціла синтеза явищ промовляє за Васильком. Та помимо всього я не спішусь присягати, що се був дійсно Василько. Мусимо в тій річі ограничитися на правдоподібности, бо наглядности нема.

Некрольог.

Дня 23. мая ц. р. помер у Залукві коло Галича 74-літний тамошний парох о. Ігнатій Мулик, вислужений війнилівський декан і радник Митроп. Консисторії. Про покійника сказано було сейчас по смерті в „Ділі“, що він лишив по собі у кожній місцевости, де працював душпастирем, гарні пам'ятки своєї душпастирської і громадянської діяльности. І воно дійсно так є; з сього згляду покійника можнаби покласти сміло за взорець усім молодшим душпастирям.

Бл. п. Ігнатій, син селянської сім'ї з Завалова підгаєцького повіта, уроджений 1. січня 1850 р., ходив до гімназії в Бережанах в часах наших „студентських громад“, у яких так знаменито заправлялися наші найкрасші молоді одиниці до майбутньої громадянської праці. З учителів-українців добрим словом згадував покійний професорів: Олександра Борковського, Олександра Барвінського і Чачковського.

Виординувавшись 1877, переходить, як сотрудник, з місця на місце (Бурштин, Печеніжин, Вербилівці) і хотай на тій мандрівці не зазнавав гараздів, мимо того сповняв свої священнічі обовязки з примірною ревністю. Бо се був палкий ідеаліст, з наскрізь оптимістичним світоглядом, що у праці для добра ближніх забував про себе. Не маючи найменшої протекції в кругах тодішньої москвофільської церковної єрархії, не числив на заслужене признание за свою працю, ані не мав надії отримати відповідну парохію. По довгих літах сотрудництва дістає адміністрацію маленького приходу Потока коло Рогатина. Тут з нагоди виборів до сойму показався найкрасше характер того молодого патріота-громадянина. Коли агітатори польського кандидата на посла не успіли ніякими дорогами наклонити молодого адміністратора, щоби тільки сам особисто на вибори не явився, приїхав до нього пленіпотент могучого колятора і показуючи йому спис усіх парохій, які презентував його пан, обіцяв йому в його імені презенту на найліпшу парохію: „Тільки не їдьте завтра до міста, а зрештою о що вам властиво розходиться, виж знаєте, що ваш руський канди-

дат і так не перейде". І хочай бідний адміністратор се передбачував, але національна совість й честь були йому дорожші над особисту вигоду. І таким лишився о. Ігнатій ціле своє життя. З засади не старався ніколи о парохію, яку презентувавби колятор-поляк: першою його парохією було Ілеме, долинського повіту в камеральних добрах, другою Сівка войнилівська, о котру тільки тому старався, що тодішній колятор відступив презентування кардиналові С. Сембратовичови, третьою Залуква митрополичого надання.

Як душпастир у Сівці збудував у прилученій Суботові простору церкву без конкуренції і прикрасив церкву в Сівці, вимурував тамже гарний парохіяльний дім. Збудував парохіяльні будинки в Ілемю, а по части в Залукві, а на будову нової церкви в Залукві прибирав значні фонди і тільки вибух світової війни не дозволив йому й там церкву збудувати.

І не лише духовна власть узнала його труди, іменуючи його радником консисторії і деканом, але й світська власть відзначила його в часі війни золотим хрестом заслуги з короною. — Хочай у послідних 10 літах чимраз то більше надавав на здоровлю, не знав ніколи відпочинку, як де покликав його священничий чи громадянський обовязок. Сепрямо було у нього похвальним налогом з молодших літ.

Девізою, якої придержувався покійний ціле життя була Божя воля і кріпке уповання у Боже провидінне. „Треба приймати, що Бог посилає“ були його послідні слова, сказані до жінки перед своїм спокійним сконом праведника.

І коли під кінець життя прийшлося старенькому знеможеному громадянину переживати найтяжші хвили народного лихоліття, то до нього приходили молодші по слова віради і надії і виходили все піднесені на душі, з вірою у Божу справедливість і провидінне.

Численні священники з обох деканатів, що прибули віддати послідню прислугу покійному, зазначили устами своїх чотирох промовців, що вони віддають над домовиною о. Ігнатія глибоку почесть тим цінним заслугам й чеснотам, які вносить у скарбницю моральної культури свого народа кожда характерна одиниця.

М.

Зі світа.

Австрія. Наслідком знаменитих успіхів, якими увінчався минулорічний „Міжнародний тиждень реліг. етнології“ в Тільбургу (гл. Нива XVII. 376), порішено і сього року відбуту подібний курс під проводом і при співучасті найзнаменитіших католицьких фахівців. На основі окремого звідомлення подаємо до відома, що згаданий курс відбу-

деться в Mddling'u (біля Відня), в монастирі оо. Вербістів (St. Gabriel) на днях від 17—20 липня с. р. Референтом для дотичних справ Росії і України призначений о. Теодозій Галушинський ЧСВВ., ректор львівського дух. сем., — Нема що звертати увагу, читаємо в Kath. Kzezt. (№ 23 с. р.), на велике і актуальне значіння того рода курсу; Майже на кождім кроці можна запримітити, як новітні релігійно-научні досліди силкуються своїми позірними успіхами підірвати основні правди християнства, як також впровадити до совістий найширших мас цілий ряд, ніби-то оправданих, сумнівів і упереджень. Тим усім „научним“ досвідам заходить до рогу здорова наука і своїми річевими дослідами виказує якраз противні висліди, себто, що ціла етнологія, як загалом беручи і кожда инша наука, як найкрасше гармонізується з усіма обявленими правдами і їх усіх знаменито потверджують. Ось таку мету ставить собі також медлінгський курс. Тимто наразі, не маючи змоги чим иншим допомогти йому, шлемо від себе всім його учасникам і працівникам щирий привіт і велике бажання гарних і обильних успіхів у підпринятій і святій роботі.

Англія. Англіканський архієпископ з Canterbury недавно при одній святочній нагоді сказав: „Велика церква Заходу, яка має свій осередок у Ватикані, прихильна скликанню християнського зєдинення і хоч у сей час ся проблема не є порушувана, не можу сказати, що нема симптомів, які моглиби спричинити можливости зближення і обіцюю Вам, що не буду ні сліпий ні нечуткий для їх найлекшої маніфестації. Значить: потреба злуки христ. церков у Англії щораз більше відчувається.

Голляндія. „Nederlander“ подає ось таку статистику віроісповідань. На 6,865,214 мешканців, 2,444,582 католиків, 2,835,507 кальвінів, 571,385 реформованих, 260,838 протестантів, 115,000 жидів, 102,517 лютеранів. За останнє десятиліття католики зросли з 35'04 на 35'60 процет. — 48 голосами проти 37 відкинула друга палата внесеннє, щоби знести дипломатичні місії при апостольським престолі. — Виключеннє кат. учених з державних університетів дало привід до заложення кат. університету. В спільнім пастирським посланню голляндські єпископи повідомляють, що заклик за матеріальною помічю на сю ціль увінчався повним успіхом і в найкоротшому часі вже будуть отворені 3 факультети (теол., правн. і філѳоз). Осідок університету в Nymwegen. Голляндські католики перейшли до активної праці між некаатоликами: ОО. Домінікани улаштовують прилюдні виклади для протестантів. Вишколені бесідники за приміром англ. кат. організації „Cath. Truth. society“ промовляють до народа на улицах і базарах. При брамах церков продаються освідомлючого змісту релігійні книжки і летучки.

Італія. Рим. Св. Отець згодився взяти участь у народнім святі Французів, построєнім з нагоди столітніх роковин Людвика Pasteur'a. В тій цілі окремим письмом з дня 20. V. с. р., поручив своєму нунцієви в Парижі, Mgr. Череттієви, заступити його особу при всіх торжествах.

— Підчас своїх відвідин у Римі, англійська королівська пара посітила, дня 9. V. с. р., св. Вітця у Ватикані. Розмова з папою мала бути, як завважає II. Rolo (№ 29. с. р.), дуже сердечна, о скільки се можна судити зі слів самих пануючих. Англійські часописи твердять, ще розмова велася над справами св. Землі, Ірляндії й англійських кольоній. — По візиті у папи королівство відвідали кард. секретаря Стану, котрий незабаром після їх відїзду віддав візиту.

Папський консистор, який відбувся 23. V. с. р., тим важний, що папа Пій XI. виголосив на нім дуже знаменну мову. Її велике значіння підчеркують навіть крайно ворожі часописи. Так напр. „II. Messaggero“ (№ 122 с. р.), який маємо під рукою, каже, що альюкуція своєю обильністю доказів і серйозністю тону, яким їх обговорювано, нагадує ті документи, до яких при звичаївся кат. світ за час довгого понтифікату Льва XIII. В промові папа згадує найперше все те, що підносить його серце, чим Він і кождий католик тішиться. Отже вичисляє тут: евхаристійний культ, належне приняття його першої енцикліки, совісність і ревність світських і духовних кругів у спомаганню тзв. кат. акції, тішиться надією на близьку всесвітню місійну виставу, яка має відбутися в Ватикані 1925 р. і т. и. Відтак нагадує всьо сумне. І так: злидні і нещастя, які переходить близький Схід у самій Європі та в Азії. Потім осібно малює європейське положення, переповідаючи долю Ірляндії, Англії, Франції, Німеччини, а в кінці зупиняється на нещасній Росії. — Промова має характер наскрізь релігійний, але рівночасно знаменито пояснює цілому світові найважнійші міжнародні проблеми теперішньої хвили.

Іспанія. Дня 4. VI. с. р. замордовано недалеко міста Сарагосса кард. Івана Soldevila у Romero (2°. X. 1843). Вбивства dokonano в хвилі, як кардинал висідав із авта, щоб удатися до своєї посілости. Смерть достойного пурпурата не наступила сейчас, так, що він попросив іще і одержав розрішення, яке дав йому авва Latros, також тяжко зраний. Сумна вістка зробила велике вражіння на папі і в цілій римській курії, на що вказують телеграми вислані папою до мадридського нунція і до капітули покійника. До спочування папи прилучився іспанський уряд, сенат, котрого кардинал був членом, і всі вірні. Всі дотеперішні вісти стверджують, що вбивства dokonano на тлі політичній і протиклерикальній.

Польща. „Misje kat.“ (XIII. 169) довідуються, що в кругах польського духовенства виринула думка обійти

торжественно 300-літню річницю мученицької смерті св. Йосафата. І додає від себе сей орган, що ціла польська суспільність повинна з цілого серця приплеснути такому проекту. Прецінь св. Йосафат був не тільки вірним сином Церкви, але й Польщі... Рівнож не сумнівається Редакція, що сей обхід запаливби в неоднім серцю огонь святої ревности до праці над схизматицькими братами Сходу. Зокрема сподіється, що Польське Т-во Місійне доложить старання, щоб обхід випав як найторжественніше і стався немов святом цілої Славянщини.

Туреччина. *Прелімарний собор православних церков у Царгороді.* Теперішній „вселенський“ царгородський патріарх Мелетій IV. звернувся до всіх автокефальних православ. церков, щоб зараз по Великодню с. р. вислали своїх делегатів на прелімарний собор у Царгороді, на якому маєтся порішити справа скликання „вселенського собора“ (православних) та усталити квестії, які тому соборови мали би бути предложені до вирішення. Прелімар собора зараз має надати директиву „вселенському соборови“ для порішення квестій. Кожда автокефальна православна церква має також на письмі подати ті квестії, які під теперішню пору в ній є особливо актуальні. Собор має займатися головню квестіями з канонічно-дисциплінарної, літургійно-ритуальної і центрально-адміністративної області. Сербська церква, як доносить „Весник“, подала слідуючі квестії: друге подружжа священників, реформа календаря, церковні свята, ступні споріднення (як перешкода для заключення подружжа), відношення до католицької та англіканської церкви, пости, скорочення літургії, священнича одіж, ревізія літургійних книг, ревізія канонічного кодексу, установа спільного адміністративного органу. Собор без сумніву у mnogих річах піде на зустріч вимогам „модерного духа“ й нинішніх обставин. Приняття нового календаря вже має бути задещидоване. Як на загал, то сей Собор або ще більше віддалить православних від католиків, (а зблизить до протестантів), або може наблизить їх до католиків, що давби Бог!

Росія. *Ухвали церковного собора в Москві.* Церковний собор у Москві під проводом єпископа Антоніна (Грановського) порішив: Патріярха Тихона осуджується ізза його „протиреволуційного“ поступовання і усувається його з патріяр. престолу, заводиться новий (григоріянський) календар, священники повинні попірати большевицьку власть, священники не мусять носити реверенди в публичнім життю і можуть стригти бороду та волося, єпископом може бути також жонатий чоловік. Собор признав автономію української православної (народної) церкви однак з деякими застереженнями.

Франція. На прикінці мая ціла Франція обходила народне торжество, присвячене пам'яті великого вченого і щирого

рого католика, Л. Pasteur'a (* 27. XII. 1822 † 28. IX. 1895). Вершком свята було посвячення його пам'ятника в Страсбургу, де великий покійник займав унів. катедру. На нім були заступлені всі держави світа і понад 200 відпоручників чужих університетів. Св. Вітця заступав аудитор нунціятури Mgr. V. Valeri, з причини недуги самого нунція, Б. Череттія. Згаданий пралат відчитав відручне письмо папи, як Він „рядісім серцем прилучується до свята торжественних роковин ученого, який був великий поміж великими“, а всі приявні з одушевленням і голосними оплесками прийняли слова папи. На святі сам президент республіки виголосив знаменну мову, в якій порушив відносини між релігією і державою, заявляючись за поміркованою політикою. „Ніюдин добрий Француз, говорив він, хоч які булиб його переконання, не може стерпіти повороту давної нагальної боротьби, якою ми ранили себе до часу великої війни. Навязання взаємин із Ватиканом найкрасше відповідає змаганням заїснити обєднання між усіма Французами, сповнюючи тим способом задушевні бажання великого множества з поміж них“. На доказ, що релігія і держава можуть жити зі собою в найліпшій згоді, президент Millerand навів примір католицької Альзакії.

Швайцарія. Вже від трох літ збиралися в Констанції католицькі політики Швайцарії, Німеччини і Австрії на спільні наради в справах міжнародної політики і політичної акції католиків. Так і сього року, після зелених свят, зіхалося на констанцьку конференцію багато визначних представителів політичної думки всіх трох держав. Головним предметом нарад була мирова міжнародна акція і участь в ній католицьких кругів. На зїзді стверджено, що кат. Церква є на першій місці і передусім сею установою, котра може привернути спокій у світі і його забезпечити. Католики мусять піддержувати думку, щоб оснувати тзв. Лігу Націй, а рівночасно мусять домагатися, щоби св. Отець був на ній гідно заступлений. Між и. сконстатовано, що пересадний націоналізм свідомо стремить до сего, щоби виповісти явну боротьбу кат. Церкі.

Чехословаччина. *Велеградський зїзд.* Як минулих літ, так і сього року мав відбутися у Велеграді, на днях 29.—31. липня традиційний зїзд. Уже й розписано було програму та запрошення, та на жаль недавно прийшла вістка, що зїзд не відбудеться, а се тому, що Архієп. А. Стоян ініціатор і душа цілої велеградської акції, тяжко хорий, просто бореться зі смертю. З боєм серця приймаємо сю відомість і просимо Бога, щоб чимскорше повернув сили і здоровля достойному Владиці і тим способом прискорив тяж велеградські наради. Від нас були намічені на відпоручників Преосв. Й. Боцяні і о. Й. Скрутень ЧСВВ.

Югославія. В Люблянї під koniecь червня с. р. відбувся величавий католицький конгрес, у якім взяло участь понад 100.000 осіб з ніжних країв Європи й Америки. В Загребі в серпні с. р. відбудеться евхаристичний конгрес для цілої Югославії.

Японія. Часописи доносять, що японські будисти розпочали сильну агітацію проти папи і кат. Церкви, а то по сій причині, що папа зробив за велике вражіння на молодого наслідника престолоа, коли сей відвідав папу. Бояться, щоб престолонаслідник не перейшов на лоно кат. Церкви і щоби тим способом католицизм не зискав на повазі й поширенню.

Нові книжки.

Богословія, науковий тримісячник, кн. 2. Зміст: Dr Jos. Slipyj: De amore mutuo et reflexo і т. д. (докінчення). — О. д-р Гавр. Костельник: Теорія Айнштайна (докінчення). — Огляди й оцінки. — Вибрані питання. — Всячина. — Хроніка. — Книжки й часописи. Особливо цікава й богата в сій книжці друга часть — оглядова.

Studien. № 2. з цвітня 1923, 8¹, стор. 35+64. — Се нове число римського двомісячника для церков візантійського обряду приносить нам докінчення статті Митр. А. Шептицького, продовження статті Г. Бенедеттія, про які згадувала вже „Н и в а“ (XVIII. 164), а з новіших річий має статейку К. Каралевського про названня східних обрядів невізантійського характеру, дальше допись про віцепровінцію згромадження ОО Редемптористів у Сх. Галичині, подану місіонарем сього згрома, потім подає загальний погляд на стан христ. некатолицького сходу, пера А. Дельпіша, а вкінці йдуть доклади, рецензії, різні вісти, огляд преси і переписка редакції. З того, що нас цікавить, то статистика укр. кольоній у Канаді, вістка про візитацію нашої церковної пров. Й. Є. І. Дженоккієм і декілька даних із Чина св. Василя Вел. на основі найновішого шематизму.

Й. Скр.

Dr J. Wittig. Des hl. Basilius d. Gr. Geistliche Übungen auf der Bischofskonferenz von Dazimon 374/5 im Ausschluss an Isaias 1—16. Breslau 1922, 8°, V—VIII+1—90.

В научнім світі проф. Wittig знаний зі своїх спеціальних і солідних праць над св. Василієм Вел. В кожній з них автор дав нам щось нового і свіжого будьто з життя, будь з аскези, будьто з науки великого кападокійця. Ся найновіша, про яку згадуємо на сім місци, перевищає попередні й своїм обємом і своєю научністю. Є се стисла студія з обсягу історичного богословя. Автор займається поясненнями

перших 16-ти глав пророка Ісаїї, які досі подавано між сумнівними творами св. Василя. Д-р Wittig доказує і то дуже зручно, що сумнівні пояснення є безперечним плодом Василювго ума, він їх батько, хоч сам не мусів їх написати. Зимою 374 5 року зібрались підвладні йому єпископи на конференцію до Дазімона і тут промовив до них їх зверхник кількома промовами. За основу до своїх слів вибрав собі Василій вимовного пророка, котрого почав їм викладати. До тих пояснень додав він тільки своїх глибоких думок, порушив тільки догматичних правд, подав так цінні, нераз і досить прикрі, вказівки, що з того всього повстали правдиві духовні вправи. У всіх промовах пізнати того Василя, котрий написав листи і інші, безперечно його, письма. Своє кожде твердження автор ясно доказує і ілюструє текстами з різних творів святого. Крім своєї науковости книжка визначається також аскетичним намашенням і тому кождому може віддати велику прислугу: богословови через пояснення правд св. віри і св. Письма, тим, що правлять духовними і вірними, через примір, як мають лучити второпність, лагідність і рішучість, коли прийдеться упоминати, монахам через своє щировасилиянську аскезу, вірним через ясний і розумний виклад християнської праведности, котра може вирости в святість, а навіть у геройство. *Й. Скр.*

Франціска Г. Бернет. Малий Льорд. Повість для молодіжи. Львів, наклад. М. Таранька 1923, 8^о, 208 стор.

На днях вийшла перекладом на українську мову повість „Малий Льорд“. Авторкою сеї повісти є славна англійська письменниця Франціска Геджсен Бернет (Frances Hodyson Burnet). Перекладу доконала П. Варвара Літинська. Ся новість дуже гарна і цікава й ублагороднююча. Можна й треба її поручити не тільки дітям інтелігентних родичів, для котрих вона якраз написана, але й діткам сільським, також і всім старшим. Всім вона справить і приємність і заохотить і навчить того, що в нинішнім зматеріялізованім світі забуте й погорджене; навчить високого і реального християнського альтруїзму, навчить шукати власного щастя в щастю наших ближних. Героєм сеї повісти є девятьлітний хлопчик Седжик Єрель, опісля льорд Фонтлерой, вихований дуже старанно, чесною матерію, яку називає Любунця. Ся Любунця влила в серце дитини любов до всіх, до Бога й до людей. А то любов Бога є коренем усього доброго, всіх чеснот, бо вчить св. Павло: „Любов є терпелива, любов є ласкава, не завидує, (любов) не чваниться, не осоромлює, не є користолоубна, не сердиться не задумує зла, не тішиться неправдою, а тішиться правдою. Все зносить, всему вірить, всего надіється, все перетерпить“*) — то й у серцю сеї дитини виросли високі християнські чесноти. Тими чеснотами

*) До Коринтіян гл. 13. 4—7.

потягає він до себе, мов пахуча цвітка, всіх, у кого ще не заперся змисл до того, що красне і благородне. Тою своєю праведністю спричиняє на своїм старім дідусеві, графі Дорінкорт, чоловіці самолюбнім, гордім, твердого а нечулого серця, подібний успіх, як стрічаємо в акустиці при двох інструментах з тими самими струнами, де порушені струни на однім інструменті викликають дрожання струн того самого роду на іструменті другім. Так і тут благородні почування діточого серця порушують, розбуджують у старого графа благородніші чувства, дримаючи досі на дні душі. Ненависна душа дідуса через товариство внука філіантропа стає щораз теплійша й більша учинна для ближних.

Таких дітей, такі душі може виховати тільки християнська релігія, яка ґрунтується на любови Бога і ближнього. Не в силі сего зробити безвірство й анархізм. Бо як ще нині денедє видко між безвірками крихітку любови чи справедливости, то сі чесноти не є впливом безбожних засад, вони ще вирости зі соків християнства. Нинішній атеїстичний світогляд ще не живе своїми соками, а як (ґалапас) живе на звичаях, на ґрунті, на організмі християнським. Сам зі себе може тільки зродити ненависть, грубе самолюбство й ниші страшні пороки.

Велика шкода, що авторка повісти не розкрила трохи докладнійше релігійного виховання сеї дитини. Згадала тільки про деякі практики. Книжка гарно оправлена і прикрашена ілюстраціями А. Жмуди.

О. П. Лучинський ЧСВВ.

Благовѣстник чч. 10, 11, 12. Лист щораз краше редагований.

Поступ ч. 5 — 6, стор. 109 — 156. Ціна 3000 мп. Зміст: На новий шлях! — 25-ліття бездротного телеграфу (І. Стефанів). — На фільос. теми (Д. Головацький). — Характер (Ст. Конрад). — Невідрадна доля (О. Мердін). — *Consolationis afflictorum* (R. Benson). — Поезії і оповідання. — Зі студ. життя. — Бібліоґрафія. — Надіслано Ред.

Наш Приятель ч. 6—7.

*

*

*

О. Мих. Лада прислав до нашої Редакції кілька своїх уваг на „Уваги на рецензію ученика літурґіки о. Л. Лужницького“ („Нива“ ч. 4, стр. 168). Редакція хоче бути справедливою, як для одної, так для другої сторони. Однак шкода дорогого друку для дальшої ривалізації між ними, бо вдійсности ходить тільки о слова, а не о річ. Одна й друга сторона признає: що нині катехуменату, яко осібної інституції, нема, але є ті, що приготовлюються до прийняття тайни хрещення. Тих ще й нині називається „катехуменами“ — однак лише завдяки традиції, а не у формальнім значінню то-

го слова. Не перечимо, що кінцеві слова „Катехита“ трохи за гострі та се звичайне явище при всякій ривалізації. — Р е д.

Всячина.

Поширення віри на цілім світі. Французський орган „Libre Parole“ (з д. 22—23. IV. с. р.) подає цікаву статистику за літа 1822 до 1922, з котрої пізнаємо численний зріст католиків світа. Бачимо з неї, що число католиків збільшувалося в слідуючих пропорціях: у Швеції і Норвегії від 10 до 5.147; в Данії 100 : 8.700; в Голляндії і Люксембургу 350.000 : 1.400.000; в Індохінах, мимо численних і кровавих переслідувань, від 400.000 до 1,200.000. В Японії і Корей, де кат. віра щойно від кільканийцять ліг тішитися свободою, 10.000 вірних із р. 1850 зросли до 170.000 душ. В Канаді, число 6 єпископів, 30 священників і 500.000 вірних із р. 1822, зросло тепер на 38 єпископів, 6 апост. вікаріїв, 3,000.000 вірних. У Злуч. Державах було в р. 1822 дев'ять дієцезій, в кожній з них около 12 священників, а 400.000 всіх католиків, теперже є 16 архієпископів, 93 єпископів, 21.630 священників і 17,855.000 вірних. В Австралії 1830 р. тільки один священник працював над засланими Ірляндцями, а тепер Австралія і Нова Зеландія творять дуже численну провінцію католицького світа, маючи 1,200.000 вірних, 9 архієпископів, 16 єпископів, 2.200 церков і 1.500 священників. Врешті на морських островах ериговано, загалом беручи, 22 вікаріати і 6 апост. префектури з 600 місіонарями і 470.000 вірних.

Вісти з укр. рел. Комітету у Відни. „Записки укр. релігійного Комітету“ (ч. 3. з д. 18. V. с. р.) подають до відома, що презес комітету, о. А. Гален повернув із поїздки до Іспанії, де удалось йому оснувати в Мадриді філію комітету для Іспанії. Філія обіймає дві секції: мужеську з герцогом De la Vega на чолі і другу жіночу з предсідницею герцогинею St. Karlos, а називається „Comité pro Ukrania“. Іспанська преса повитала закладини укр. релігійного комітету теплими словами, присвячуючи йому окремі статті і спомини.

Основано також окрему філію в Голляндії, в якій склад входять: U. E. van de Wetering, архієп. із Утрехта, Фаф. A. de Marchaud і Й. E. Dr. H. A. Poels.

Дня 3. V. ц. р. відбулися в Мадриді святочні сходи, на яких о. Torres і генерал Garcia Alfonso виголосили відчити про географію і історію України, вказуючи дуже зичливо на благородні змагання віденського рел. Комітету.

Організація укр. рел. комітету нараховує вже досить показне число членів. І так: Віденська централь складається з 1 почесного презеса, 18 почесних членів, 14 звичайних членів, 4 симпатиків, з 1 секції опіки над укр. студентством,

яке перебуває у Відні, до якої належать 4 жінки як члени. — Париська філія має 9 членів, іспанська 9 членів у мужеськім відділі, а 13 у жіночім, голяндська філія складається з 1 почесного презеса і 5 членів.

Церковне питання на Холмськiм Зїзді. Як відомо з щоденної преси, дня 28. V. с. р., на другий день Зелених Свят відбувся в Холмі Народний Зїзд представників Холмщини і Підляша. У звіті поданім „Ділом“ (ч. 46) сказано, що „богато уваги Зїзд присвятив церковним справам“, але нічого не говориться, які се саме були справи. Тому ми подаємо отсе доповнення. Підчеркувано невідрадний стан правосл. церкви, духовенства і населення, позбавленого релігійної втіхи та моральної піддержки. Про те все реферував пос. С. Любарський. Але мабуть найцікавішою була промова, яку мав др. М. Ваврисевич. Він здобувся на відвагу вказати своїм землякам на єдиний шлях, котрим православні зможуть подвигнутися зі свого плачевного стану. Тим шляхом — унія з римською Церквою. Він говорив: „Де є відкриті православні церкви, хай вони зістають православними. Тіж села, де уряд не хоче дати ключів від церков під тим закидом, що то були колись церкви уніятські, ті села хай собі приймають унію, якщо вони доросли до сього та розуміють, що ріжниці в богослуженню правосл. та уніятськiм нема... Хто розуміє, що з кожним днем церковні будинки псуються і наш народ несе невичисленні нац., моральні і інші втрати, хай запобіжить сьому — приєднанням до унії. Що унія не так вже страшна для нашого народу, як про се думають панове з „істинно-руського правосл. табору“, свідчить те, що Сх. Галичина з її унією є національно далеко свідомійша і міцнійша, ніж наша правосл. Холмщина. При Унії народ наш нічого не тратить; програє лише висше правосл. духовенство, що само обмежило себе тимчасовими правилами і не скликає церк. Собору“ (гл. холмське „Наше Життя“ ч. 23. с. р.). Як бачимо, православне життя Холмщина починає самочинно завертати в той бік, у якому безперечно найде своє спасення. Хоч мотиви звороту, на які вказує др. Ваврисевич, недостаточні, всеж таки належить підкреслити смілість його заклику і добру волю зарадити сумному станови правосл. церкви через церковну унію.

Націоналізм і християнізм. На сю тему подаємо за „Kath. Kzeit,“ (ч. 22. с. р.) нашим читачам отсі розумні заваги: Один бельгійський орган написав: „Націолізм буде сею ересью, яку в будучности найперше осудять“. І справді наші часи виплекують націоналізм. Тому добре є знати, що в тій справі говорить християнська наука. Ось що відповідає на се фаховий вчений, Генрих Пеш. Якщо під націоналізмом, каже він, розуміється тільки любов вітчизни, любов свого власного краю, народу і держави, так тоді християнська наука в нічiм не противиться націоналізмови. Навпаки,

любов вітчизни є чимсь із природи благородним, її ж брак і відсутність є неприродним явищем. Одначе звичайно під словом „націоналізм“ не розуміється любов вітчизни, ні теж змагання постояти справедливим способом за слушними інтересами вітчизни, але щось непорядне і негідне, яке дуже ярко протиставляється християнській науці. Се показується в отсих трох випадках: 1. Коли закриваючись націоналізмом стремиться до основи національної церкви. Ясною є річю, що таке змагання є протилежне християнству. Христова Церква понад усякий сумнів і доконечно є все-світною і соборною церквою. 2. Коли шовінізм береться за націоналізм. Шовінізм є се огидне національне вивиснення всього, що власне, а за ним йде надмірне і крайне цінення свого власного. Відси також родиться брутальний егоїзм, манія переможця, явна несправедливість і погане кривдження всього, що не співнаціональне. Як бачимо, такий націоналізм вдаряє в підставні правди християнської етики. 3. Коли націоналізм ставить своїм завданням угнітати національні меншости. Менше о те, як проявляється сей гнет, чи при помочи асиміляції, колонізації, чи обмежуванням свободи слова, совісті, зовнішнього культу, чи врешті приневолуванням до гомогенності, до підтримування чужої політики, форми влади і т. п. Знаємо прецінь, що т. зв. національні меншости є чейже окремими народами, і як такі мають свої права і привілеї. Отже жаден народ не є чийсь і сього права до себе не може в чужу користь зречися. Коли навіть якийсь народ увійшов у державний склад із иншим народом, ще тим самим не зрікся він свого права — бути своїм і самому про себе рішати. (Більше про се гл. „Поступ“ III. 111). Те саме треба сказати про всю инше, передусім про право народу до своєї землі, до своєї совісті, світогляду і переконань.

Англійські погляди на спиритизм. Наша доба стоїть під знаменем спиритизму. Се вік духів. Та всеж таки численні толки сих „незвичайних“ явищ не панують так всевладно як сам спиритизм. Що один твердить, другий перечить, третій піддає в сумнів... і так до кінця. Одначе між усіма толками своєю оригінальністю вирізняються погляди англіканських духовних. Журнал „Tablet“ з д. 17. III. с. р., переказує нам погляди деяких, навіть високо поставлених, міністрів англійської церкви, котрі твердять, що хоч християнство задержує свій вплив завдяки своїй моральній системі одначе забуває і легковажить собі науку про єднання святих, яка відживає сьогодні під впливом спиритизму. Спиритизм отже є об'єднуючим мостом між землею і небом, між церквою воюючою і прославленою. Маючи за собою так важне завдання, спиритизм мусить дізнати всякої піддержки з боку людей. В тій цілі англійське духовенство заповідає основи спеціальних шкіл, в яких мають виховуватися

молоді люди від 10—18 літ на званеві медія. В самій Англії нараховують уже тепер 13.340 молодців, які стоять на услугах спіритистичних товариств.

Заклик до ВП. Духовенства! Отсим звертається Управа Національного Музея у Львові до ВП. Духовенства з закликом навязати взаємини діяльного співробітництва з Управою Національного Музея по охороні рідної Церкви та національної старовини, як се було до війни.

Се тим паче вказане і потрібне: 1) що за час війни дуже багато предметів старовини пропало на все; 2) що в дану хвилину нашою старовиною збогачуються чужі і ворожі нашій культурі Музеї; 3) що ми мусимо власними невеликими силами як найбільш інтензивно використати для цілий науки і навчання пам'ятники нашої історії, та давно-минувшого культурно-національного життя.

Для осушення сеї ціли Управа Національного Музея у Львові на дрібні збірки веде вже 3-тий рік величезну працю по виданню пам'яток церковні архітектури, іконописи і книгописного мистецтва. (Один комплет сего видання в 3-х великих зошитах в опакованням і пересилкою коштує 100.000 мп.).

З огляду на 350 ліття першого друку на Українській Землі уряджено першу вступну частину вистави — західно-європейського перводруку, яку пояснюється два рази тижнево оглядом історії друкарства взагалі. З огляду на деякі прогалини вистави ВП. Духовенство зволить звернути увагу на научно-виховуюче значіння для ширших кол університетської молоді практичного пізнання історії друкарства в найкращих його зразках і доставляти Національному Музеєви всі останки давнього друкарства, що залишилися з давніх бібліотек по парохіяльним домам, закрестіям та на гарищах. Управа Музея з охотою купить, виміняє, або прийме в депозит кожную добру старинну книгу писану і друковану, в оправі і без оправі.

Дальше просить Управа Нац. Музея звернути як найбільшу увагу на останки давньої іконописи, та передавши їх до Музею, тим паче, що за них можна буде одержати зовсім нові предмети церковні. (Про них гл. в книжці п. з. „Про Музеї і Музейництво“ з пересилкою 10.000 мп.).

Взагалі Управа Національного Музею закликає ВП. Духовенство передавати до Національного Музея у Львові ул. Мохнацького ч. 42., на ясих умовах — продажі, заміни або депозиту, предмети археології, людогого і церковно-національного мистецтва, актів і стародруків.

Національним добром Українського Народу не сміє порядкувати ніхто инший, тільки його культурно-національна установа.

До Всечеснійшого Духовенства! З огляду на ново

утворену загально-політичними обставинами ситуацію в нашій батьківщині „Рідна Школа“ становить найважливіше наше забороло в осягненню цілий нації і ця обставина накладає передусім на нас священників обов'язок дати цій інституції як найбільшу моральну і матеріальну піддержку.

Тому 1) Кождий священник і його рідня повинні бути членами УПТ. і платити членську вкладку, яка на цілий 1923 рік виносить 1200 Мп. Вписове виносить 100 Мп.

2) Кождий священник обов'язаний точно кожного місяця платити 1% своїх брутто доходів (церк. треби, дохід з церковної сесії, дохід з приватного майна і т. п.) титулом обов'язкового для цілої української суспільности податку на „Рідну Школу“.

3) Кождий священник бодай один раз в місяць відправить в церкві акафист з метою: дохід на „Рідну Школу“, попередивши це відповідно проповіддю.

4) Кождий священник усіх сил доложить, щоби в своєму окрузі ділання поширити ідею „Рідної Школи“, приєднувати членів та організувати постійну і систематичну жертвенність на ту ціль.

5) Гроші пересилати залученими чеками УПТ. або переказами до УПТ. Секція „Рідної Школи“ у Львові, Ринок 10., II. пов.

З огляду на се, що в інших званнях сі обов'язки вже точно виконуються і дійсно зістали переведені в життя, вимагає і наша станова гідність не виломлюватися з під загального горожанського обов'язку, а противно приміром просвітити другим.

Від Виділу Т-ва св. Ап. Павла.

Гомілетична часть „Ниви“. Редакція нашого часопису, щоби піти в зустріч бажанню й домаганню нашого духовенства, рішилася печатати проповіді в „Ниві“, починаючи від 7. числа. В тій цілі від половини с. р. „Нива“ виходитиме побільшена о пів аркуша друку, який буде призначений виключно на проповіді, а носитиме особний титул „Гомілетична часть“. Редакція печататиме головню начерки проповідей (щоб на меншій простороні подати більше змісту — з огляду на нинішню дорожню друку), а сі проповіді відноситимуться до найблизших неділь і свят, що слідуватимуть по кождім числі „Ниви“.

З огляду на се побільшення об'єму, як також з огляду на нерозмірне подорожіння всього в останнім часі підвищується передплату на „Ниву“ на 60.000 мп. річно, 30.000 мп. піврічно.

Редакція сподівається, що духовенство радо попре „Ниву“ під матеріальним оглядом — особливо тим, що в час присилатиме передплати, а залежлости сейчас вирівнає.